



Ulkoasiain osaston teologisten asiain tiedotuslehti

RESEPTIO

1/2023

Ekumenian ilmansuunnat:
oikeudenmukaisuus, sovinto
ja ykseys

KIRKKOHALLITUS[†]

RESEPTIO 1/2023

Ulkoasiain osaston teologisten asiain
tiedotuslehti

Ekumenian ilmansuunnat:
oikeudenmukaisuus, sovinto
ja ykseys

Kirkkohallitus

Helsinki 2023

RESEPTIO / Kirkkohallituksen ulkoasiain osasto, teologiset asiat

evl.fi/reseptio

© Kirkkohallitus

Toimitus: dos. TT Tomi Karttunen (päätoimittaja)

vs. viestintä- ja tapahtumakoordinaattori TM Maria

Mountraki (toimitussihteeri)

Ulkoasu: Grano Oy

Taitto: Emma Martikainen

ISSN 2242-8658 (verkkojulkaisu)

Helsinki 2023

Sisällys

Pääkirjoitus	5
I Teologiset dialogit sovituksen ja sovinnon airuina	7
Peace Theme in the Theological Dialogue between the Evangelical Lutheran Church of Finland and the Russian Orthodox Church 1970–1995 and Today's Context <i>Tomi Karttunen</i>	7
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kotimaiset teologiset dialogit protestanttisten vähemmistökirkkojen kanssa <i>Tomi Karttunen</i>	12
Kristinuskon ero juutalaisuudesta – syyt, seuraukset ja uudelleen arvioinnin mahdollisuudet? <i>Anni Maria Laato</i>	24
Luterilaisen maailmanliiton keskustelu juutalaisten ja kristittyjen välisestä dialogista <i>Tomi Karttunen</i>	29
II Ekumeenista teologiaa: Sakramentaalisesta olemiskäsityksestä ..	37
<i>Nouvelle théologie</i> ja Vaticanum II:n tausta <i>Pauli Annala</i>	37
III Matkoilla opittua Afrikassa ja itäisessä Keski-Euroopassa	53
Arkkiepiispa Tapio Luoman ja delegaation matka Etelä-Afrikkaan ja Namibiaan 21.–30.11.2022 <i>Juha Meriläinen ja Elina Hellqvist</i>	53

Keski- ja Itä-Euroopan työryhmän opintomatka Tšekin maalle 13.–
16.10.2022

Ari Ojell ja työryhmä.....**73**

Tämän numeron kirjoittajat.....**111**

Pääkirjoitus

Kirkko on kolmiyhteisen Jumalan kirkko. Kolminaisuususkon mukaisesti Jumala on ilmoittanut itsensä Isänä ja Poikana ja Pyhänä Henkenä. Hän on siis persoonien muodostama yhteisö, joka on lahjoittavassa rakkaudessa yksi, mutta samalla jokaiselle persoonalle annetaan oma erityinen tila ja paikka yhteisössä. Kolmiyhteydessä persoonat läpäisevät toisensa ja ovat toisiaan varten. Jumalan persoonien olemus toteutuu juuri tuossa toisia varten olemisessa, joka ei ole alisteista orjuutta vaan täyttä persoonallista elämää omana itsenä osallisuudessa Kolmiyhteydestä. Kunkin persoonan alkuperä on omanlaisensa: Isä yksin on alku (kr. *monarkhos*), josta Poika syntyy iankaikkisuudessa, ja Henki lähtee Isän lähettämänä Pojan kautta. Isä luo, Poika lunastaa ja Henki pyhittää Herrana ja eläväksi tekijänä, mutta Kolminaisuuden työt ulospäin ovat samalla jakamattomat. Isä ylläpitää luomakuntaa, ja hän on läsnä Pojassa ja Hengessä, niin kuin myös Poika on läsnä Hengessä, joka sanan ja sakramenttien aineellisten välikappaleiden kautta herättää uskon läsnä olevaan Kristukseen. Näin vanhurskauttaminen ja pyhitys eivät samaistu, mutta kytkeytyvät dialektisesti yhteen.

Tämän jumalauskon pohjalta myös kirkko Kristuksen ruumiina, Jumalan kansana ja Pyhän Hengen temppelinä on yhteisö, joka uskonsa kautta on osallinen pyhän Kolminaisuuden elämästä, pelastavasta läsnäolosta ja lahjoittavasta rakkaudesta. Sen tehtävä on välittää sanomaa Jumalan pelastavasta armosta ja rakkaudesta Kristuksessa ja sen tuomasta osallisuudesta Jumalan valtakuntaan ja iankaikkiseen elämään. Kristuksen tuoma syntien sovitus ja lunastus turmiovalloista tekee mahdolliseksi ehjän yhteyden Jumalaan, ihmisten kesken ja suhteessa luomakuntaan. Luomisen ja lunastuksen välinen yhteenkuuluvaisuus kertoo, että Vanhan testamentin Jumala on Jeesuksen Kristuksen Isä (D. Bonhoeffer). Tämä tuo yhteen Israelin kansan ja Kristuksen seuraajat, vaikka messiaskäsitys juutalaisia ja kristittyjä erottaakin.

Kirkkojen maailmanneuvoston Karlsruhen 2022 yleiskokouksen tunnus ”Kristuksen rakkaus johtaa maailman sovintoon ja ykseyteen” nousee tämän kolminaisuususkon pohjalta, jossa Jumalan lähetys (*missio Dei*) ja kirkko Jumalan tekojen kuuluttamisen instrumenttina kuuluvat yhteen. Kirkon

missio evankeliumin välittämisenä ja ekumenia voimien kokoamisena ja todistuksena rakkauden sovittavasta voimasta tukevat toisiaan. Näyttää siltä, että nykyisessä tilanteessa, jossa niin maallistuminen kuin suuret globaalit kysymykset sodasta, ilmastohätätilasta ja perustarpeiden puutteesta edellyttävät yhteistyötä ja vahvaa toivoa, maailma kaipaa kristillisen uskon tuomaa näkyä ja myös sen tuomaa kulttuuria puhdistavaa voimaa. Kristinuskon sanoma haastaa rehelliseen katumukseen ja parannuksentekoon samalla kun se antaa voimaa jatkaa armahdettuna syntisenä ja Kristuksen seuraajana. Niin kuin aina, parannuksenteon tulee kuitenkin alkaa itsestä.

Tämän numeron kirjoitukset pureutuvat teologisen dialogin ja sovinnon kysymyksiin lähtien liikkeelle sodan ja rauhan teemoista, sovinnon rakentamisesta kristinuskon ja juutalaisuuden välille Auschwitzin jälkeen "ensimmäisenä ekumeenisena suhteena" sekä kirkkomme käymistä op-pikeskusteluista protestanttisten vähemmistökirkkojen kanssa ja niiden tulevaisuuden näkymistä. Pauli Annalan syvälinen artikkeli käsittelee mysteerin ja sakramentaalisen olemustodellisuuden ymmärtämistä Raamatusta ja kirkkoisiltä ammentavan ekumeenisen ja kirkkoa uudistavan teologian (*nouvelle theologie*) tienä. Päätteeksi saamme lukea kuulumisia arkkipiispan seurueen matkalta eteläiseen Afrikkaan ja Namibiaan sekä itäisen Keski-Euroopan kirkollisia kuulumisia Tsekin maalta, yhdestä Euroopan maallistuneimmista kolkista, jossa kuitenkin on vireää kristillisyyttä ja uskoa tulevaisuuteen.

Tomi Karttunen

johtava asiantuntija, ekumenia ja teologia



I Teologiset dialogit sovituksen ja sovinnon airuina

Peace Theme in the Theological Dialogue between the Evangelical Lutheran Church of Finland and the Russian Orthodox Church 1970– 1995 and Today's Context

Trilateral Consultation between ELCF, EKD
and Church of Sweden in Höör May 2022

Tomi Karttunen

In the bilateral theological dialogue between the Russian Orthodox Church and the Evangelical Lutheran Church of Finland the “peace” theme was discussed regularly from 1970 until 1986. It was obvious for the discussion partners that the theme was in the context of the cold war situation ideologically burdened and often connected with the vocabulary of the socialist countries. Naturally, there were also other peacebuilding efforts because of the fear of nuclear war etc., but at least in Finland the ideological connection was rather obvious for all, although the interpretations of its importance varied. The same practice was employed in many of the Ger-

man dialogues. The reason was that the Soviet officials needed something which would justify the practice of regular dialogues between Churches.¹

During the cold war, the ideological tensions between the East and the West also included a religious dimension. The cold war thus also included a religious dimension. The Soviet Union responded to the US propaganda according to which the Soviet Union was an evil, godless state. It responded by raising up religion and the good cooperation between religion and state in the Soviet Union. This policy and strategy were being applied also in the activities of the ROC in the WCC.² From the Finnish side it was politically important for the Lutheran Church to support the post-World War II balancing politics which aimed to maintaining peace and possibilities for cooperation between Finland and the Soviet Union.³

The most important example of this instrumentalization of religion for PR purposes in the late Soviet politics is the celebration of the Baptism of Rus in 1988. It was a big international event in the Soviet Union and contributed to the improvement of the position of the Russian Orthodox Church in the Soviet Union, and no doubt also in the new Russia. It was thus a key moment also from the perspective of the later development until today. Generally speaking, the task of the Russian Orthodox Church was to make known in the international forums how positive the attitude of the Soviet Union was towards the religion. The Christians were not persecuted or tortured, although some such things claimed. The Soviet Union also wanted to profile itself as the biggest promoter of world peace. One part of the peace agenda was that the Russian Orthodox Church also played a role in it internationally.⁴

In the Evangelical Lutheran Church of Finland, the peace theme was not a topic which would have been a special field of interest. Therefore, it can perhaps be said that on the other hand, at the metalevel having a dialogue regarding the peace theme was a pragmatic solution, although on the other hand, in practical terms, the Finnish delegation members avoided any concrete political statements and were focused on the principal

1 Saarinen 1997, 78; Tuomi 2019, 284.

2 Tuomi 2019, 283.

3 Tuomi 2019, 284.

4 Tuomi 2019, 283.

theological and socio-ethical dimension in order to maintain their theological integrity. At the same time there was no passion behind the work, but rather a certain lack of insight. The theme was or became uninteresting and was dropped after 1986, although in the new context brought back to the agenda as a matter of concern in 1995.

In the post-cold war discussions, the question was raised whether this practice to discuss the peace thematic in these meetings compromised the theological integrity of the discussions. Archbishop Martti Simojoki many times pointed out the ecclesial, theological and spiritual character of the theological dialogue which avoided party-political, one-sided statements. He concluded:

I will not put my name in any paper which I cannot accept with a good conscience. In such cases no paper should emerge. I do not want to promote any group concerned with global politics, or with one-sided political goals.⁵

According to professor Risto Saarinen only three concrete political items were promoted in the theses: 1) from 1971 to 1980 the Conference for Security and Cooperation in Europe, 2) from 1980 to 1986 the proposal to create a nuclear-free zone in Northern Europe and 3) in 1989, the proposal of the so-called Brundtland Committee for international legislation on the environment.⁶

Christ is Prince of Peace and after the resurrection he greeted the disciples saying, "peace to you" (*eirenee hymin*). Of this greeting of peace, a reflection is the peace dialogue in the Lutheran Mass: "the Lord's peace be with you", "And with your spirit". It is the greeting of the Crucified and Resurrected Lord whom we encounter in an intimate way in the Eucharist, Holy Communion. Peace and reconciliation are at the heart of Christian faith. Therefore, also the theme of the Karlsruhe assembly is so central: "Love of Christ Moves the World to Reconciliation and Unity". Blessed are the peacemakers. We are called to live according to the reality of reconciliation and unity and to promote it in the personal, ecclesial, and societal

5 Quoted according to Saarinen 1997, 79.

6 Saarinen 1997, 79.

life. It is the basis of sustainable future. There is every reason to be deeply involved in peace work.

In the theological dialogue between the Evangelical Lutheran Church of Finland and the Russian Orthodox Church the peace ethics was from the Lutheran point of view discussed in the light of Luther's view of two kingdoms. In the beginning the theological basis was law and gospel and the theory of two kingdoms as an interpretation of it. It was interpreted that the peace work belonged to the earthly kingdom, to the state and society. It is an immanent area of work for the earthly rulers. Yet it is also an eschatological issue, the "image and shadow" of Christ's kingdom. Therefore, as years passed and the learning process proceeded, the Lutherans began to point out more that peace belongs also to the spiritual realm as a part of God's earthly rule, to the Christian way of life. In the beginning of 1980's it was stated that the Church serves peace work by being a church and proclaiming the gospel. 1983 it was added that the Church recognises the importance of peace work, prayers for the peace and thus calls its members to promote the peace. The church should be present there where peace is promoted and not to remain as a by-stander. In 1986 the churches underline the necessity of general nuclear disarmament and the need to end the arms-race.⁷

As a part of this process our bishops' conference approved in 1982 guidelines for peace, development, and human rights. There are also theologically motivated peace hymns in the 1986 Finnish Lutheran hymn book. The Finnish Lutherans and the Russian Orthodox jointly concluded that the theological basis of peace is the gospel, Christology. It is both a symbol and effect of Christ's peace on earth. The basis of concrete peace work is peace with God. The salvation and the kingdom of peace cannot be separated. The peace is based on justice and love. Love towards neighbours is a part of Christian life. Peace work is advocacy for justice and human dignity. The fulfilment of peace is, however, possible only as an eschatological reality. Yet it presupposes continuous struggle and work because it has effects on the whole of humankind and creation.⁸

7 Tuomi 2019, 287.

8 Tuomi 2019, 287–289.

This remains to be a constant call for us today. The aim should be a just peace, but also the theory of a just war to protect human lives and unnecessary suffering is still relevant as indicated by the UN when war is allowed only as a self-defence or based on a UN decision in order to carry out sanctions ordered by it and to prevent a larger-scale war. The same is true of the Haag or Geneva agreements when they aim to protect the civilians and humanitarian aid. The nuclear weapons, the totalitarian character of the modern warfare and the developed military technology present acute challenges. How could we promote a total prohibition of nuclear weapons, for example? What can we do to prevent genocides; how should the UN be developed into a more effective peace organization, and what can the churches do in order to challenge militarization, ideological misuse of religion and war-provoking nationalism, selfishness and cultural hybris, dehumanization, neglect of truth, international justice and genuine dialogue?

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kotimaiset teologiset dialogit protestanttisten vähemmistökirkkojen kanssa

Kolmikantatapaaminen 25.8.2022

Tomi Karttunen

Yhteyden rakentaminen kristittyjen kesken annettuna tehtävänä ja ainoana mahdollisuutena

Hyvät sisaret ja veljet Jeesuksessa Kristuksessa,

tuohon tervehdykseen kytkeytyy olennaisia asioita siitä, mistä ekumeniassa kristittyjen yhteyden edistämisen liikkeenä on kyse. Kuten tiedämme, modernin ekumeenisen liikkeen taustalla olivat keskeisesti lähetyskentillä koetut ongelmat väärästä keskinäisestä kilpailusta ja epäluottamuksesta sekä sen lietsomisesta. Yhteyden, ykseyden ja luottamuksen puute ja sen jopa räikeät ilmenemismuodot nakersivat uskottavuutta koko yhteiseltä sanomalta, hyvältä uutiselta Jumalan rakkaudesta ja armosta Kristuksessa Jeesuksessa. Jo tuolloin nähtiin ja koettiin maallistumisen huolestuttavat seuraukset myös vanhalla kristilliseksi koetulla mantereella.

Toinen konkreettinen huolenaihe oli maailman rauha, etenkin ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Kuinka on mahdollista, että kristillisinä pidetyt maat heimoutuvat vastakkaisissa leireissä oleviksi taistelukumppaneiksi, jotka eivät aina pidä, varsinkaan propagandassaan ja sen virittämässä purkauksissa, vihollista enää ihmisenäkään? Ammutaan vihollisia, ei ihmisiä. Nämä koetut ristiriidat eivät voineet jäädä vaietuiksi ja ohitetuiksi. Jos Jeesuksen käsky keskinäisestä rakkaudesta, jopa vihasta, saati tappamisesta pidättäytymisestä ja apostoli Paavalin kehoitus elää rauhassa kaikkien

kanssa, mikäli mahdollista ja meistä riippuu, otetaan vakavasti, ei uskon perustan valossa toimittaessa ole muuta mahdollisuutta kuin yrittää Raamatun, kristillisen uskon, lähimmäisyyden ja ihmisyyden pohjalta rukoillen rakentaa keskinäistä yhteyttä totuuden ja armon Hengen johdatuksessa: lähemmäksi Kristusta, lähemmäksi toisiamme.

On vain yksi Jumalan luoma maailma, vaikkakin langennut; sen viljeleminen ja varjeleminen ja evankeliumin vieminen kaikkeen maailmaan on annettu meille yhteiseksi tehtäväksi. On yksi Herra Jeesus Kristus ja häneen kastettujen joukko. On hienoa, että olemme voineet monin tavoin rakentaa yhteyttä niin ajatellen ja pohtien kuin yhdessä seurustellen, iloiten, surren, rukoillen ja rinnalla kulkien sekä omastamme jakaen, elämän leivästä saatua myös toiselle taittaen. Sovinnon tielle ei ole vaihtoehtoa, jos Jeesusta seuraamme, vaikka erilaisia näkemyksiä meillä edelleen on ja kunnioitamme toistemme kristillistä vakaumusta, vaikka emme kaikkea ymmärrä tai hyväksy tai saata itse omaksua. Ekumenian peruslähtökoh- ta, yhteisen pohjan näkeminen ja sanoittaminen sekä keskinäisten erojen käsittely tämän valossa on monessa asiassa nyt aiempaa vahvempaa kii- tos sen, että olemme saaneet olla keskinäisessä vuorovaikutuksessa niin teologisissa oppikeskusteluissa, muun säännöllisen yhteydenpidon sekä vaikkapa Suomen Ekumeenisen Neuvoston kautta. Kaikki tämä sitten tes- tataan paikallisessa seurakuntatyössä ja arjessa, mm. perhe-elämässä, monin tavoin. Myös ruohonjuuritaso, ekumenian hiussuonisto, on sekin ymmärtääkseni vahvistunut.

Vielä on kuitenkin edessä olevia tehtäviä eikä hyvien suhteiden pysy- minen yllä ole kristittyjenkään ystävien kesken itsestäänselvyys. Kirkkojen sisälläkin elää vahvana myös Suomessa mm. samaa sukupuolta olevien liittoihin liittyvä erimielisyys, joka on maailmalla johtanut myös kirkkojen institutionaalisiiin jakautumisiin vaikkapa Yhdysvalloissa ja Afrikassa. Miten siis yhtäältä otamme vakavasti muuttuvan maailman kysymyksiin liittyvät teologiset ja opilliset kysymykset ja samalla pyrimme rakkaudessa säilyt- tämään keskinäiset välit ja pystymme viestimään maailmalle ja itsellemme siitä kaikkein tärkeimmästä eli evankeliumista, jolla toki on omat seura- muksensa kristilliselle elämäntavalle ja sille, millaisia valintoja teemme? Apostoli Paavalikin puhui heikon veljen etiikasta. Mitä se meille tänään merkitsee, kun keskeistä näyttää olevan eri eturyhmien tiedostava kamp- pailu omista lähtökohdistaan käsin?

Voidaan myös kysyä esimerkiksi, miten pidämme huolta kirkollista elämää palvelevan teologisen osaamisen tasosta Suomessa ja kirkoissamme ja keskusteluissamme, tehtyjen ratkaisujen taustalla? Miten vältämme sen, että olemme opin tuulten heiteltävänä ja että sulaudumme väärällä tavalla ajan henkeen? Kristillinen uskohan on myös suolana ja valona kunkin kulttuurin keskellä, sitä puhdistaan, mukaan lukien me itse aikamme lapsina. Miten voisimme vaikkapa yhteisen ammatillisen ja täydennyskoulutuksen kautta edistää yhteistä kristillistä todistusta lähetyksen ja evankelioimisen, diakonisen palvelun ja yhteiskunnallisen vaikuttamistyön, sielunhoidon ja hengellisen ohjauksen ja kristillisen kasvatuksen saralla sekä erilaisissa käytännöllisissä kuten ympäristönsuojelun, kiinteistö-, yleis-, henkilöstö- ja taloushallinnon asioissa?

Luterilaisen kirkon oppikeskustelut protestanttisten vähemmistökirkkojen kanssa

Vapaakirkko

Ajatellen niin kutsuttaja vapaita suuntia tai protestanttisia vähemmistökirkkoja Suomessa, pois lukien anglikaanit, Suomen evankelis-luterilainen kirkko kävi ensimmäiset oppikeskustelunsa Suomen Vapaakirkon kanssa vuosina 1983–1984. Ensimmäisissä tapaamisissa teologisena teemana oli ”uusi elämä Kristuksessa”. Toisessa tapaamisessa käsiteltiin ekumeenisen toiminnan tavoitteita, ja yhdessä päädyttiin puoltamaan ”asteittaisen lähentymisen mallia, jossa päämäärään edetään välitavoitteiden kautta”. Yksimielisesti todettiin, että ”uskon syntyminen on yksinomaan Pyhän Hengen työ”. Todettiin myös virheellisiä käsityksiä oikaistun. Vapaakirkon puolella oli luterilaista näkemystä tulkittu liian sakramenttikeskeiseksi, kun oikeastaan sakramenttien rinnalla luterilaiset korostavat sanan ja uskon merkitystä – siis perinteisen luterilaisen teologian mukaan. Painotettiin, että on tärkeää kuulla toinen toisensa näkemyksiä kirkon ja valtion suhteita koskevista kysymyksistä ja että kaikkien kristillisten kirkkojen yhteiset edut vaikuttavat lainsäädäntöön ja muihin valtion toimiin.

Seuraavaksi edettiin kolmannessa keskustelussa käsittelemään seurakuntaoppia ja kastetta. Seurakuntaopista oli paljon yhdensuuntaisia yleisiä ajatuksia, mutta käytännön johtopäätökset vaihtelevat. Keskeinen ero

on siinä, että Vapaakirkko pitää varsinaisina jäseninä vain niin kutsuttuja tunnustavia jäseniä. Silti yhdessä saatettiin todeta, että kaste, usko ja tunnustaminen kuuluvat yhteen. Aina tämä ei tosin etenkään kansankirkon todellisuudessa toteudu. Keskeistä on ero lapsikasteen ja uskovien kasteen välillä, vaikka yhteistä pohjaakin on, kuten todettiin v. 2018 julkaistussa, erityisesti kastetta käsittelevässä neuvottelukunnan julkaisussa. Teologiskäytännöllisenä ongelmakohtana pidettiin paikallisseurakuntien mahdollista kilpailutilannetta ja sitä, että yhteistoiminta on ollut johtamassa jäsenten siirtymiseen seurakunnasta toiseen ja tähän liittyviin henkilöiden välisiin välirikkoihin.

Myös ehtoollista ja virkaa käsiteltiin samassa vuoden 1984 neuvottelussa. Ehtoolliseen liittyen paikallistettiin selviä liittymäkohtia, mutta myös eri perinteille ominaisia korostuksia ja selviä eroja. Huomionarvoista on, että kirkon virasta havaittiin monia yhteisiä näkemyksiä liittyen esimerkiksi seurakunnan kutsusta ja vastaanottamisesta. Myös Vapaakirkolle todettiin olevan tärkeää, että ”pastorit erotetaan tehtävänsä Raamatun opetuksen mukaan kätten päällepanemisella.”

Vuoden 1984 jälkimmäisessä neuvottelussa käsiteltiin päätteeksi perisyntiä, tahdon vapautta, kristityn uuden elämän luonnetta ja kastetta. Kastekysymyksessä tehtiin seuraava, vieläkin kattavaa vastausta edellyttävä johtopäätös: ”Kirkkojen erilaisen kasteopin ja kastekäytännön todettiin nousevan kummankin perinteen uskontulkinnan kokonaisuudesta. Myöhemmissä mahdollisissa keskusteluissa kastekysymystä olisi käsiteltävä juuri tältä kannalta.”

Päätteeksi todettiin myös, että käytännön asioihin liittyen keskeisintä on Vapaakirkon asemaan vähemmistökirkkona liittyvien epäoikeudenmukaisien piirteiden korjaaminen yhdessä. On syytä järjestää ”kattava ja pysyvä yhteydenpidon järjestelmä, jossa kirkot kohtaavat toisensa kirkkoina.” Huomionarvoista on, että keskeinen yhteinen korostus liittyy vanhurskauttamisoppiin. Linaan tuon yhteisen toteamuksen: ”Kumpikin osapuoli korosti Jumalan armon suvereenisuutta. Ihminen pelastuu yksin Kristuksen tähden, yksin armosta, yksin uskon kautta. Jumala lähestyy ihmistä Pyhän Hengen työn välityksellä. Ihminen vastaa Jumalan tarjoamaan pelastuksen lahjaan ottamalla sen uskossa vastaan.”

Luulen, että yhteistä pohjaa tässä voisi löytyä vielä enemmänkin liittyen niin kutsuttuun vanhurskauttamisopin vaikuttavaan, efektiiviseen puoleen, jonka nähtiin esimerkiksi keskusteluissa metodistien kanssa rinnastuvan

heidän pyhityskäsitykseensä. Tämä yhteinen pohjahan on tullut esiin Yhteisessä julistuksessa vanhurskauttamisopista, johon ovat kansainvälisesti voineet liittyä luterilaisten ja katolilaisten ohella metodistit, reformoidut ja anglikaanit. Ehkä Suomessa SEN:n jäsenkirkot voisivat lausua tästä yhdessä jotakin?

Parhaillaan on Vapaakirkon ja luterilaisten neuvottelukunnassa meneillään yhteisen asiakirjan laatiminen, jonka työnimi on *Teologiset linjanvedot ja käytäntö? Luterilaisen kirkon ja Vapaakirkon näkökulmia*. Tarkoituksena on lausua näkemyksiämme kolmesta aihepiiristä yhteisten keskustelujen pohjalta: 1) Raamattu uskon ja kristillisen opin perustana, 2) Uskonelämä ja sen hoitaminen seurakuntaelämässä sekä teologian merkitys päätöksenteossa ja 3) Yhteiset uudistumisen lähteet Raamatussa ja ekumeenisessa teologiassa?

Helluntaiherätys

Oppikeskustelut helluntaiherätyksen kanssa seurasivat sitten näiden Vapaakirkon kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen vuosina 1987–89. Näiden neuvottelujen teologinen ydin voitaisiin kiteyttää: ”usko perustuu kolmiyhteisen Jumalan pelastustyöhön”. Tämä ytimen kiteyttäminen hälvensi luterilaisten pelkoja siitä, että helluntailaiset korostavat ihmisen saamia armolahjoja ja uskon ratkaisua ja toisaalta helluntailaisten huolta siitä, että luterilaiset eivät ole kiinnostuneita pelastuksen ja kristillisen uskon eteenpäin välittämisen kysymyksistä.

Näissä keskusteluissa lähdettiin liikkeelle helluntaiherätyksen historiasta ja suhteesta Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Tästä edettiin keskeiseen kysymykseen Raamatusta ja uskosta. Tästä suunnasta löytyi varsin vankka yhteinen pohja. Linaan tähän sitä, mitä olen teoksessa *Armo avaa yhteyden* (2020) tästä lainannut ja muuten kiteyttänyt: ”Raamatusta kristillisen opin ja elämän ainoana perustana ja ohjenuorana vallitsi molempien ryhmien kesken yksimielisyys.” Yksimielisiä oltiin myös siitä, että Kristus ja hänen evankeliuminsa on Raamatun keskus, vaikka koko Raamattu on Jumalan sanaa. Molemmat myös torjuivat ’sisäisen sanan’ ja korostivat, että ’Raamatun sanoman omaksuminen edellyttää Pyhän Hengen työtä sen vastaanottajan sydämessä.’ Kuten vapaakirkollisten myös helluntailaisten kanssa löytyi paljon yhteistä vanhurskauttamisopin perusteissa. ”Kysymyksessä ihmisen tahdon ja ratkaisun osuudesta pelastukseen todettiin sekä

yhteisymmärrystä että eroja... Suurimmat erot ilmenivät perisyntin, sovituksen, kasteen ja uskon keskinäisen suhteen käsittämässä”.

Kastetta käsiteltiin erikseen kolmannessa neuvottelussa 1988. Löydettiin merkittävää yksimielisyyttä, mutta todettiin myös perusero lapsikasteen ja uskovien kasteen välillä, mihin ei löytynyt eikä tähän mennessä ole löytynyt ratkaisua. Huomionarvoista on, että todettiin apostolisen ja Nikean uskontunnustuksen arvo kristillisen uskon perustotuksien kiteytyksenä. Todettiin, että ”apostolisen uskontunnustuksen sisältö on kaikilta osin raamatullinen. Osapuolet totesivat kuitenkin tulkitsevansa joitakin sen sisältämiä lauseita, esim. seurakuntaoppia, eri tavoin.”

Myös helluntailaisten kanssa luterilaiset löysivät seurakuntakäsityksessä lukuisia yhteisiä piirteitä. Lainaus Armo avaa yhteyden -teoksestani: ”Seurakunnan nähtiin olevan Kristuksen asettama ja Pyhän Hengen sanalla synnyttämä. Kaste on ’portti seurakuntaan’ ja ehtoollinen jäsenten vahvistamista. Jumalan seurakunta on universaalinen seurakunta ja sen ’perustekijät ovat läsnä paikallisseurakunnassa’. Uuden testamentin mukaan seurakunta on Kristuksen ruumis; sen pyhyys on Kristuksen pyhyyttä. Inhimillisenä yhteisönä se tarvitsee katumusta, parannusta ja anteeksiantamista. Seurakunnassa on ’Jumalan tahdosta ja asetuksesta virkoja’, palvelemissa sen perustehtävää, joka on evankeliumin julistus, lähetystyö ja palvelu. Pyhän Hengen seurakunnan rakentumiseksi jakamia armolahjoja tulee ’ohjata ja valvoa niin, että niitä käytetään raittiisti ja Jumalan sanan mukaisesti’. On myös ’selviä eroja’. Helluntailaisen käsityksen mukaan ’Seurakunta muodostuu uudestisyntyneistä ja uskovina kastetuista, jotka elävät Jumalan sanan opetuksessa, jäseniensä keskinäisessä yhteydessä, rukouksissa, viettävät ehtoollista ja palvelevat lähimmäisiään rakkaudessa.”

Meillä on ollut myös monenkeskistä dialogia Suomen Ekumeenisen Neuvoston ja Suomen lähetysneuvoston parissa. Olemme voineet tarjota rohkaisua suomalaisten keskustelujen tulosten kautta myös kansainväliselle luterilais-helluntailaiselle dialogille. Luterilaisen maailmanliiton ja helluntailaisten maailmanyhteyden tasolla on käyty teologista dialogia, ja sen tuloksiin pääsemme paremmin perehtymään, kunhan tuo raportti lähiaikoina julkistetaan. Kävimme myös vuosina 2010–11 syventävän keskustelun ehtoollisesta sekä vuonna 2018 julkistetun keskustelu kasteesta. Syksyllä 2018 oli sitten sovintotapahtuma, jossa saatettiin pyytää molemminpuolisesti anteeksi - tervehdyttävällä tavalla - menneitä väärinkäytöksiä kristillistä lähimmäisenrakkautta ja keskinäistä kunnioitusta vastaan

ja rohkaista samalla syventämään keskinäistä yhteistyötä ja keskusteluja myös paikallistasolla.

Neuvottelukunta Suomen Vapaakirkon kanssa on kokoontunut kahdesti vuodessa vuodesta 1985 ja helluntaiherätyksen kanssa vuodesta 1996. Vuosina 1992 ja 2001 oli erityiset kolmikantaneuvottelut näiden kolmen kumppanin kesken ja vuodesta 1996 eli yli 25 vuoden ajan on järjestetty vuosittainen kolmikantatapaaminen kirkkohallituksen, Suomen vapaakristillisen neuvoston ja Frikyrlig samverkanin kesken. Olemme voineet puhua monista polttavista ajankohtaisista yhteisistä teemoista varsin avoimesti ja ymmärtääkseni hyvässä hengessä jo ennen sitä aikaa, kun itse olen ollut näissä tapaamisissa mukana vuodesta 2009 lukien.

Tuorein saavutus luterilaisten ja helluntailaisten neuvottelukunnassa on kevään 2022 julkaisu *Evangeliumin julistaminen tänään. Luterilaisia ja helluntailaisia näkökulmia*.¹ Sitä on voitu käyttää hyödyksi mm. valmisteltaessa kirkolliskokouksessamme mietintöä evankelioimisesta tänään luterilaisesta ja ekumeenisesta näkökulmasta. Julkaisu on yksi esimerkki siitä, miten kirkkojen väliset keskustelut ja käytännön seurakuntatyö voivat tukea toinen toistaan. Sehän on ekumenian syvä tarkoitus: ”jotta maailma uskoisi”.

Baptistit

Seuraava teologinen dialogi protestanttisen vähemmistökirkon ja luterilaisen kirkon välillä käynnistyi maassamme vuonna 1997, kun keskustelupöydän ääreen asettuivat nyt myös suomen- ja ruotsinkieliset baptistit. Tänä vuonna vietetään siis näiden keskustelujen 25-vuotisjuhlaa. Keskustelujen julkilausumien pohjalta on koottu keskeiset teemat ja sisällöt yhteen. Näissäkin keskusteluissa lähdetään liikkeelle Raamatusta ja traditiosta. Varsin paljon löydetään yhteistä pohjaa, vaikka luterilaisilla ja baptisteilla on omat Raamatun tulkitsemisen traditionsa ja perinteiden sisälläkin löytyy eroja. Tästä edettiin kirkkojen tunnustusperustaan, yhteiseen uskoon kolmiyhteiseen Jumalaan, kristittyjen ykseyteen ja yhteiseen todistukseen. Huomionarvosta on yhteisen teologisen pohjan sanoittaminen kolminaisuususkon pohjalta kirkko-opille, ekumenialle ja lähetystehtävälle:

1 <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4298/viewmode=infoview>

”Tuntemme Jumalan rakastavana Isänä hänen Poikansa kautta Pyhässä Hengessä. Uskon kautta me liitymme siihen yhteyteen, joka Jumalan persoonien välillä vallitsee. Niin me tulemme myös osallisiksi kolmiyhteisen Jumalan lähetystehtävästä: Isä lähetti Poikansa, Poika lähettää kirkkonsa ja rukoilee Isää lähettämään Pyhän Henkensä. Kirkon ykseys ja todistajan kutsumus perustuvat siten Kolminaisuuden ykseyteen.”

Käsitellään myös uskoa, kastetta ja opetuslapseutta. Myös baptistien ja luterilaisten välillä on perusero siinä, mitä pidetään oikeana kasteena: lapsikaste vai tietoisesti uskovien kaste. Käsiteltiin vielä tarkemmin myös kasteen ja uskon välistä suhdetta sekä ehtoollista. Osa baptisteista on lähempänä luterilaista reaaliapresens-ajatusta kuin toiset.

On käsitelty myös kirkkoa pyhän yhteytenä sekä kirkon erityistä palveluvirkaa ja yhteistä tai yleistä pappeutta. On todettu, että luterilaisissa tunnustuskirjoissa anabaptisteista annetut tuomiot ovat sellaisia, että baptistit eivät suurimmaksi osaksi tunnista itseään niistä. Yhdessä lausuttiin, että ”yhteisymmärryksemme uskon keskeisistä asioista on niin suuri, että historiallisten oppituomioiden ja väärinkäytösten ei saa antaa heikentää sen kantavaa voimaa. Siksi sitoudumme puhumaan totta ja hyvää toinen toisistamme. Edistämme seurakuntien työntekijöiden ja seurakuntalaisten sitoutumista tähän.”

On tarkasteltu myös kirkkoa ja valtiota/yhteiskuntaa, jumalanpalvelusta kirkon itseyttä kuvana, seurakunnan jäsenyyttä ja vapaaehtoistyötä, rauhaa ja yhteiskunnallista sovintoa sekä kastetta, ehtoollista ja yhteistä todistusta. Viimeksi tammikuussa pidettiin verkossa oppikeskustelut koronan jälleen nostaessa päätään ja aiheena oli ”Kirkkona eläminen korona-aikana ja kristillisen perinteen välittäminen eteenpäin”. Näissäkin keskusteluissa siis punottiin teologia, käytäntö ja käsillä oleva konteksti sekä yhteisiin keskeisiin haasteisiin vastaaminen kirkkoina ja kristittyinä yhteen varsin tiiviisti.

Metodistit

Kuluneella vuosituhannella käynnistyivät oppikeskustelut luterilaisen kirkon ja metodistien välillä. Tälle oli kansainvälisiä esikuvia vaikkapa Norjasta ja Ruotsista, saksalaiselta kielialueelta ja USA:sta mutta myös Luterilaisen maailmanliiton keskusteluista. Keskeistä oli myös, että metodistit liittyivät globaalitasolla luterilais-roomalaiskatoliseen asiakirjaan Yhteinen julistus

vanhurskauttamisopista 2006. Oppikeskusteluja käytiin vuosina 2002–2007, ja niiden tulokset koottiin raporttiin *Kristuksesta osalliset/Delaktiga i Kristus*. Siinä saavutetun opillisen yksimielisyyden perusteella ehdotetaan keskinäisen sopimuksen solmimista.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous hyväksyi sopimuksen alttarin ja saarnatuolin yhteydestä Suomen luterilaisten ja metodistien välillä toukokuussa 2010 – metodistit samana vuonna. Sopimus allekirjoitettiin joulukuussa 2010, jonka jälkeen asetettiin neuvottelukunta käsittelemään vielä avoinna olevia kysymyksiä sekä käytännön yhteistyötä. V. 2014 saatiin valmiiksi suuntaviivat luterilais-metodistisen ekumeenian toteuttamiselle kirkossamme käytännössä. Tämä jälkeen on viime vuosina ollut vuositapaamisia, joissa on käsitelty ajankohtaisia asioita mutta myös esimerkiksi keskusteltu konfirmaation teologiasta ja käytännöistä.

Raportissa *Kristuksesta osalliset* lähdetään liikkeelle yhteisestä uskosta ja yhteisestä kutsumuksesta kristittyinä ja kirkkoina. Ensimmäisenä todetaan yhteydet ja erot tunnustusperustassa, yhteinen usko kolmiyhteiseen Jumalaan sekä kirkon ykseyden suhde yhteiseen todistukseen ja sen vahvistamiseen. Seuraavaksi edetään vanhurskauttamisen ja pyhityksen välisen suhteen ymmärtämiseen luterilaisessa ja metodistisessa ajattelussa. Tähänhän on liittynyt historiallisesti jännitteitä, kun luterilaiset ovat kritisoineet metodistista pyhityskristillisyyttä ja metodistit luterilaisia sen puuttumisesta. Yhteinen tekijä löytyy Kristuksen, pelastuksemme perustan, läsnäolosta ja toiminnasta uskossa, jolloin uskokäsityksessä yhdistyvät niin ansioton armollinen läsnäolo kuin sen tervehdyttävät vaikutukset syntyneeseen ihmiseen. Tämän jälkeen käsitellään pelastuksen välineitä, sanaa ja sakramentteja, sitten kirkkoa ja virkaa ja tehdään lopuksi johtopäätökset ja esitetään suosituksia osapuolina oleville kirkkoille. Tältä pohjalta laadittiin sopimus, jonka pohjalta tunnustettiin toisten sakramentit ja vihkimysvirat.

Oppikeskustelujen ja yleensä ekumeenisen kanssakäymisen kysymykset tänään ja huomenna?

Varsin paljon on jo yhdessä keskusteltu keskeisistä teologisista teemoista: Raamattu, usko, uusi elämä Kristuksessa, kaste, ehtoollinen, jumalanpalveluselämä, evankelioiminen, armolahjat, kirkon ja valtion/yhteiskunnan

väliset suhteet, seurakunta- tai kirkko-oppi, kristittyjen yhteyden perusteet, rauha, kriisien kohtaaminen jne.

Mitkä olisivat seuraavat askeleet eteenpäin?

1. Ajallisesti lähellä alkaa olla meitä kaikkia koskettava merkkivuosi eli uskonnonvapauslaki Suomessa 100 vuotta ensi vuonna 2023. Tämän merkkivuoden viettoa on jo suunniteltukin, mutta tulisiko esimerkiksi neuvottelukunnissa ja tapaamisissa muuten pitää tätä teemaa esillä myös kahden- ja monenkeskisissä yhteyksissä? Suomen Ekumeeninen Neuvosto on luonnollisesti yksi foorumi tähän ja sen teemavuosi ekumenia Suomessa.
2. Paikallisen ekumeenisen yhteistyön kysymykset ja sen kehittäminen on edelleen ajankohtaista ja kaipaa huomiota. Ei tosin riitä, jos asiasta puhutaan keskitetysti, vaan tulee saada paikalliset tahot vahvasti mukaan – johdon tukemana.
3. Teologisista teemoista, jotka samalla ovat syvästi käytännöllisiä ja myös kristinuskon ja kirkkojen missioon ja näkyvyyteen Suomessa syvästi kytkeytyviä yksi keskeisimmistä on ekumeenisen liikkeen pyrkimys edistää kasteen vastavuoroista tunnustamista, missä se vain on mahdollista. Meillä on entistä enemmän yhteistä pohjaa siinä, että kaste ei ole vain pistemäinen toimitus vaan on kyse koko kristityn elämän matkasta ja sen tukemisesta. Luterilaisesta näkökulmasta hyväksymme kasteen – Nikean-Konstantinopolin kirkolliskokousten varhaisen perinnön mukaisesti – kolmiyhteisen Jumalan nimeen vettä käyttäen – kaikenikäisten kasteen. Siksi on vaikea ymmärtää, että se olisi jotakin pois omasta identiteetistä, jos ne kirkot, joilla on käytössä tietoisien uskon kaste, hyväksyisivät myös niiden kirkkojen kasteen, jotka kastavat myös lapsia, vaikka pitäisivät kiinni omasta opetuksestaan. Näin etenkin, kun myös näissä kirkoissa yhä useammat saavat kasteen vasta nuoruudessa tai aikuisena. On pelättävissä, että niissä perheissä, jotka eivät ole uskonnollisia ja perustellaan kastamatta jättämistä lapsen omalla valinnalla, tosiasiaa valitaan lapsen puolesta uskonottomuus, mikä ei kaikeksi suinkaan ole kenenkään meistä tavoite.
4. Luterilaisen kirkon piispat julkaisivat vuosi sitten syksyllä ensimmäisen piispainkirjeen teemasta Raamattu ja sen lukeminen. Vapaakirkon kanssa käydyissä keskusteluissa on viimeksi ollut puhetta, että raamatunkäytöstä ja sen edistämisestä voitaisiin

jatkaa keskusteluja myös vuoden 2023 alussa alkavalla kaudella. Myös helluntaikirkon teologisten julkaisujen sarjassa on jo julkaistu Raamattua käsittelevä kirja.

5. Sanotaan, että meidän aikanamme on erityinen tarve toivon sanomalle. Tähän liittyy kristillinen oppi viimeisistä tapahtumista, eskatologia. Tästä olisi varmastikin paljon kiintoisaa keskusteltavaa ja oman ajattelun syventämisen paikka, mikä voisi koitua myös kirkkojemme julistuksen eduksi.
6. Jumala-uskoon ja yhteiseen uskon perustaan sekä yhteiseen misioon tässä ajassa kytkeytyy Nikean uskontunnustuksen 1700-vuotisjuhluvuosi v. 2025. Ehkä voisimme ottaa myös sen lähtökohdaksi ja tähdätä vaikkapa näyttävän ekumeenisen jumalanpalveluksen viettoon, jossa tuota uskontunnustusta käytettäisiin, lausuttaisiin yhdessä ja pohdittaisiin sen sanomaa vaikkapa valtiopäiväjumalanpalveluksen yhteydessä – siinähan oli kyse myös kirkon ja valtion vuorovaikutuksesta keisari Konstantinuksen myötä. Hänhän antoi kanssahallitsijansa kanssa myös ns. Milanon ediktin v. 313, jonka myötä kristinusko sai uskonnonvapauden Rooman valtakunnassa.
7. Ehkä Helluntaikirkon julkaisut ja keskustelu niistä voi tuottaa virikkeitä luterilaisten keskusteluihin myös muiden protestanttisten vähemmistökirkkojen kanssa?
8. Ilmastomuutos ja kirkkojen ympäristötyö sekä diakoniatyö ja myös lähetysyhteistyön kehittäminen voisivat olla tärkeitä teemoja tulevana vuosina. Ehkä on tarvetta myös vielä käytännöllisemmille keskusteluteemoille, jotka liittyvät esimerkiksi kirkkojen strategioihin, talouteen, hallintoon ja kiinteistöasioihin tms.
9. Kansainvälinen ekumeeninen keskustelu tuottaa materiaaleja, joihin on hyvä perehtyä myös meillä. Myös aiemmin on keskustelussamme varsin usein otettu lähtökohdaksi jokin kansainvälisesti keskusteltu teema, jota sitten on sovellettu suomalaisiin olosuhteisiin. On myös annettu omia virikkeitä kansainväliseen keskusteluun.
10. Koulutusyhteistyön kehittäminen ajatellen oman henkilökunnan tarpeita on yksi teema, jonka suhteen voisimme kaiketi tehdä vielä enemmän.
11. Ajankohtaisia kannanottoja vaativia teemoja on viime vuosina voitu käsitellä kirkonjohtajien kokouksessa, jota SEN organisoii. Tämä

lienee lisännyt kirkonjohtajien yhteisiä kannanottoja eri kokoonpanoilla polttaviksi katsottuihin aiheisiin. Tähän kokonaisuuteen ei siis liene tarvetta eikä suoraa mahdollisuuttakaan puuttua vaikkapa neuvottelukuntien työssä. Sen sijaan voidaan kyllä tehdä aloitteita, jotka voivat mennä vaikkapa piispainkokouksen käsittelyyn ja sieltä asian ja tarpeen vaatiessa myös kirkolliskokouksen päätettäväksi. Monet asiat hoituvat myös kirkkohallituksen sisäisin keskusteluin ja toimenpitein luterilaisesta näkökulmasta katsottuna.

Kristinuskon ero juutalaisuudesta – syyt, seuraukset ja uudelleen arvioinnin mahdollisuudet?

Puhe Kirkko ja juutalaisuus –työryhmän 45-vuotisjuhlassa

Anni Maria Laato

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkko ja juutalaisuus –työryhmä perustettiin vuonna 1977 selvittämään teologisesti kristittyjen ja juutalaisten suhdetta ja aloittamaan dialogia ja yhteistyötä yhteisöjen välillä. Kuluneiden 45 vuoden aikana on tapahtunut paljon, sekä täällä Suomessa että kansainvälisesti, sekä tutkimuksessa että käytännön tasolla. Toisaalta on päästy paljon eteenpäin ja on löydetty uusia yhteistyötapoja ja toimivia dialogimenetelmiä, toisaalta dialogissa on myös kehittämisen varaa. Otan nyt esiin joitakin keskeisiä ajatuksia ensin antiikin ajoilta, sitten omalta ajaltamme.

Viime sunnuntaina oli ensimmäinen adventti. Evankeliumiteksti (Mark 11) kertoo siitä, miten Jeesus ratsasi Jerusalemiin aasilla, ja miten ihmisjoukot lauloivat innoissaan: ”Hoosianna! Siunattu olkoon hän, joka tulee Herran nimessä! Siunattu isämme Daavidin valtakunta, joka nyt tulee! Hoosianna korkeuksissa!” Tekstissä näkyy hienosti kristittyjen ja juutalaisten pitkän ja monia vaiheita sisältävän suhteen lähtökohta: Jeesus oli juutalainen, ja niin olivat myös Jerusalemin kaduilla hurraavat ihmiset. He toivoivat Jeesuksen tulevan nyt täyttämään profeettojen ennustukset. Jeesuksen äiti Maria, Joosef, ja apostolit olivat juutalaisia. Kristinuskon syntyi juutalaisuuden keskellä, ja edelleen on sitä monin tavoin lähellä, vaikka kumpikin on monine versioineen kehittynyt omiin suuntiinsa.

Vaikka kaikki uskontodialogi on tärkeää, niin kristityille suhde juutalaisuuteen on ainutlaatuinen. Yhteiset juuret yhdistävät ja erottavat. Sen lisäksi yhteinen historia sitoo näitä kahta yhteen: vaikutteita on pitkin matkaa tullut puolin ja toisin. Pitkään vaikuttaneen juutalaisvastaisuuden takia kirkkoilla on erityinen vastuu toimia antisemitismia vastaan.

Tutkimus tuo uutta tietoa

Tutkimuksessa on viime vuosikymmeninä uudelleenarvioitu sitä, miten kristinusko ja juutalaisuus erosivat toisistaan. Uutta on ensinnäkin se, että tutkimusta on tehty yhdessä – itse asiassa monet uudet ajatukset ovat juutalaisten tutkijoiden esittämiä, tästä esimerkkinä Jacob Neusner ja Daniel Boyarin. Toiseksi, vielä enemmän kuin aiemmin, pyritään antiikin tekstejä ja ihmisiä ymmärtämään heidän omassa historiallisessa tilanteessaan. Se ei aina ole ihan helppoa. Annan esimerkin hiukan asian vierestä: nykyään pohditaan paljon sitä, miten voimme tavoittaa menneen ajan kadonneita hetkiä, kuten musiikkia tai tunteita, kun meillä on lähteinä vain tekstejä. Mistä me tiedämme, mitä antiikin ajan ihminen tunsi tai miksi hän toimi niin kuin toimi? Tutkimusta tehdessä pitää varoa nopeita tulkintoja, jotka nousevat omasta ajastamme. On pyrittävä tutustumaan mahdollisimman hyvin ja tarkasti antiikin maailmaan.

Ero ja kehittyminen eri suuntiin

Aiemmin ajateltiin, että kristinuskon ja juutalaisuuden ero tapahtui hyvin nopeasti ja selkeästi. Lähteiden tarkempi tutkimus kuitenkin on osoittanut, että ero tapahtui melko pitkän ajan kuluessa ja eri tavoin eri puolilla. Useiden vuosisatojen ajan kristityt ja juutalaiset asuivat ja elivät lähekkäin, heidän jumalanpalveluksensa ja juhlaansa muistuttivat toisiaan, he lukivat samoja pyhiä tekstejä, ja eettisissäkin kysymyksissä he olivat lähellä toisiaan verrattuna oman aikansa muihin ihmisiin. Vaikutteita saatiin puolin ja toisin. Jotkut kristityt osallistuivat juutalaisten juhliin, ehkä näin tapahtui toisinkin päin. Näiltä ajoilta on myös tekstejä, joista on vaikea sanoa, ovatko ne kristittyjen vai juutalaisten kirjoittamia tai toimittamia.

Arkipäivän elämässä yhteyksiä oli siis pitkään. Toisaalta molempien yhteisöjen johtajat tahtoivat tehdä eron selväksi. Onkin ajateltu, että kristillinen juutalaisvastainen kirjallisuus alkoi siitä, että teologit halusivat saada lukijansa ja kuulijansa ymmärtämään, miten kristinusko ja juutalaisuus eroavat toisistaan. Varhaisimmissa juutalaisia vastaan kirjoitetuissa teksteissä perustellaan Vanhan ja Uuden testamentin pohjalta, miksi kristityt eivät noudata ruokasäädöksiä, ympärileikkaa poikavauvoja, vietä sapattia ja niin edelleen. Ensimmäisinä vuosisatoina nämä olivat ajankohtaisia. Jon-

kin verran on säilynyt tietoa siitä, että jo varsin varhain myös juutalaisella puolella kirjoitettiin kristittyjä vastaan, varmaankin samoista syistä.

Aluksi suuri osa kristityistä oli syntyperältään juutalaisia tai näiden jälkeläisiä. Uudessa testamentissa kysymys ei olekaan, voiko juutalaiselle julistaa evankeliumia, koska se oli itsestään selvä lähtökohta. Se, mistä keskusteltiin, oli voidaanko myös pakanat ottaa mukaan. Sama kysymyksenasettelu oli joissakin piireissä ajankohtainen vielä Augustinuksenkin aikana 400-luvulla, mikä näkyy hänen kirjastaan *Contra Faustum Manichaeum*. Sittemmin tilanne muuttui, ja varsin pian enemmistö kristityistä oli taustaltaan ei-juutalaisia, mutta ajatus, että evankeliumi Kristuksesta kuuluu kaikille, pysyi. Kun nykyään keskustellaan lähetystyöstä ja kääntymisen mahdollisuudesta puolin ja toisin, on hyvä muista, että ensimmäisten vuosisatojen kysymyksenasettelu oli aivan toinen kuin nykyään.

Sisaruksia, ei äiti ja tytär

Mainitsemani tutkijat Boyarin ja Neusner ovat nostaneet esiin sitä, miten moninainen juutalaisuus oli Toisen Temppelin aikana, ja miten Temppe-
lin hävitys ja Bar Kochba-sota johtivat rabbiinisen juutalaisuuden kehitty-
miseen. Toisen temppelin ajan juutalaisuus on myös se maaperä, josta kristinusko lähti liikkeelle, ja nykyään puhutaankin usein kristinuskosta ja juutalaisuudesta sisaruksina, jotka kumpikin ovat kehittyneet Toisen Temp-
pelin ajan juutalaisuuden pohjalta.

Niin kauan kuin kristittyjen joukko oli pienempi ja yhteiskunnallisesti
huonommassa asemassa kuin juutalaisten, oli myös aivan mahdollista, että
kristityt saattoivat kääntyä juutalaisiksi, tai kummastakin uskosta kiinnos-
tuneet pakanat saattoivat valita juutalaisuuden. Yhteistä oman ajan juuta-
laisuuden kanssa oli niin paljon, että pidettiin tarpeellisena tehdä selväksi,
mikä erottaa kristittyjä ja juutalaisia toisistaan.

Ymmärtääksemme ensimmäisten vuosisatojen tilannetta annan esimer-
kin 100-luvun lopulta, jolloin kristinusko oli vielä paljon vähäisempi ja yhteis-
kunnallisesti huonommassa asemassa kuin juutalaisuus. Karthagolainen
Tertullianus, joka ei varsinaisesti ole kirkkoisä eikä ollut edes presbyteeri,
kirjoitti luultavasti pian kristityksi kääntymisensä jälkeen kirjan *Adversus
Iudaeos*, Juutalaisia vastaan. Hän aloittaa kirjansa tarinalla: kaksi ihmistä kes-
kusteli torilla, kummallakin tukenaan kannattajajoukko. Toinen oli kristitty,

toinen pakanuudesta juutalaisuuteen kääntynyt proselyytti. Tertullianuksen kertomuksen mukaan proselyytti ajatteli, että päästäkseen osalliseksi Jumalan lupauksista ihmisen täytyy kääntyä juutalaisuuteen. Sitten lähdettiin keskustelemaan Mooseksen lain merkityksestä ja profeettojen lupauksista kaikille kansoille. Tällaisessa tilanteessa Tertullianuksen päähenkilö esitti perusteluja ajatukselleen, että juutalaisuuden aika on ohi, ja uusi aika on koittanut. Häntä pidetäänkin yhtenä varhaisimmista supersessionimin edustajista. Mutta huomaamme: hän ei argumentoi varsinaisesti juutalaisia vastaan, vaan vastustaakseen pakanasyntyisen proselyytin väitettä, että Jumalan lupaukset koskevat vain juutalaisia.

Tämä ja muut samankaltaiset tekstit olivat kuitenkin muovaamassa käsityksiä, joilla oli myöhemmin vakavat seuraukset. Vaikka ymmärtäisimme Tertullianuksen lähtökohtia, tosiasiaksi jää, että hänen mallinsa sivuuttaa sen Uuden testamentin opetuksen, että Jumalan lupaukset Israelille pysyvät voimassa (Room 9–11).

Jotain samaa, mutta paljon on muuttunut

Tänään, melkein 2000 vuotta kuvaamani ajanjakson jälkeen, ollaan aivan toisenlaisessa tilanteessa. On silti hyvä tietää, miten kristittyjen ja juutalaisten historia lähti liikkeelle, jotta voidaan pitää se, mikä on hyvää, ja torjua se, mikä on ollut väärin.

Kirkko ja juutalaisuus-työryhmän toiminnassa, ja kristittyjen ja juutalaisten dialogissa laajemmin, on alusta asti ollut keskeisessä osassa ajankohtaisen tutkitun tiedon levittäminen. Alkuaikoina työryhmä järjesti seminaareja ja kesäkouluja. Viime vuosina työryhmä on järjestänyt koulutusta ev.lut. kirkon työntekijöille ja kaikille kiinnostuneille ja julkaissut useita kirjoja ja muuta materiaalia. On hienoa, että tapahtumissa on ollut niin hyviä luennoitsijoita niin juutalaisesta seurakunnasta, eri kirkkokunnista, kuin myös eri yliopistoista. Kansainväliset yhteydet ovat myös olleet tärkeitä. Työryhmä toimi pitkään *Lutherische Europäische Kommission Kirche und Judentum* – järjestön työyhteydessä, mutta sen toiminnan hiipuesssa yhteistyötä on tehty muulla tavoin.

Tutkimus on monipuolistanut käsityksiä kristittyjen ja juutalaisuuden vaiheista antiikissa ja keskiajalla; kaikki ei ollut samanlaista aina ja kaikkialla. Kaikki kirkkoisat eivät suinkaan opettaneet juutalaisista samalla ta-

valla, vaan heidän välillään oli suuriakin eroja. Juutalaistenkaan asenteet ja toiminta kristittyjä kohtaan eivät olleet aina samanlaisia. Monet asiat voidaan ymmärtää paremmin, kun niitä tarkastellaan niiden historiallisessa kontekstissa.

Tutkitun tiedon levittämisen lisäksi tahdon nostaa esiin pyhien kirjoitusten pohjalta käytyjen keskustelujen merkityksen. *Scriptural Reasoning* – menetelmä, eli ”kuuntelevaa keskustelua kirjoituksista”, johon työryhmä kävi tutustumassa Cambridgessa, on osoittautunut toimivaksi ja dialogia eteenpäin vieväksi, mielestäni kahdesta syystä.

Tätä menetelmää käytettäessä kaikki keskustelijat saavat olla oma itsensä, ja toiset ovat kiinnostuneita kuulemaan, oppimaan, ja keskustelemaan. Ketään ei pakoteta mihinkään, eikä pyritä nopeisiin tuloksiin. Tavoitteena on molemminpuolisen ymmärtämisen, kunnioittamisen ja ystävyyden kasvu. Tässä siis toimitaan toisin kuin kirkkoisien aikaan. Silloin oli historiallisista syistä ajankohtaisempaa korostaa eroja kuin kuunnella toista.

Kuunteleva keskustelu keskittyy siihen, mikä kummallekin yhteisölle on auktoritatiivista ja pysyvää, sekä ajattelun ja toiminnan lähde: pyhiin kirjoituksiin. Yhteiset keskustelut ja löydöt pyhien kirjoitusten äärellä koskettavat syvältä. Juutalainen tutkija Edward Kessler sanoi työryhmän vieraillessa hänen instituutissaan Cambridgessa, että paljon kiinnostavampaa kuin yhtäläisyyksien nimeäminen, on keskustelu eroavaisuuksista. Miten ja miksi me tulkitsemme samoja tekstejä eri tavoin? Mitä me kumpikin oikeasti uskomme? Pyhiin teksteihin keskittyessämme toimimme siis osittain niin kuin kirkkoisät ja heidän aikansa rabbit, osittain toisin: hekin tutkivat pyhiä kirjoituksia tosissaan ja perusteellisesti. Se, mikä silloin jäi puuttumaan, oli yhteinen oppiminen ja opitun jakaminen toisella tavalla uskovan kanssa.

Kestäviä tuloksia dialogissa voidaan saada vain, kun otetaan tosissaan se, mitä pyhissä kirjoituksissa sanotaan, sekä omissa että toisen. Sellainen dialogi, joka ohittaa tämän lähtökohdan, ei tuo pysyviä tuloksia. Siksi myös kirkkojen suhtautumista juutalaisuuteen tulee tarkastella Raamatun tekstejä tutkien.

Luterilaisen maailmanliiton keskustelu juutalaisten ja kristittyjen välisestä dialogista

Kirkko ja juutalaisuus -työryhmän
45-vuotisseminaari 29.11.2022

Tomi Karttunen

Keskustelun uusin vaihe ja Auschwitzin varjo

Luterilaisen maailmanliiton ensi vuoden yleiskokous pidetään Krakovassa Puolassa. Kaupunki sijaitsee paitsi kaakkoisessa Puolassa, jonka lähellä on maan luterilaisen väestön keskittymä lähellä Slovakian rajaa, myös varsin lähellä pahamaineista Auschwitz-Birkenaun keskitysleiriä. Taustalla on se, että luterilaisen tradition ylle loi varsin synkän varjon holokaustiin johtaneiden syiden analysointi. Syyttävä sormi osoitti erityisesti natsien propagandassaan hyödyntämiin Martti Lutherin myöhäisiin juutalaisvastaisiin kirjoituksiin. Itsekritiikkiin ja mielenmuutokseen on vahvasti haastettu ja työtä sen suuntaisesti myös tehty. Yleiskokouksen ohjelmassa onkin vierailu Auschwitzissa tarkoituksena vahvistua kammottavan muiston äärellä siinä, että matkaa kohti uudistuneita luterilaisten ja juutalaisten välisiä suhteita tulee edelleen jatkaa.

Luterilainen maailmanliitto on kutsunut kokoon työryhmän, jonka tehtävänä on työstää opas- ja ohjekirjanen maailmanliiton jäsenkirkkoille juutalaisten ja kristittyjen välisessä dialogissa käytettäväksi. Valitettavasti kirjanen valmistuu vasta alkuvuodesta, joten en tässä vielä voi sitä esitellä muuten kuin yleisellä tasolla. Julkaisun yleinen tavoite on tutkia dialogin

teologista ja historiallista taustaa. Pitkän tähtäimen tavoitteena on vahvistaa kristittyjen ja juutalaisten välisiä suhteita.¹

Tarkoituksena on saada aikaiseksi riittävän syvälle menevä, mutta käytäjäystävällinen resurssi, joka summaa sekä historiallisia että nykyisiä näkökulmia juutalaisuuteen luterilaisessa perinteessä. Näin pyritään vahvistamaan rakentavia suhteita yhteisöjen välillä. Ryhmän jäsenet luonnehtivat kristittyjen vihamielisyyttä juutalaisia kohtaan yhdeksi traagisimmista ja väkivaltaisimmista kappaleista kirkon historiassa. Se ei ole vain arpi pohjoisen kristittyjen kasvoilla, vaan luterilaiset lähetystyöntekijät ovat osaltaan vieneet tätä perintöä muualle maailmaan. Näin luterilainen perintö on osaltaan edistänyt vihamielisyyden ja rasismien perinnön syntymistä. Se on katastrofi, joka tulee pikimmiten voittaa.

LML:n ryhmän jäsenet painottavat, että kristinuskoa ei voida kunnollisesti ymmärtää ilman tietoa juutalaisuudesta, sen kirjoituksista, perinteistä ja ensimmäisen vuosisadan Palestiinan kontekstista, jossa Jeesus toteutti tehtävänsä. Ryhmän jäsenet tapaavat myös juutalaisia rabbeja ja oppineita kuullakseen heidän kertomuksiaan ja näkemyksiään kunnioittavien ja luottamuksellisten suhteiden rakentamisesta.

Osa LML:n jäsenkirkoista on jo pitkään käynyt dialogia juutalaisten kanssa, kuten myös tämä seminaari ja 45-vuotisjuhla Suomen kontekstissa osoittaa. Osalle luterilaisista kirkoista tämä ei kuitenkaan ole kovin läheinen asia. Tähän vaikuttaa myös se, että kaikkialla ei kovin paljon ole juutalaisia. Osaltaan opas pureutuu laajempaan rasismien ongelmaan, joka on kaikkialla varsin ajankohtainen ja kipeä kysymys.

Opaskirjanen pyrkii valmentamaan luterilaisten kirkkojen yleiskokousedustajia Krakovan kokousta varten vajaan vuoden kuluttua. Esimerkiksi LML:n Saksan kansalliskomitean valmistautumisen kolmen pääteeman joukossa on juuri juutalais-kristilliset suhteet. Pitemmällä tähtäimellä tämä nähdään tilaisuutena koota yhteen kokemuksia ja parhaita käytäntöjä, niin että voitaisiin varustaa kaikki jäsenkirkot rakentamaan uskontojenväliseen dialogiin ja välittämään toiveikasta kristillistä todistusta julkisuudessa. Tässä

1 <https://www.lutheranworld.org/news/preparing-next-phase-jewish-christian-encounter>

vaiheessa emme voi edetä sen syvemmälle yksityiskohtiin, mutta voimme hakea vauhtia luomalla katseen siihen, miten keskusteluyhteys on rakentunut, mitä teemoja on ollut esillä ja mitä konkreettisesti tuotettu.

LML ja juutalais-luterilaisen dialogin vaiheet

Luterilaisen maailmanliiton tasolla suhteiden tervehdyttämisen ja dialogin rakentamisen saralla keskeinen tapahtuma oli Budapestin vuoden 1984 yleiskokous. Sen antia oli kuitenkin jo pohjustettu aiemman dialogin kautta. Ensimmäinen globaalien tason tapaaminen luterilaisten ja juutalaisten välillä järjestettiin vuonna 1964 Tanskan Logumklosterin luostarissa. Sitten perustettiin mm. LEKKJ eli *Lutherische Europäische Kommission für Kirche und Judentum* Tanskan Christiansfeldissä vuonna 1976. Suomen kirkko ja juutalaisuus -työryhmä tuli LEKKJ:n paikalliseksi jäsenjärjestöksi vuonna 1977 arkkipiispa Martti Simojoen aloitteesta.

LEKKJ:n toiminta on kuitenkin varsin pitkään ollut varsin pienellä liekillä, joten vuoden 2016 alusta suomalainen työryhmä ja samalla Suomen evankelis-luterilainen kirkko erosi sen jäsenyydestä. Tämän jälkeen on pyritty kansainvälisiä yhteyksiä rakentamaan toiminnaltaan vilkkaamman ICCJ:n eli *International Council of Christians and Jews* kautta. Korona tosin toi tähän vähän katkosta. Myös opintomatkat ja akateemiset yhteydet ovat tuoneet valoa.

Vuonna 1984 LML:n yleiskokouksessa saavutettiin juutalais-luterilaisissa suhteissa tärkeä etappi, jonka keskeinen osa oli irtisanoutuminen Martti Lutherin juutalaisvastaisista kirjoituksista. Yleiskokouksen viestin pohjustustyötä tehtiin vuosina 1981 Kööpenhaminassa ja vuonna 1983 Tukholmassa pidetyissä kokouksissa. Budapestissä julistettiin: "Vahvistamme molempien uskonyhteisöjemme loukkaamattomuuden ja arvokkuuden." "Sitoudumme taistelemaan kaikkia radikaaleja [rodullisia] ennakkoluuloja vastaan..." Budapestissä tehty työ valmisti tien "lopettamaan oikeutetun katkeruuden ja puolustusasenteen, joka on kalvanut luterilais-juutalaisia suhteita." Silti globaali jatkotyöskentely ei edennyt kovin rivakasti. Yksittäiset

kirkot kulkivat rintaman etunenässä, mutta rivit hajosivat. Vielä 1990-luvulakaan ei mainittaviin saavutuksiin ylletty.²

Vuonna 2001 syyskuussa sitten järjestettiin LML:n isännöimä konsultaatio antisemitismistä ja antijudaismista. Suomesta mukana olivat Gideon Bolotowsky ja Anni Maria Laato. Heidän raporttinsa myös julkaistiin osana konferenssin maakohtaista satoa. Konferenssiraportin esipuheen kirjoittajan Wolfgang Greiven mukaan tästä konsultaatiosta muodostui siellä koetun ja yhteisen rukouksen myötä 2001 syyskuun terrori-iskujen jälkimainingeissa sellainen käännekohta luterilais-juutalaisissa suhteissa, jota vuonna 1984 Budapestissä oli tavoiteltu.³

Konferenssissa piti esitelmän myös Anni Maria Laato kristillis-juutalaisen kohtaamisen lähtökohdista. Hän totesi esitelmänsä aluksi näin:

A consensus has been reached among Christians on many important points. First, all forms of antisemitism are repudiated by the Christian churches. Further, Christian churches admit that a starting point in the dialogue between Judaism and Christianity is that Judaism must be respected in its own right, as a living religion. Finally, Christians have started to seek the Jewish roots of Christianity, and to understand the Jewishness of Jesus and of the apostles. It has become clear that what unites Jews and Christians is a fruitful starting point, and that from this common ground we can begin to discuss what divides us.⁴

Esitelmässä tuodaan myös esiin se, että Vanhassa ja Uudessa testamentissa olevaa kritiikkiä juutalaisia kohtaan tulee lukea yhtäältä juutalaisuuden sisäisenä itsekritiikkinä, toisaalta vainotun vähemmistön puheenvuoroina. Ongelmiin jouduttiin konstantinolaisen käänteän jälkeen, kun valtaapitävä kirkko luki tekstejä antijudaistisesti, sorti ja vainosi nyt itse vähemmistöuskontoa. Varhaiskirkko teki virheen kääntäessään selkänsä juutalaisuudelle. Samalla se käänsi selkänsä osalle itseään, menetti kontaktin juutalaisiin juuriinsa ja keskeiseen osaan kristinuskon alkutilannetta. On aika korjata

2 Greive 2003, 11–13.

3 Greive 2003, 11–12.

4 Laato 2003, 89.

tehtyjä virheitä. Hyvä pohja on siinä, että meillä on yhdistävänä resurssina heprealainen Raamattu. Uskomme yhteen Jumalana, maailman Luojaan. Käsitteet Messias ja Jumalan laki ovat molemmille tärkeitä, vaikka painotuneet eri tavoin. Tämä kutsuu kristittyjä näkemään historialliset juurensa toisen temppelin ajan juutalaisuudessa.⁵

Tarvitaan käytännön yhteistyötä mutta myös teologista tutkimusta ja keskustelua. Oli esimerkiksi ehdotettu, että kristilliset kirkot voivat lisätä heprealaisen Raamatun käyttöä, tutkia sen tekstejä yhdessä ja laatia materiaaleja seurakunnille, jotta keskinäinen oppimisprosessi voi edistyä.⁶ Konsultaatiossa pidettiin lukuisia esitelmiä ja käytiin keskusteluja, joiden pohjalta laadittiin ”työpaperi”, jossa oli suosituksia kirkkoille jatkotyöskentelyä varten.

LML:n vuoden 2001 konsultaation sanoma ja suositukset

Konsultaation pääteemasta eli antijudaismista ja antisemitismistä kiteytettiin kokouksen viestiin seuraava määritelmä:

We use “anti-Judaism” to name specifically theological formulations that denigrate Jews and their faith. Looking at the roots of anti-Judaism in Christian theology it can be understood as a phenomenon of the separation of the church from Judaism. Later on, other motives (social, political, economic, racist) became dominant and led to exclusion and persecution of Jews through centuries. By “antisemitism,” we refer to a broader reality: the hatred of and hostility toward Jews, in reality and in rhetoric, that denies Jews legitimacy among the peoples of the world. This hatred and hostility is to be understood within the larger issues of racism, and is countered by the affirmation of human rights that has been part of our heritage for more than fifty years.⁷

5 Laato 2003, 91.

6 Laato 2003, 91.

7 LWF consultation 2003, 201–202.

Konsultaatiossa painotettiin yhtäältä kaikkien LML:n jäsenkirkkojen autonomisuutta työskennellä juutalais-luterilaisessa dialogissa siten kuin paikallisesti katsotaan viisaaksi. Silti koottiin yhteen seuraavat luterilaisia yhdistäviksi tarkoitetut näkökohdat:

Within the communion of the LWF, each member church... all share in the heritage of biblical Israel that establishes the church's bond to modern Jews and Judaism. In faithfulness to their calling in the gospel, churches will seek to discern the significance of this bond for the life and mission of the church. *What we affirm is the validity of God's covenant with the Jewish people, which has never been superseded. We acknowledge the importance of the land of Israel to the Jewish people and its central place in the promises of God.* We therefore affirm that the connection of the Jewish people to the land is not a racist ideology, but a central element of the Jewish faith.⁸

Samalla painotettiin sitä, että kannettiin huolta Lähi-idän konfliktista ja niin israelilaisten kuin palestiinalaistenkin kärsimyksestä. Kehotettiin lopettamaan väkivalta ja etsimään oikeudenmukaista sopimusta kahden kansan välille.⁹ Tämän jälkeen edettiin varsinaisiin suosituksiin, jotka olivat muotoa "rohkaissimme" tai "vahvistamme".

Konsultaatio vahvisti jo käydyin juutalais-luterilaisen tai kristillis-juutalaisen dialogin yleensä ja kehotti jäsenkirkkoja tuottamaan materiaaleja, jotka käsittelevät anti-judaismia kirkon teologiassa ja liturgiassa. Tällöin tulisi ajatella kirkon elämän kaikkia tasoja: maallikkoja ja teologista koulutusta, jumalanpalvelusta, lähetystä, palvelua ja hallintoa. Jäsenkirkkoja pyydetään myös informoimaan LML:a materiaaleista, jotka on tuotettu, niin että niitä voitaisiin jakaa myös muiden jäsenkirkkojen ja ekumeenisten kumppanien kanssa.

Jäsenkirkkoja rohkaistaan luomaan ja tukemaan mahdollisuuksia oppia juutalaisista ja juutalaisuudesta sekä yhteisestä perinnöstämme. Luottamusta ja yhteisymmärrystä tulee ruokkia nuorista alkaen - henkilökoh- taisten kohtaamisten kautta. Jäsenkirkkoja rohkaistaan myös puhumaan

8 LWF consultatio 2003, 202.

9 LWF consultation 2003, 202.

rasismia ja antisemitististä toimintaa vastaan käyttäen hyödyksi ihmisoikeuksiin liittyviä oikeudellisia työkaluja tässä työssä. Jäsenkirkkoja rohkaistaan korottamaan äänensä antisemitismia ja antijudaismia vastaan, kun niitä ilmenee ja aktiivisesti tukemaan juutalaisia yhteisöjä niiden perinteisten tapojen noudattamisessa.¹⁰

Konsultaatio halusi myös lähettää viestin sellaisen yhteistyön vahvistamisesta juutalaisten ja luterilaisten välillä, joka tähtää rauhaan ja oikeudenmukaisuuteen, sosiaaliseen avustustyöhön ja yhteisökehittämiseen.¹¹

LML:a rohkaistaan tukemaan kristillis-juutalaista dialogia jäsenkirkkoissa. Erityisesti halutaan rohkaista nuorten johtajien osallistumista dialogiin sen jatkuvuuden ja merkittävyyden takaamiseksi nykykulttuurille. LML:a ja jäsenkirkkoja rohkaistaan myös kutsumaan koolle teologisia konsultaatioita käsittelemään teologisia, eksegeettisiä, missiologisia ja pastoraalisia kysymyksiä, jotka ovat nousseet konsultaatiossa käydyssä keskustelussa esiin. Lopuksi esitettiin kiitos LML:lle sen johtajuudesta konsultaatiossa sekä juutalais-luterilaisen yhteisymmärryksen edistämisestä. Kaikkia, jotka jakavat tämän tavoitteen kutsuttiin kärsivällisyyteen ja kestävyys, kunnes yhteisen juutalaisten ja kristittyjen yhden Jumalan avulla pitkän tähtäimen muutosprosessi on tuottanut hedelmää.¹²

Mitä juutalais-luterilainen dialogi on viime aikoina tuottanut?

Työ on tämän jälkeen jatkunut. Suomessa on mm. ahkerasti pidetty erilaisia koulutustilaisuuksia liittyen juutalaisuuden ja kristinuskon kohtaamisen eri muotoihin, juutalaisuuteen elävänä uskontona sekä esimerkiksi antisemitismin ilmenemiseen. Olemme koonneet työn hedelmiä historiikkiin *Kirkko ja juutalaisuus -työryhmän historia vuosina 1977–2013*, viisi vuotta sitten julkaisimme kirjan *Kristitty ja pyhä maa. Näkökulmia luvatus maan teologiaan* (2017) sekä viime vuonna monia teemoja summaavan *Kirkko ja juutalaisuus. Taustatietoa ja lähtökohtia kohtaamiseen ja yhteistyöhön* (2021).

10 LWF consultation 2003, 203.

11 LWF consultation 2003, 203.

12 LWF consultation 2003, 203.

Siinä käsitellään myös sitä, miten käytännön seurakuntatyössä julistuksessa ja muuten olisi asianmukaista käsitellä juutalaisuutta. Olemme laventaneet repertuaaria viimeisen kymmenen vuoden aikana kolmen uskonnon kuuntelemaan keskusteluun niiden pyhistä kirjoituksista. Tälläkin saralla on tuotantosuunnitelmaa alustavasti olemassa.

Kumppanikirkoissamme on aivan viime aikoina julkaistu uutta tuotantoa liittyen juutalaisen näkökulman asianmukaiseen huomioon ottamiseen julistuksessa ja raamatuntutkistelussa. Saksassa on tehty ahkerasti työtä ja Yhdysvaltain luterilaiset julkaisivat vuonna 1998 *Guidelines for Jewish-Christian Relations* sekä äskettäin kirjan *Preaching and Teaching "With Love and Respect for the Jewish People"*. Kirjan nimi viittaa ELCA:n vuoden 1994 julistuksessa juutalaiselle yhteisölle ilmaistuun tahtoon: "Lisäksi me ilmaisemme painavan halun elää uskoamme Jeesukseen Kristukseen rakastaen ja kunnioittaen juutalaista kansaa." Ruotsissa puolestaan on julkaistu kristillis-juutalaisen dialogin tuloksia ja tutkimusta hyödyntävä saarnakommentaari *Tala väl. Predikokommentarer i Krister Stendahls Anda* (red. Helene Engnell).

Ensi vuonna julkaistava Luterilaisen maailmanliiton resurssi on siis jatkoa tälle aiemmin tapahtuneelle. Jäämme odottamaan, millaisia askelia tämän jälkeen meitä rohkaistaan ottamaan. Symbolisesti on puhuttelevaa, kun Luterilaisen maailmanliiton yleiskokouksen yhteydessä vieraillaan Auschwitzissa ja nostetaan tässä yhteydessä juutalais-luterilaisen dialogin teemat esiin Jumalan kasvojen ja toinen toisemme edessä ja ilmaistaan kiitollisuutta jo saavutetuista askelista sovinnon tiellä sekä rukoillaan viisautta tulevalle matkalle.



II Ekumeenista teologiaa: Sakramentaalisesta olemiskäsityksestä

Nouvelle théologie ja Vaticanum II:n tausta

Academicum Catholicumin esitelmä 16.2.2023

Pauli Annala

Johdanto

Uuden teologian – *nouvelle théologie* – toinen kirjallisuudessa esiintyvä nimi on *ressourcement* eli lähteille palaamisen teologia. On ironista, että muutamia 1930-luvun jälkipuoliskolla vaikuttaneita dominikaaniteologeja, jotka halusivat kurkottaa aristotelisen skolastiikan suurten systeemin-rakentajien taakse ja etsiä teologian tekemiselle uutta pontta ja inspiraatiota palaamalla teologian patristisille juurille, ryhdyttiin nimittämään uuden teologian edustajiksi. Hymyä herättävää tässä on siis se, että teologeihin, jotka pyrkivät harjoittamaan teologiaa sen alkuperäisimmällä ja traditionaalisimmalla tavalla, alettiin viitata ”uuden teologian” käsitteellä.

Hans Boersma on antanut 1900-luvun katolista teologiaa käsittelevälle tutkimukselleen otsikon *Nouvelle Théologie* and Sacramental Ontology. A

Return to Mystery (Oxford 2009). Sen keskeisen teesin mukaan ”uutta teologiaa” edustavien teologien yhteisenä tavoitteena oli palata takaisin kristillisen uskon mysteerin, salaisuuden äärelle. Kristillisen uskon mysteerien äärelle palaaminen on kuitenkin mahdollista ainoastaan sakramentaalisen ontologian ehdoilla, toisin sanoen sellaisen olemisen yleisen struktuurin pohjalta, jossa *a priori* edellytetään, että olemisen rakenteisiin kätkeytyy odottamaton ja pyhä momentti. Paluu mysteeriin edellyttää siis sakramentaalista ontologiaa. Seuraavassa ryhdymme tarkastelemaan, miten uuden teologian ryppääseen lukeutuneet katoliset teologit pyrkivät kukin omalla persoonallisella tavallaan tekemään teologiaa, jonka tavoitteena oli löytää uudelleen kristillisen uskon sakramentaalinen ydin ja tarjoilla se kirkkokansalle tavalla, joka elävöittää sen uskoa ja joka synnyttää siinä sakramentaalista kommuuniota. Aloitamme luomalla katsauksen Hans Urs von Balthasarin teologiaan ja siihen millaista sakramentaalista epistemologiaa eli tieto-oppia hän pääsiäisen teologiassaan edustaa.

Hans Urs von Balthasar (1905–1988), ”teologiikka” ja sakramentaalinen epistemologia

Vatikaanin ensimmäisen kirkolliskokouksen dogmaattisen konstituution ilmoitusta käsittelevä toinen luku alkaa toteamuksella, jonka mukaan ihminen voi luotua todellisuutta järkensä luonnollisella valolla tarkkailemalla oppia varmuudella tuntemaan Jumalan, joka on koko olevaisen lähde ja päämäärä.¹ Käsitukseen, jonka mukaan ihminen voi järkensä luonnollisella valolla tuntea Jumalan, on teologian historiassa viitattu oppisanalla ”kafaattinen teologia”. Kun tähän vertaa sitä, millaista teologiaa von Balthasar harjoittaa pääsiäisen teologiaa käsittelevässä teoksessaan *Mysterium Paschale*², sen apofaattinen ote käy lukijalle heti selväksi.

Suorasta tai osoittelevasta Jumala-puheesta kieltäytyminen (kr. ἀπόφημι = sanoa ”ei”, kieltää, torjua) on olennainen osa von Balthasarin pyhän lau-

1 Deum rerum omnium principium et finem, naturali humanae rationis lumine e rebus creatis certo cognosci posse. Constitutio dogmatica ”Dei Filius, cap. 2: *De revelatione*, DS, n. 3004.

2 Ensipainos teoksessa *Mysterium Salutis. Grundriß heilsgeschichtlicher Dogmatik*, 3/2 (1969), 133–326.

antain teologiaa. Pyhän lauantain hiljaisuus eroaa Pseudo-Dionysiuksen mystisen teologian hiljaisuudesta, jossa yksittäinen sielu käy sanatonta keskustelua Jumalansa kanssa. Kirkon vaalima pyhän lauantain hiljaisuus koskee sitä vastoin kaikkia; se on hiljaisuutta, joka laskeutuu pitkäperjantaina koko luomakunnan ylle. Henkeään pidätellen ja sanattomana kirkko seuraa Sanaa, joka laskeutuu alas ”ravistelemaan tuonelan hereille ja herättämään kaikki aikojen saatossa kuolemaan nukkuneet”, kuten pyhän lauantain lukupalvelun toinen lukukappale asian ilmaisee. Hiljaisen viikon viimeinen päivä on kirkon liturgisessa kalenterissa poikkeuksellinen, koska tuona päivänä ”ihmiseksi tulleen Jumalan ruumis on vaipunut kuolonuneen” eikä ”kirkolla ole mitään sanottavaa”.

Pitkäperjantain ja ylösnousemuksen aamun välillä on katkos, tauko, lat. *hiatus*; neljän evankeliumin kerronta ikään kuin katkeaa tai pysähtyy. Mutta juuri tästä meidän tulee von Balthasarin mukaan olla erityisen kiitollisia – meidän tulee tuntea syvää kiitollisuutta neljää kanonisen evankeliumin kirjoittajaa kohtaan siitä, etteivät he ole lähteneet selittämään sitä, mitä tuona lauantaina tapahtui. Pysymällä hiljaa ja pidättäytymällä puheesta me pääsemme Jumalan kuoleman kukistavasta voimasta osalliseksi. Niin paradoksaaliselta kuin se kuulostaakin, me pääsemme tuntemaan ylösnousemuksen voimaa antautumalla sen Sanan puhutteluun, joka meidän tähtemme vääntyi muodottomaksi Ei-Sanaksi (Unwort). Sana vääntyi Ei-Sanaksi, jotta me vapautuisimme sanojen ja sanallisuuden kahleista. Kun kaiken ylle laskeutuu kuoleman hiljaisuus, Kristus voittaa kuoleman.³

Mysterium Paschale -kirjansa alussa von Balthasar välttää ottamasta kantaa kysymykseen, kumman osapuolen puolelle, tomistien vai skotistien, hän inkarnaation motiivia koskevassa kiistassa asettuu. Sitä vastoin hän heti ensilehdellä lausuu painokkaasti, että Jumala tuli ihmiseksi pesemään opetuslasten jalat. Von Balthasarin teologia on Jumalan alaslaseutumisen eli deskension teologiaa, ja millaisia ulottuvuuksia tämä alasastumisen teema hänen teologiaansa avaa, tästä seuraavassa muutama sana.

Von Balthasar on muotoillut *Mysterium Paschale* -teoksen toisen pääluvun toiselle luvulle otsikon, ”Ristin Sana ja sen logiikka” – ”Das ‘Wort’ vom Kreuz und seine Logik”. Millaista logiikkaa Ristin Sana edustaa tai mitä Ristin

3 Quash tulkitsee tätä kaksiluonto-opin näkökulmasta ja kirjoittaa von Balthasariin viitaten, että ”he dramatizes the hypostatic union.” Quash 2004, 150.

Sanan logiikka on? Von Balthasar vastaa kysymykseen apostoli Paavalin sanoin: "Kun yksi on kuollut kaikkien puolesta, niin kaikki ovat kuolleet. Ja hän on kuollut kaikkien puolesta, jotta ne, jotka elävät, eivät enää eläisi itselleen vaan hänelle, joka on kuollut ja noussut kuolleista heidän tähtensä" (2 Kor. 5:14–15). Balthasar jatkaa heti perään ja kirjoittaa: "Mutta 'olla kuollut hänen kanssaan' ei suinkaan tarkoita 'tulla hänen kanssaan vedetyksi tuonelan syvyyksiin', koska 'hän kuoli kaikkien puolesta, jotta ne, jotka elävät, eivät eläisi enää itselleen vaan hänelle, joka on kuollut ja noussut kuolleista heidän puolestaan'." Muutamaa riviä alempana Balthasar huomauttaa, "ettei tässä ole tietenkään kyse mistään 'formaalisesta logiikasta'".⁴ Tämä pieni huomautus tarjoaa vaikuttuvan näytteen siitä, miten tämä jesuiittateologi ottaa etäisyyttä skolastiseen teologiaan ja luopuu sen edustamasta aris-totelisesta logiikasta.⁵

Henri de Lubacin (1896–1991) sakramentaalinen hermeneutiikka ja historian pelastaminen

Tuotteliaisuutensa vuoksi Karl Barthiin (1886–1968) verrattu Chieti–Vaston arkkipiispa Bruno Forte (s. 1949) on nimittänyt Vatikaanin toista konsiilia "historian konsiiliksi". Nimitys käy ymmärrettäväksi asettamalla kirkolliskouksen konstituutiot ja korkeaskolastiikan suurten systeemin rakentajien, kuten Akvinolaisen tai Bonaventuran tuotannot rinnakkain ja vertaamalla niitä sisällöllisesti keskenään. Forten lausumaan sisältyy ilmeinen skolastisen teologian kritiikki, jonka harjoittamalla kvestio-menetelmällä oli taipumus häivyttää uskon kohteiden historiallinen tausta siinä määrin taka-alalle, että "kristinuskoksi" kutsuttu historiallinen uskonto uhkasi muuttua heidän työpöydällään historiattomaksi ja ajattomaksi abstraktioksi.⁶ Millaisen kor-
rektiivin ranskalainen jesuiitta Henri de Lubac antiikin ja keskiajan raamatuntulkintaa käsittelevillä tutkimuksillaan tähän ongelmaa kehitti, tähän luomme seuraavaksi katsauksen.

4 Von Balthasar 1969, 162.

5 Teo-logiikan asemasta von Balthasarin teologiassa, ks. mm. Nichols 2004.

6 Ks. mm. Daniélou 1947 ja Rowland 2017, 13–16 ja 46.

Luther suhtautui varauksellisesti allegoriseen raamatuntulkintaan ja ilmeisesti tästä syystä allegorisella tulkinnalla on etenkin suomalaisten kristittyjen korvissa kielteinen kaiku. Virheellisesti ajatellaan, että allegoria levittää Raamatun historiallisten kertomusten ylle hunnun, joka peittää alleen konkreettisen historiallisen todellisuuden. Käsitys on väärä, ja asianlaita on itse asiassa juuri päinvastoin: historia ja tietty historiallinen tapahtuma on allegorisen tulkinnan lähtökohta ja edellytys, ja ellei ole mitään konkreettista tapahtumaa, joka tarjoaa tulkinnalle tulkinnalliset ainekset, allegoria kuihtuu yksinkertaisesti kasaan. Koska allegoria suodattaa historialliseen tapahtumaan sisältyviä merkityksiä ja tallentaa ne joko yksilön tai yhteisön kollektiiviseen muistiin, juuri tällä tavalla se pelastaa historian (σώζειν τὴν ἱστορίαν).⁷ Tämän allegorisen raamatuntulkinnan historiaa pelastavan funktion de Lubac oppi ymmärtämään tutkiessaan Origenen raamatuntulkintaa ja jonka tutkimustulokset hän julkaisi vuonna 1950 ilmestyneessä kirjassaan *Histoire et Esprit*.

Jos allegorian lähtökohta on aina jokin historiallinen tapahtuma ja jos Raamatun kirjain kertoo tuosta tapahtumasta, niin on luontevaa kysyä: miten kirjain vie, kantaa, kuljettaa lukijansa takaisin kertomansa tapahtuman keskelle ja millainen kirjaimen (lat. *littera*) ja hengen (*spiritus*) suhde on? Tämä kysymys on sisäänkirjoitettu de Lubacin Origenes-kirjan otsikkoon.

Susan Wood (s. 1947) tiivistää de Lubacin raamatullista allegoriaa koskevien tutkimusten tuloksen neljään kohtaan. Allegorisen tulkinnan taustaksi de Lubac viittaa ensin apostoli Paavaliin, joka oli ensimmäinen kristillinen kirjoittaja, joka käytti allegoria-termiä (Gal. 4:24). Patristiset kirjoittajat viittasivat kirjoitusten allegorisella eli hengellisellä tulkinnalla Kristukseen: samalla tavalla kuin Poika on Isän sakramentti, vastaavalla tavalla allegorinen merkitys on kirjaimellisen merkityksen sakramentti.⁸

Johdannon jälkeen de Lubac tunkeutuu syvemmälle keskiajalla harjoitettuun Raamatun allegoriseen eksegeesiin. Heprelaiskirjeen avausjake kuuluu seuraavasti: "Monet kerrat ja monin tavoin Jumala muinoin puhui isillemme profeettojen suulla, mutta näinä viimeisinä aikoina hän on puhunut meille

7 De Lubac on muotoillut *Medieval Exegesis* -teoksen 8. pääluvulle otsikon "The Foundation of History"; ks. tässä yhteydessä erityisesti *Medieval Exegesis*, vol. 2 (2000), 100.

8 Wood 1998, 37–38.

Pojassaan”.⁹ Tätä mukaillen de Lubac määrittelee historiallisen tapahtuman ja siitä kertovan raamatullisen kertomuksen suhteen toteamalla, että Raamattu on ”kaksinkertaista Sanaa” tai kaksinkertaista puhetta. Tämä kaksinkertaisuus johtuu siitä, että Raamattu on sanallista kertomusta niistä suurista pelastusteoista, joita Jumala on historiassa tehnyt; toisin sanoen, Jumala tekee ensin jotakin, mitä seuraa sitten sen kirjallinen kuvaus; teko tai toiminta on ensisijaista, sen kirjallinen kuvaus on toissijaista. Tällainen Jumalan sanan kaksinkertaisuuden korostus tuntuu selvästi Vatikaanin toisen konsiilin dogmaattisen *Dei Verbum* –konstituution alussa.¹⁰ Meidän uskomme perustuu ja kohdistuu sekä Jumalan pelastushistoriassa tekemiin tekoihin että niistä kertoviin raamatullisiin kertomuksiin. ”Raamatullinen allegoria on tämän takia olennaisesti faktan allegorista tulkintaa (*allegoria facti*), tai vielä täsmällisemmin sanottuna, faktan ja sen sanallisen kertomuksen allegorista tulkintaa (*allegoria facti et dicti*)”, de Lubac kirjoittaa.¹¹ Allegoria on näin ollen Jumalan historiassa tekemien pelastustekojen hengellistä tulkintaa ja reseptiota; allegoriassa on näin aina kysymys historiallisten faktojen allegorisesta eli hengellisestä tulkinnasta.

Toiseksi allegorisen eli hengellisen tulkinnan kohde on de Lubacin mukaan aina tavalla tai toisella Kristus-tapahtuma (engl. *Christ-Event*, saks. *Christus-Ereignis*). Mutta koska Isän iankaikkisen Viisauden eli Kristuksen ihmiseksi tulon seurauksensa syntyi kirkko, jota ei voida ajatella ilman Kristusta, allegorinen tulkinta koskee aina myös kirkkoa. Gregorius Suurta lainaten de Lubac kirjoittaa: ”Kristus ja kirkko ovat yksi persoona”. Edelleen hän viittaa Augustinukseen, joka psalmin 30 selityksessä sanoo, ”ettei pyhissä kirjoituksissa ole mitään, mikä ei koskisi kirkkoa”.¹²

Kolmas allegorisen tulkinnan ominaispiirre liittyy Vanhan ja Uuden testamentin suhteeseen. Sen mukaan VT:n kertomusten allegorinen tulkinta viittaa aina tulevaan, toisin sanoen, VT:n kertomukset saavat täyttymyksensä Kristuksessa ja niiden lopunajallisten tapahtumien myötä, joissa Kristus

9 Jumalallista ilmoitusta koskeva konstituutio *Dei Verbum* viittaa myös tähän Heparalaikirjeen alkuun, ks. *Dei Verbum*, 4.

10 *Dei Verbum*, 2.

11 *Medieval Exegesis*, vol. 2 (2000), 88–89.

12 *Medieval Exegesis*, vol. 2 (2000), 92; de Lubac viittaa tässä Gregorius Suuren teokseen *Moralia in Iob*, liber 14, c. 49, n. 57 ja Augustinuksen teokseen *Enarrationes in psalmos*, 30, 2, n. 4.

näyttelee keskeistä roolia. Neljänneksi todellisuuden perimmäisen luonteen näkökulmasta katsoen allegorinen raamatuntulkinta edustaa de Lubacin mukaan sakramentaalista ontologiaa, seikka josta Wood että Boersma ovat samaa mieltä.¹³ Jos allegorisen tulkinnan kohteena oleviin niin menneisyyden kuin myös kohti eskatologista täyttymystä vyöryviin tuleviin tapahtumiin kätkeytyy pyhyyden elementti, on johdonmukaista ajatella, että allegorinen tulkinta edustaa sakramentaalista ontologiaa.¹⁴

Sakramentaalinen ontologia ja armon ja luonnon suhde

Skottilainen dominikaani Fergus Kerr (s. 1931) on antanut kirjansa *After Aquinas. Versions of Thomism* kahdeksannelle luvulle otsikon ”Quarrels about Grace”. Hän aloittaa sen näin: ”Henri de Lubacin kirjan *Surnaturel* julkaiseminen vuonna 1946 sai aikaan mitä katkerimman riidan, joka ravisutti 1900-luvun tomismia ja laajasti ottaen koko katolista teologiaa”.¹⁵ Riidassa oli kyse luonnon ja armon välisestä suhteesta ja siitä, millainen tämän suhteen aitooperäinen tomistinen tulkinta on.

Luomiskertomuksen mukaan ihminen luotiin luomisen kuudentena päivänä. Ihminen on luomakunnan osa ja hän jakaa sen kanssa yhteisen elämän ja kohtalon. Kirjoittaessaan *Tunnustukset*-teoksensa alussa, että ”sinä Jumala teit meidät itseäsi varten” – fecisti nos ad te – Augustinus implisiittisesti väittää, että yliluonnollinen päämäärä on luotuun sisäänkirjoitettu. De Lubac on valinnut tämän Hippon piispan lauseen vuonna 1965 ilmestyneen kirjansa *Le Mystère du surnaturel* tunnuslauseeksi. Mottoon sisältyy viesti, joka väittää, ettei Jumalasta irrallaan eksistoivaa autonomista tai sekulaarista luontoa ole olemassa, vaan jumalallinen armo, joka sysää ja kutsuu luotua suuntautumaan kohti yliluonnollista päämäärää, vaikuttaa ja läpäisee koko luodun todellisuuden. Jumala ei ole luonut mitään puhdasta eikä neutraalia luontoa, johon yliluonnollinen armo ympäröi ikään kuin ulkopuolelta (lat. *donum superadditum* ja heteronominen armon ja

13 Wood 1998, 39 ja Boersma 2009, 156.

14 Edustavan näytteen tästä tarjoaa pastoraalikonstituution kohta *Gaudium et Spes*, 39.

15 Kerr 2002, 134.

luonnon suhteen tulkinta). Sitä vastoin luotuun luontoon on jo luomisessa istutettu jumalallinen siemen (*semen divinum*), joka kutsuu sitä Jumalan autuaalliseen näkemiseen (*visio Dei beatifica*), pyrkimään kohti sellaista, joka odottaa luomistodellisuuden tuolla puolen. Yliluonnollinen armo on siis luomispohjaista eikä ”armotonta luontoa” voi näin ollen olla olemassa. Tähän Jumalan luomisessa istuttamaan siemeneen Tuomas viittaa tuotannossaan oppisanalla *desiderium naturale*. Koska monet 1900-luvun huomattavat uustomistit tulkitsivat Tuomaan ”luonnollisen Jumala-kaipuun” opetusta barokin aikakaudella vaikuttaneiden kommentaattorien viitoitamalla tavalla, mehevän riidan ainekset olivat valmiina.¹⁶

Miten tämä viime vuosisadan katolista teologiaa repinyt kiista valottaa Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen taustoja? Lyhyin vastaus kuuluu: ellei kirkko pidä kiinni apostolisen uskontunnustuksen ensimmäisestä uskonnokappaleesta ja muistuta sekulaarista maailmaa jatkuvasti siitä, että luonto kätkee sisäänsä yliluonnollisen, teonomisen elementin, se luovuttaa Jumalan luoman maailman sekulaarisille toimijoille ja pyhän ja profaanin, armon ja luonnon välinen kuilu syvenee entisestään.¹⁷ Kaikesta transspondenssiin viittaavasta ja pyhästä kvaliteetista riisuttu puhdas, neutraali ja autonominen luonto palvelee modernin luonnontieteen ja tekniikan tarkoituksperiä, koska näin määriteltyä luontoa voidaan loputtomasti manipuloida ja sen pohjalta kehitellä yhä uusia menetelmiä, joilla luontoäidin resursseja hyödynnetään. Sekulaarinen eli maallistunut yhteiskunta haluaa juuri puhdasta ja neutraalia luontoa, jonka varaan se rakentaa erilaisia hyvinvointivaltioita. Tämän modernin tieteen ja tekniikan edustaman ”sekulaarisen ontologian” korrektiiviksi kirkko edustaa ”sakramentaalista ontologiaa” ja muistuttaa maailmallista maailmaa jatkuvasti siitä, että yliluonnollinen päämäärä on luontoon sisäankirjattu. Näin kirkko on kutsumukselleen uskollisena maailman ”kansojen valo”, *lumen gentium*. Tämän armon ja luonnon suhdetta koskeneen debatin äänet ovat selvimmin kuultavissa etenkin pastoraali-

16 Kerr tyytyy tässä viittaamaan vain yhteen Tuomaan *Summan* kohtaan, joka on STh. III, q. 9, art 2, ad 3.; Kerr 2002, 134.

17 Termin ”teonomia” juuret juontavat Immanuel Kantin tekemään autonomian ja heteronomian väliseen erotteluun. Teoksessaan *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (1785) Kant perustelee moraalien teonomisen perustan autonomisen järjen postulaattina.

konstituutiossa *Gaudium et Spes*, mutta myös hetkipalveluksen laudeksen ja vesperin rukouksissa.

Ressourcement ja liturgian teologia

Useat Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen taustoja valottavat tutkijat hahmottelevat eteemme kolmion, joiden sivut he nimeävät niiden kolmen teologian harjoituksen mukaan, joita *ressourcement*-liikkeeseen kiinteämmin tai löysemmin sitoutuneet teologit ovat kirjoittaneet. Kolmion sivuille annetut nimet ovat: Raamattu, patristiset isät ja liturgia. Von Balthasarin pyhän lauantain teologiassa esiintyy aineksia, joita hän on ammentanut sekä varhaisilta kirkkoisiltä että liturgisesta teologiasta. Sakramentaalista hermeneutiikkaa harjoittava de Lubac voidaan laskea puolestaan Raamatun sivun edustajaksi. Seuraavassa otamme tarkastelun kohteeksi de Lubacin vuodelta 1944 peräisin olevan tutkimuksen *Corpus Mysticum*, joka tarjoaa edustavan näytteen siitä, millaista liturgian teologiaa *ressourcement*-liikkeen piirissä on tehty.

Paavi Pius IX avasi Vatikaanin ensimmäisen kirkolliskokouksen joulukuussa 1869. Kokous kesti vajaan vuoden, ja viimeinen istuntokausi pidettiin vuoden 1870 lokakuussa. Kirkolliskokous tuotti monia valmisteluvaiheessa syntyneitä luonnoksia, joita konsiili-isät eivät kuitenkaan ehtineet viedä päätökseen. Muuan tällainen luonnoksen asteelle jäänyt asiakirja oli kirkkoa käsittelevä konstituutio, *Constitutio de Ecclesia*. Sen ensimmäisessä luvussa sanotaan, että Jumalan Poika tuli ihmiseksi, jotta ”ihmiset muodostaisivat mystisen ruumiin, jonka pää hän itse olisi”.¹⁸

De Lubacin laajan keskustelun herättänyt tutkimus *Corpus Mysticum* (1944) alkaa viittauksella tähän *Vaticanum Primumin* kirkkoa käsittelevään asiakirjaan. Tällä de Lubac haluaa heti tutkimuksensa alussa tehdä lukijalle selväksi, millaista kantaa hän inkarnaation motiivia koskevassa keskustelussa edustaa: Jumala tuli ihmiseksi, jotta ihmiset muodostaisivat mystisen ruumiin, jonka pää tulisi olemaan inkarnoitunut Poika itse. Näin de Lubac onnistuu kirjansa alussa lausumaan julki tutkimuksen keskeisen teesin:

18 . . . corpus efformarent mysticum, cuius ipse existeret caput. *Sacrorum Conciliorum nova collectio*, Tom. LI, p. 539.

Jumala tuli ihmiseksi synnyttääkseen häneen uskovien yhteisön eli kirkon. De Lubacin mukaan Jeesuksen oppilaittensa kanssa viettämä viimeinen illallinen näyttelee tässä kirkon syntyprosessissa fundamentaalista osaa. Millainen tämä eukaristian ja kirkon välinen suhde on, tästä hän tekee selkoa *Corpus Mysticum* -teoksen ensimmäisen osan alussa seuraavasti: Kausaalisen ajattelun mukaan jokainen syy tuottaa vaikutuksen. Tämän yleisen kausaliteetin periaatteen pohjalta de Lubac toteaa, että vastaavanlainen suhde, joka vallitsee syyn ja seurauksen välillä, vallitsee eukaristian ja kirkon välillä. Samoin kuin syy tuottaa vaikutuksen, yhtä varmasti eukaristia synnyttää kirkon. Edelleen, eukaristian ja kirkon suhdetta voidaan kuvata välineen ja päämäärän käsittein: eukaristia on kirkon syntymisen väline, toisin sanoen, eukaristia on väline (engl. *means*), jonka tavoitteena (engl. *end*) on synnyttää uskovien välinen kommuunio eli kirkko. Kolmanneksi de Lubac valottaa eukaristian ja kirkon välistä suhdetta augustinolaisella *signum et res* -erottelulla: eukaristia on merkki (*signum*), jonka varsinainen asia (*res*) on *corpus Christi* eli kirkko. Se todellisuus eli *res*, jonka merkkinä eukaristia on ja johon se viittaa, on kirkko.¹⁹

De Lubacin kirkkokäsitykselle on leimallista kirkon yhteisöllisen olemuksen korostus. Tämä näkyy jo hänen ensimmäisen kirjansa otsikon valinnassa – *Catholicisme. Les aspects sociaux du dogme*, ”Katolisuus. Kirkon uskon yhteisölliset aspektit” (1938). De Lubacin kirkon yhteisöllistä luonnetta kohtaan tuntema mielenkiinto liittyy välittömästi hänen eukaristiaa koskeviin tutkimuksiinsa ja siihen, millainen tulkinta kiirastorstain tapahtumille annetaan. Liittäessään muistonsa leipään ja viiniin ja kehottaessaan tekemään se hänen muistokseen Jeesus loi itsensä ja lähimpien opetuslastensa välille sellaisen yhteyden, joka ylettyy kuoleman rajan tuolle puolen. Kirkon perusta lepää näissä yläsalin tapahtumissa. De Lubac vie eukaristian ja kirkon välisen kausaalisen suhteen niin pitkälle, että hän väittää, ettei kirkkoa (κύριος = Herralle kuuluva) ilman Jeesuksen oppilaittensa kanssa viettämää viimeistä illallista olisi syntynyt lainkaan. De Lubacin ekklesiologian perusrakenne voidaan edellä sanotun pohjalta tiivistää seuraavaan kaavaan: Jumala tuli ihmiseksi, jotta ihmiset muodostaisivat mystisen ruumiin, jonka pää on hän itse; ja tämän mystisen ruumiin syntymiseksi hän pyysi oppilaitaan valmistamaan heille pääsiäisaterian (Lk 22:8).

19 De Lubac 2006, 13. Ks. myös Wood 1998, 54–55 ja McPartlan 2013.

”Eukaristia luo kirkon”, ”The Eucharist makes the Church” on iskulause, joka liitetään nimenomaan de Lubaciin. Väitteen perusteluksi de Lubac lainaa mm. Paavalia, joka ensimmäisen korinttilaiskirjeen 10. luvussa (jae 17) kirjoittaa: ”Leipä on yksi, ja niin mekin olemme yksi ruumis, vaikka meitä on monta, sillä tulemme osallisiksi tuosta yhdestä leivästä” (2 Kor. 10:17).²⁰ *Unum corpus on corpus Christi* eli kirkko. Tämän paavalilainen opetus kaikuu selvänä roomalaisen kaanonin kolmannessa ehtoollisrukouksessa: ”Suo, että hänen ruumiinsa ja verensä ravitsemina ja Pyhän Hengen täyttäminä olisimme yksi ruumis ja yksi henki Kristuksessa” (*Prex Eucharistica*, III).

Millaisia ajatuksia ja tuntemuksia ja millaista kiitollisuutta Herran muiston viettäminen meissä herättää? Millaiseen yhteyteen, veljeyteen ja sisaruuteen pöydässään läsnäoleva ja ylösnoussut Kristus meitä kutsuu? Tällaisia ovat ne kysymykset, joiden äärelle ranskalainen jesuiitta eukaristiaa koskevilla tutkimuksillaan meitä johdattaa.

Edellä olemme luoneet katsauksen Vatikaanin toisen konsiilin pyhää liturgiaa koskevan uudistuksen taustoihin eikä ole vaikeaa havaita, millainen riippuvuus de Lubacin liturgiaa koskevilla tutkimuksilla ja konsiilin liturgia-konstituution välillä vallitsee.²¹ Jos eukaristialla on kirkon synnyssä fundamentaalinen asema, niin millaisen viestin tämä lähettää eukaristian viettoon kokoontuneelle kirkkokansalle ja miten se rakentaa sen itseymmärrystä? Kaikki sellaiset liturgiset toimet, eleet, vuorotervehdykset, hymnit, lukukappaleet ja yhteiset rukoukset, jotka luovat, ravitsevat ja syventävät uskovien sekä vertikaalista kommuuniota Kolmiyhteiseen Jumalaan että keskinäistä eli horisontaalista kommuuniota, vaalivat konsiilin liturgista linjaa ja ovat linjassa konsiilin liturgiaa koskevan opetuksen kanssa.

Sakramentaalinen ontologia ja ekumenia

Tutkimuksensa toiseksi viimeisessä pääluvussa Boersma keskittyy tekemään selkoa siitä, millaista kirkkokäsitystä de Lubac ja Yves Congar edustavat. Pääluvun otsikko kuuluu ”Kirkko sakramenttina: de Lubacin ja

20 Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes, qui de uno pane participamus.

21 Tässä suhteessa Keith Pecklersin artikkeli on erityisen valaiseva; ks. Pecklers 2013.

Congarin ekklesiologia”.²² Heti aluksi Boersma myöntää, että de Lubac ja Congar (1904–1995) kuuluvat niiden katolisten teologien joukkoon, jotka ovat voimallisimmin vaikuttaneet ns. kommuunio-ekklesiologian syntyyn. Sen yksi kantavin tukipilari on opetus kirkosta sakramenttina. Virallisessa muodossa se on tallennettu Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen kirkkoa käsittelevän konstituution avauslukuun.²³ Paria vuosikymmentä myöhemmin (1985) julkaistu ”Ylimääräisen piispainkokouksen mietintö” toisti tämän opin kirkosta sakramenttina.²⁴

Millaista osaa Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen kirkkoa koskeva *Lumen gentium* -konstituutio on näytellyt konsiilin jälkeisessä ekumeenisessa teologiassa, siitä valaisevan näytteen tarjoaa suomalaisen luterilais-katolisen dialogikomission raportti *Communion in Growth*.²⁵ De Lubacin ja Congarin muotoilema ja kirkolliskokouksen vahvistama kirkko-opillinen linja tuntuu voimallisena raportin ensimmäisen pääluvun ensimmäisessä luvussa, jossa dialogin molemmat osapuolet, niin luterilainen kuin katolinenkin, pitävät kommuunio-ekklesiologiaa kirkkoa koskevan dogmaattisen opetuksen ”yhteisenä viitekehyksenä”.²⁶ Tämän yhteisen viitekehyksen perusteluksi raportti vetoaa *Lumen gentium* -konstituution kohtiin 2, 4 ja 7.²⁷

Boersma päättää tutkimuksensa lukuun, johon hän on koonnut tutkimuksensa keskeiset tulokset. Hän aloittaa muistuttamalla meitä siitä, että aitoon ekumeeniseen dialogiin sitoutuminen asettaa dialogin kummallekin osapuolelle omat haasteensa. Sitten hän jatkaa ja joutuu myöntämään, että sakramentaalisen ontologian puute on vaikuttanut voimallisemmin protestanttisten kirkkojen kuin katolisen kirkon elämään ja liturgiaan. Jotta ekumeenisessa dialogissa päästäisiin eteenpäin, Boersma kehottaa protestanttisia kirkkoja etsimään ja löytämään uudelleen ne perustavat teki-

22 Boersma 2009, 242.

23 ”Kirkko on Kristuksessa ikään kuin sakramentti, ts. mitä läheisemmän Jumalayhteyden ja koko ihmiskunnan ykseyden merkki ja välikappale.” *Lumen gentium*, 1 (suom. s. 39). Ks. myös Teinonen 1977.

24 Ks. Boersma 2009, 242.

25 Raportin koko nimi kuuluu seuraavasti: *Communion in Growth. Declaration on the Church, Eucharist, and Ministry*. A Report from the Lutheran-Catholic Dialogue Commission for Finland.

26 Raportti on ilmestynyt sekä englanniksi että suomeksi. Englanninkielisen raportin kyseisen pääluvun otsikko kuuluu ”Communion Ecclesiology as a Shared Framework”.

27 *Communion in Growth* 2017, 13.

jät ja elementit, jotka kannattelevat kristinuskon suurta Traditiota ja jotka konstituivat sen sakramentaalista ontologiaa. Tällaisia sakramentaalisen ontologian konstituentteja on hänen mukaansa vähintäänkin seuraavat kolme: (1) sakramentaalinen hermeneutiikka eli pyhien kirjoitusten hengellinen tulkinta, kehoitus tunkeutua raamatulliseen tekstiin syvemmälle, jotta raamatunselittäjä onnistuu yhä voimallisemmin tekemään eläväksi niitä moninaisia hengellisiä merkityksiä, joita Raamatun kirjaimeen kätkeytyy. (2) Sakramentaalinen hermeneutiikka johtaa arvioimaan Raamatun ja Tradition välistä suhdetta uudesta näkökulmasta ja myöntämään, ettei sakramentaalinen hermeneutiikka voi perustua yksin Raamattuun, vaan se edellyttää rinnalleen Tradition lähteistä ammentamista. (3) Kommuunio-ekklesiologinen opetus kirkosta ja siihen sisältyvä korostus, jonka mukaan eukaristian vieton sakramentaalinen tavoite ja asia (res) on luoda kirkollista ykseyttä.²⁸

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

Von Balthasar, Hans Urs

Mysterium Paschale, in: *Mysterium Salutis. Grundriß heilsgeschichtlicher Dogmatik*. 3/2. Das Christusergeignis. Hrsg. J. Feiner und M. Löhrer. Einsiedeln, Zürich, Köln: Benzinger Verlag, 1969, 133–326. *Mysterium Paschale. The Mystery of Easter*. Trans. A. Nichols. San Francisco: Ignatius Press 2005.

Constitutio de Ecclesia

Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio. Ed. Ioannes Dominicus Mansi, Tom. LI, Firenze, 1901–1927, p. 539.

Daniélou, Jean

Les Orientations présentes de la pensée religieuse, *Études*, Vol. 79, nr. 249 (1946), 5–21.

Christianisme et histoire, *Études*, Vol. 80, nr. 254 (1947), 166–84.

28 Boersma 2009, 293–4.

Dei Filius

Constitutio dogmatica "Dei Filius" de fide catholica. Ed. Denzinger-Schönmetzer, editio 35, Barcinone: Herder, 1973, 3004.

Gaudium et Spes.

Pastoraalikonstituutio Kirkosta nykymaailmassa, in: Vatikaanin II kirkolliskokous. Ensimmäinen osa: Konstituutiot. Helsinki: Katolinen tiedotuskeskus, 2006, 231–393.

De Lubac, Henri

Catholicisme. Les Aspects sociaux du dogme. Coll. Unam Sanctam 2, Paris: Cerf, 1947. *Catholicism. Christ and the Common Destiny of Man.* Trans, L. C. Sheppard and E. Englund. San Francisco: Ignatius Press, 1988.

Corpus Mysticum: L'Eucharistie et l'Eglise au Moyen Age. Paris: Aubier-Monastigne, 1944. *Corpus Mysticum: The Eucharist and the Church in the Middle Ages.* Trans. G. Simmonds, R. Price, and Ch. Stephens, London: SCM Press, 2006.

Surnaturel: Études historiques. Théologie, 8. Paris: Cerf, 1946.

Le mystère du surnaturel. Paris: Aubier, 1965. *The Mystery of the Supernatural.* Trans. R. Sheed. New York: Crossroad, 2011.

Histoire et esprit: L'intelligence de l'Écriture d'après Origène. Théologie, 16, Paris: Aubier, 1950. *History and Spirit: The Understanding of Scripture according to Origen.* Trans. A. Englund Nash with J. Merriel. San Francisco: Ignatius Press, 2007.

Exégèse médiévale: les quatre sens de l'Écriture. I–IV. Paris: Aubier, 1959–1964. *Medieval Exegesis.* Trans. M. Sebanc (vol. I), E. M. Macierowski (Vols. II, III), Grand Rapids MI: Eerdmans, 1998–).

Lumen gentium.

Dogmaattinenstituutio Kirkosta, in: *Vatikaanin II kirkolliskokous.* Ensimmäinen osa: Konstituutiot, Helsinki: Katolinen tiedotuskeskus, 2006, 37–164.

Sacrosanctum Concilium.

Konstituutio pyhästä liturgiasta, in: *Vatikaanin II kirkolliskokous*. Ensimmäinen osa: Konstituutiot, Helsinki: Katolinen tiedotuskeskus, 2006, 165–229.

Kirjallisuus

Boersma, Hans

2009 *Nouvelle Théologie & Sacramental Ontology. E Return to Mystery*. Oxford: University Press.

Boersma, Hans

2013 Analogy of Truth: The Sacramental Epistemology of Nouvelle Théologie, in: *Ressourcement. A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*. Ed. G. Flynn and O. D. Murray. Oxford: University Press, 157–171.

Communion in Growth

2017 Declaration on the Church, Eucharist, and Ministry. A Raport from the Lutheran–Catholic Dialogue Commission for Finland. Helsinki.

Kerr, Fergus

2002 *After Aquinas. Versions of Thomism*. Oxford: Blackwell.

McPartlan, Paul

2013 *Ressourcement, Vatican II, and Eucharistic Ecclesiology*, in: *Ressourcement. A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*. Ed. G. Flynn and P. D. Murray. Oxford: University Press, 392–404.

Murray, Paul

2013 Expanding Catholicity through Ecumenicity in the Work of Yves Congar: *Ressourcement*, Receptive Ecumenism, and Catholic Reform, in: *Ressourcement. A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*. Ed. G. Flynn and P. D. Murray. Oxford: University Press, 457–481.

Nichols, Aidan

- 2004 The theo-logic, in: *The Cambridge Companion to Hans Urs von Balthasar*. Ed. E. T. Oakes and D. Moss. Cambridge: University Press, 158–171.

O'Collins, Gerard

- 2013 *Ressourcement* and Vatican II, in: *Ressourcement. A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*. Ed. G. Flynn and P. D. Murray. Oxford: University Press, 372–391.

Pecklers, Keith F.

- 2013 *Ressourcement* and the Renewal of Catholic Liturgy: On Celebrating the New Rite, in: *Ressourcement. A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*. Ed. G. Flynn and P. D. Murray. Oxford: University Press, 318–332.

Quash, Ben

- 2004 The theo-drama, in: *The Cambridge Companion to Hans Urs von Balthasar*. Ed. E. T. Oakes and D. Moss. Cambridge: University Press, 143–157.

Rowland, Tracey

- 2017 *Catholic Theology*. Bloomsbury: T&T Clark.

Teinonen, Seppo, A.

- 1977 Onko kirkko sakramentti?, in: *Iustificatio impii. Jumalattoman vanhurskauttaminen*. Professori Lauri Haikolan juhlakirja. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisu 103, 244–255.

Wood, Susan

- 1998 *Spiritual Exegesis and the Church in the Theology of Henri de Lubac*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.



III Matkoilla opittua Afrikassa ja itäisessä Keski-Euroopassa

Arkkipiispa Tapio Luoman ja delegaation matka Etelä-Afrikkaan ja Namibiaan 21.–30.11.2022

Delegaation kokoonpano: Kirkkoneuvos Kimmo Kääriäinen, kansliapäällikkö Pekka Huokuna, Kirkon lähetystyön keskuksen vs. johtaja Elina Hellqvist, arkkipiispan teologinen erityisavustaja Juha Meriläinen ja Suomen Lähetysseuran toiminnanjohtaja Rolf Steffansson.

Juha Meriläinen ja Elina Hellqvist

Tapaaminen ELCSA:n johdon kanssa 22.11.2022

Evangelical Lutheran Church in Southern Africa (ELCSA) toimii neljän valtion, Etelä-Afrikan, Lesothon, Botswanan ja Swasimaan, alueella. ELCSA:n ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon (ELCF) välillä on solmittu yhteistyösopimus vuonna 2012. ELCSA:lla oli joitakin vuosia sitten pahoja taloudellisia vaikeuksia. Niiden ja koronavuosien myötä yhteydenpito on viime aikoina ollut vähäistä. Uuden johdon myötä katse on suunnattu eteenpäin, hallintoa kehitetty ja tulevaisuuden näkymät ovat valoisammat.

ELCSA:n johtava piispa N.M. Myaka otti seurueineen vastaan arkkipiispan delegaation. Isännistä paikalla olivat johtavan piispan ohella kirkon vara-johtaja, piispa Naledzani Sikhware, pääsihteeri Ashmeer Joseph, kirkolliskokouksen puheenjohtaja Thelo Wakefield sekä pastori Annikie Matthews. Avauspuheessaan piispa Myaka toivotti delegaation lämpimästi tervetulleeksi. Kuvatessaan kirkkojemme välisiä suhteita johtava piispa sekoitti välillä ELCF:n ja Suomen Lähetyssseuran (FELM), joista jälkimmäinen on alueella kirkkoa tutumpi toimija.

Arkkipiispa Luoma toi tervehdyksessään esille yhteisen sopimuksen kirkkojemme välillä. Alkuperäistä, englanninkielistä sopimustekstiä ei ELCSA:n nykyjohdolla ole käytettävissään, ja se tulisiakin toimittaa heille viivytyksettä.

Ennen tapaamista ELCSA:n edustajat olivat toimittaneet vierailleen muutamia keskusteluaiheita. Niiden yhteiseksi nimittäjäksi nousi kysymys siitä, miten kirkot näkevät yhteisen tehtävänsä Jumalan palveluksessa. ELCSA:n puolelta keskustelua johdatteli pääsihteeri Joseph.

Ensimmäinen keskusteluaihe oli kirkon elämä ennen ja jälkeen COVID-pandemian. Pandemia on iskenyt lujasti ELCSA:an, jonka jäsenistä moni sairastui ja kuoli koronaan. Kuulimme, että yhdellä asuinkadulla saattoi olla jopa seitsemät hautajaiset päivässä. Yksi koronaan kuolleista oli ELCSA:n edellinen johtava piispa. Johtavan piispan menetys oli kova henkilökohtainen isku kirkon muulle johdolle. Pandemian vaikutukset tuntuvat edelleen seurakunnissa. Osa seurakuntalaisista pelkää yhä yhteisiä kokoontumisia.

Seurakuntalaiset odottivat pappien läsnäoloa pandemiasta huolimatta. Heräsi paljon käytännön kysymyksiä: voivatko papit toimittaa hautaan siunaamisia, kuinka moni voi osallistua jne. Pääsihteeri Ashmeer totesi, että kirkon koko papisto kaipaasi nyt jonkinlaista psykososiaalista tukea.

Kaikkiaan korona on lisännyt monenlaista kärsimystä ja tuskaa Etelä-Afrikassa: taloudellinen kasvu pysähtyi, ja tuloja on menetetty. Koronan vaikutukset perheisiin ovat olleet moninaiset. Lisääntynyt yhteinen aika on vaikuttanut positiivisesti joidenkin perheiden elämään, mutta samanaikaisesti perheväkivalta on lisääntynyt. Samoin on lisääntynyt myös kouluväkivalta. Pandemialla on ollut myös positiivisia vaikutuksia, kuten teknologian nopea käyttöönotto. Rokotekattavuus Etelä-Afrikassa on kirkon johdon arvion mukaan noin 60–70 %.

Samaan aikaan koronan kanssa ELCSA:a ja eteläafrikkalaista yhteiskuntaa ovat koetelleet monet muutkin haasteet: väkivaltaa on paljon, ja

huhtikuiset tulvat aiheuttivat suurta tuhoa. Tulvien jäljiltä monet ihmiset asuvat edelleen teltoissa.

Oman kirkkomme puolelta todettiin, että korona oli Suomessa samanlainen shokki kuin muuallakin. Kirkkoon korona vaikutti erityisesti hautajaisiin ja muihin kirkollisiin toimituksiin liittyneiden osanottajarajoitusten myötä. Monet seurakunnat ryhtyivät rajoitusten vuoksi striimaamaan jumalanpalveluksia. Seurakunnissa kannetaan nyt huolta siitä, palaavatko ihmiset fyysisesti takaisin kirkkoon. Arviomme mukaan eniten pandemiasta ovat kärsineet yksinäiset vanhukset ja lapset. Perheväkivalta on lisääntynyt myös Suomessa.

Koronapandemia ja siihen liittyvä globaali kärsimys ovat kiinnostavia kysymyksiä myös teologisessa mielessä. Pastori Matthews totesi, että vapaiden suuntien telttasarnaajat aktivoituivat heti pandemian alettua, mikä haastoi ELCSA:n seurakuntien toimintaa. Seurakunnissa on herännyt paljon keskustelua: miksi myös Jumalaan luottavia kirkossa kävijöitä sairastui? Toisaalta usko Jumalaan on monella vahvistunut.

ELCSA on selvinnyt monista haasteista talouteen, hallintoon ja koronaan liittyen, mutta useita haasteita on edelleen jäljellä. Valtaosa ELCSA:n seurakuntalaisista on esimerkiksi iäkkäitä ihmisiä, joten kirkkoon kaivattaisiin lisää nuoria. Rokotekriittisyyden ja erilaisten salaliittoteorioiden nousu koskettaa niin ELCSA:a kuin ELCF:iä.

Toisena keskusteluteemana oli oman kirkkomme pian valmistuva Afrikka-linjauus, jonka valmistelijoista paikalla olivat Elina Hellqvist ja Juha Meriläinen. Hellqvist ja Meriläinen esittelivät linjauksen päälinjat ja teemat ja pyysivät ELCSA:n edustajilta palautetta. Jo aiemmin pastori Annikie Matthews oli antanut linjauksesta sekä suullista että kirjallista palautetta, mikä oli osoittautunut erittäin tärkeäksi.

ELCSA:n edustajat esittivät toiveen, että linjauksessa nostettaisiin vahvemmin esiin sukupuolittunut väkivalta ja sukupuolten välinen tasa-arvo. Nämä teemat ovat keskeisiä ELCSA:n työssä. Kirkossa on pian tulossa kirkolliset vaalit (*General Election*), ja kaikilla hallinnon tasoilla tullaan noudattamaan 40 % sukupuolikiintiötä. Haasteena on se, että joidenkin miesten on vaikea hyväksyä naisia johtavissa asemissa, ja sen vuoksi ELCSA:n piirissä pohditaan tapoja kasvattaa miehiä hyväksymään naisten johtajuus. ELCSA:n piirissä on pitkään vihitty naisia papeiksi, mutta vain harva on noussut johtaviin tehtäviin. Keskusteluun osallistunut piispa Sikhware on kirkkonsa

ensimmäinen naispuolinen piispa ja samalla ensimmäinen naispuolinen luterilainen piispa Afrikassa.

Keskustelussa todettiin, että kysymys tasa-arvosta liittyy vahvasti myös teologiseen koulutukseen ja sen järjestämiseen eteläisessä Afrikassa. Tähän toivotaan Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkkojen tukea, sillä myös International Lutheran Council (ILC) on kiinnostunut teologisen koulutuksen tukemisesta. Joissakin eteläisen Afrikan maissa naiset voivat toimia pappeina, mutta he eivät saa toimittaa sakramentteja. Esiin tuotiin myös se haaste, että jotkut suomalaiset teologit hakevat pappisvihkimyksen afrikkalaisilta kirkoilta, sillä he eivät halua osallistua samaan vihkimykseen naisten kanssa. ELCSA:ssa on valmisteilla ohjeistus sukupuolten välisestä tasa-arvosta.

Kolmantena keskusteluaiheena oli yhteiskunnan sosiaaliset haasteet. Esiin nousi pakolaisuus. ELCSA:n kirkolliskokouksen puheenjohtaja kysyi meiltä, mitä ajattelemme sodasta Ukrainassa. Etelä-Afrikka on kaukana Ukrainasta, mutta siitä huolimatta sodan vaikutukset ulottuvat sinnekin. Arkkipiispa Luoma ja kirkkoneuvos Kääriäinen kertoivat suomalaisten suhtautumisesta sotaan sekä kirkkomme ja Venäjän ortodoksisen kirkon välisestä suhteista ja niiden jäädyttämisestä. Suuressa kuvassa kyse on valtioiden itsemääräämisoikeudesta ja rajojen kunnioittamisesta. Sodan puolustaminen uskonnollisin perustein on mahdotonta hyväksyä.

Afrikan maat ovat suhtautuneet Venäjän rooliin sodassa paljon Eurooppaa myönteisemmin, eikä sotaa välttämättä nähdä yksipuolisena hyökkäyssotana. YK:n äänestyksissä moni Afrikan maa on pidättäytynyt äänestämästä Venäjää vastaan. Tämä on ollut johdonmukaisesti myös Etelä-Afrikan linja.

ELCSA:n edustajat kuuntelivat kiinnostuneina kirkkomme näkökulmia. Heidän mukaansa Venäjä on ollut Etelä-Afrikalle pitkäaikainen kumppani, mutta Etelä-Afrikka ei hyväksy sotaa. Etelä-Afrikka haluaa ensisijaisesti edistää rauhaa Venäjän ja Ukrainan välillä. Sodalla on vaikutuksensa tavallisten ihmisten elämään, sillä öljyn ja sen myötä ruoan hinta on noussut.

Venäläinen imperialismi vaikuttaa Afrikassa myös kirkollisella tasolla. Muutamia Aleksandrian patriarkaatin alaisia ortodoksisia seurakuntia, jopa joitakin protestanttisia seurakuntia, on siirtynyt osaksi Moskovan patriarkaattia, joka on perustanut uudet hiippakunnat Egyptiin ja Etelä-Afrikkaan. ELCSA:n edustajilta tiedusteltiin Venäjän ortodoksisen kirkon läsnäolon voimistumisesta sekä Aleksandrian ja Moskovan välisestä kilpailusta Afrikassa.

ELCSA:n johdolla ei ollut tästä tarkempaa tietoa tai käsitystä. He totesivat, että muutamia koptipappeja on siirtynyt ELCSA:n papistoon.

Toisena yhteiskunnallisena kysymyksenä keskustelimme nuorten osallisuudesta yhteiskunnassa ja kirkossa. Etelä-Afrikan nuorissa on paljon juurettomuutta, eikä koulutus ole enää niin arvostettua. Haasteena on saada nuoret pysymään mukana sekä yhteiskunnan että kirkon elämässä. Kaikki lapset eivät enää opi koulussa riittävässä määrin esimerkiksi englannin kieltä. Keskustelussa todettiin, että nuorten osallisuus on haaste myös Suomessa.

Neljäntenä keskusteluteemana oli teologinen koulutus. ELCSA:n oma seminaari oli hyvätasoinen, mutta taloushaasteiden vuoksi sen toiminta on loppunut. Oman teologisen seminaarin avaaminen uudelleen on suunnitelmassa. Afrikassa on lukuisia, pieniä teologisia seminaareja, jotka ovat riippuvaisia kansainvälisten kumppaneiden rahoituksesta. Kysymys teologisesta koulutuksesta ja strategisesti viisaasta tavasta tukea sitä on ollut esillä mm. Luterilaisen maailmanliiton piirissä. Tästä teemasta olisi syytä käydä strategista keskustelua myös suomalaisten toimijoiden kesken. *International Lutheran Council* (ILC) pyrkii kasvattamaan vaikutustaan Afrikan kirkkojen piirissä mm. teologista koulutusta tukemalla, ja tällöin naisteologit jäävät helposti vaille stipendejä ja mahdollisuutta valmistautua pappisvirkaan.

Keskusteluun nousi myös ELCSA:n oma taloudellinen tilanne. Joitakin vuosia sitten ELCSA menetti epäonnistuneiden sijoitusten ja mahdollisten väärinkäytösten myötä merkittävän osan omaisuudestaan. Uudelta johdolta on vaatinut paljon työtä rakentaa uudelleen luottamusta kirkkoa kohtaan. Taloudellisten väärinkäytösten mahdollisuudet on pyritty tukkimaan.

ELCSA:n edustajat kysivät ELCF:n rahoitusmallista, taloudellisesta tilanteesta ja hallinnon rakenteista. Vastauksessa todettiin, että vaikka kirkkomme resurssit ovat edelleen erittäin hyvät verrattuna moneen kumppanikirkkoon, laskevat luvut huolettavat, niistä puhutaan paljon ja ne vaikuttavat ilmapiiriin. Haasteena on myös työntekijävaltaisuus ja vapaaehtoisten pieni rooli. Isännät kertoivat pitävänsä ihanteellisena suomalaista mallia, jossa jokaisella seurakunnalla tulee olla pappi, kanttori ja diakoni.

Keskustelun päätteeksi piispa Myaka kiitti vierailusta ja totesi, että kumppanuussopimuksen elävöittäminen tapaamisen jälkeen on tervetullutta. Hän iloitsi Afrikka-linjauksesta, jossa on kiinnitetty huomiota kirkkojen ensikäden kokemukseen ja afrikkalaisten kumppaneiden kuuntelemiseen. Hän kiinnitti huomiota sekä kirkon että FELM:in aktiiviseen rooliin eku-

meenisessä liikkeessä ja kiitti siitä. Erityisen merkittävänä oman kirkkonsa näkökulmasta hän piti Lähetysseuran rauhantyötä ja Tanja Viikin roolia siinä. Lopuksi hän kysyi, mitä käytännön toimia tästä keskustelusta voisi seurata? ELCSA:n kirkolliskokous pidetään joulukuun ensimmäisellä viikolla, ja siellä on tarkoitus esitellä raportti tulevista toimista.

Keskustelussa nousi vahvasti esiin se, että huolimatta erilaisista toimintaympäristöistä kirkoillamme on samankaltaisia haasteita. Seuraava askel voisi olla yhteinen, virtuaalinen seminaari, jossa pureuduttaisiin johonkin kirkon elämän ajankohtaiseen haasteeseen, esimerkiksi perheväkivallan ja sukupuolittuneen väkivallan kysymykseen tai nuorten osallisuuteen. Toinen käytännön askel voisi olla suomalaisten teologien Zoom-luennot ELCSA:n teologian opiskelijoille. Teologian alan opettajista on kova pula.

Suurlähettilään lounas Pretoriassa, 23.11.2022

Suomen Etelä-Afrikan-suurlähettiläs Anne Lammila kutsui arkkipiispan delegaation sekä eteläafrikkalaisten kirkkojen johtajia lounaalle residenssiinsä Pretoriassa. Ennen lounasta arkkipiispan delegaatio sai Etelä-Afrikkaa koskevan tilannekatsauksen suurlähettiläs Lammilalta ja lähetystön varajohtaja Liisa-Maija Harjulta.

Tilannekatsauksen perusteella Etelä-Afrikan tilanne on kiinnostava mutta monin tavoin haastava. Maa luokitellaan ylemmän keskitulon maaksi, minkä vuoksi se ei voi saada esimerkiksi kehitysyhteistyövaroja. Samaan aikaan se on tulojen perusteella maailman epätasa-arvoisin maa. Epätasa-arvo ruokkii rikollisuutta, kuten näpistelyä, autoryöstöjä ja kidnappauksia. Poliisivoimat ovat riittämättömiä. Etelä-Afrikka on noussut maailman kymmenen vaarallisimman maan joukkoon, ja puhutaan jopa Isis-solujen rantautumisesta maahan.

Apartheid näkyy edelleen Etelä-Afrikassa. Ihmisten tulee edelleen ilmoittaa virallisesti oma rotunsa, eikä rotujen välisiä ongelmia ja väkivaltaa ole pystytty kokonaan kitkemään. Kansalaisista 7 % on valkoisia, mutta he vastaavat noin 80 % maan taloudesta. Monet koulutetuista ja varakkaista valkoisista ovat tyytymättömiä maan nykytilanteeseen ja tulevaisuudennäkymiin, ja osa heistä muuttaa tai lähettää lapsensa esimerkiksi Iso-Britanniaan, Eurooppaan, Australiaan tai Mauritiuselle.

Etelä-Afrikassa on yksi maailman parhaista perustuslaeista, mutta sen toteuttaminen on osoittautunut ongelmalliseksi. Apartheidin purkamisesta saakka vallassa ollut ANC-puolue ei monen eteläafrikkalaisen mielestä ole onnistunut lunastamaan lupauksiaan. Tasa-arvoisen yhteiskunnan sijasta kuilu rikkaiden ja köyhien välillä on säilynyt ennallaan, mutta valkoisen eliitin rinnalle on noussut musta eliitti.

Yksi suurimmista yhteiskunnallisista ongelmista on korruptio, joka näkyy muun muassa infrastruktuurin heikkenemisenä. Maantieverkosto rapistuu, ja yhä pahenevat sähkökatkot piinaavat kotitalouksia, terveydenhuoltoa, teollisuutta ja taloutta, kun infrastruktuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen tarkoitetut rahat päätyvät jonnekin muualle. Korruption taustalla on mustan väestön kokemus siitä, että heillä on oikeus rikastua samalla tavalla kuin mitä valkoiset ovat tehneet. Etelä-Afrikka ja Nigeria saattavat joutua ensi vuoden aikana korruption vuoksi harmaalle listalle, mikä vaikuttaisi maan luottoluokitukseen. Tämä ei kuitenkaan olisi maalle katastrofi.

Monista ongelmista huolimatta Etelä-Afrikan tilanne ei ole kokonaan synkkä. Maa on demokraattinen, sillä on vahva perustuslaki, toimiva kansalaisyhteiskunta ja vapaa lehdistö. Uskontojen ja kirkkojen vaikutus yhteiskuntaan on myönteinen. Lapsikuolleisuus on itsenäisyyden jälkeen puolittunut, terveystilanne on kohentunut ja maahan on rakennettu runsaasti kouluja ja sairaaloita. Etelä-Afrikka lienee ainoa Afrikan maa, jossa seksuaalivähemmistöt eivät ole kriminalisoituja. Sukupuolittunut väkivalta on sen sijaan yhä suuri yhteiskunnallinen ongelma. Väestöstä noin 30 % on suurlähetystön arvion mukaan saanut koronarokotteet. Arvio poikkeaa huomattavasti kirkon edustajien tarjoamasta lukemasta.

Etelä-Afrikka on yhä Saharan eteläpuoleisen Afrikan talousveturi. Sen pankkijärjestelmä on Afrikan kehittynein, ja maan talous kasvaa yhä, vaikkakin hitaammin kuin muissa Brics-maissa. Talouskasvun veturina on hiili, minkä johdosta Etelä-Afrikka on maanosan suurin saastuttaja. Kiinan vaikutusvalta Etelä-Afrikassa on pienempi kuin muualla mantereella, mikä johtuu Etelä-Afrikan varovaisesta suhtautumisesta Kiinaa kohtaan. Maan ulkomaankaupasta 40 % suuntautuu Euroopan unioniin.

Afrikan osuus Suomen ulkomaankaupasta on vain 2 %, mutta tavoitteena on osuuden kaksinkertaistaminen. Etelä-Afrikka on vastikään noussut Suomen tärkeimmäksi afrikkalaiseksi kauppakumppaniksi. Suomi ei voi tehdä kahdenvälistä kehitysyhteistyötä Etelä-Afrikassa, mutta se panostaa muuhun yhteistyöhön. Alueellisissa digitalisaatioon, innovaatioihin, uusi-

tuvaan energiaan ja startup-yritysten tukemiseen tähtäävissä alueellisissa ohjelmissa Etelä-Afrikka on ollut mukana. Suomi ja Etelä-Afrikka tekevät myös tiivistä yhteistyötä tieteen ja koulutuksen aloilla. Opetusministeri Li Anderssonin lokakuuisella vierailulla sovittiin yhteistyöstä varhaiskasvatuksen ja opettajakoulutuksen aloilla.

Etelä-Afrikka on pidättäytynyt äänestämästä YK:ssa ”Venäjän ja NATO:n välisestä konfliktista”, jollaisena se pitää Venäjän hyökkäystä Ukraina. Samaan aikaan Etelä-Afrikka vahvistaa sotilaallista yhteistyötä Venäjän ja Kiinan kanssa. Kansalaiset, valvetunut media ja monet kansalaisjärjestöt kritisoivat hallituksen suhtautumista sotaan, mutta muutosta ei ole näköpiirissä. Monet Etelä-Afrikan nykyjohtaja ovat saaneet koulutuksensa Neuvostoliitossa, ja Venäjä on Etelä-Afrikalle tärkeä Brics-kumppani.

Varsinaiselle lounaalle osallistuivat suomalaisten lisäksi piispat Myika ja Sikhari sekä pääsihteeri Joseph ELCSA:sta, pääsihteeri Lilana Kasper Luterilaisen maailmanliiton eteläisen Afrikan alueorganisaatio LUCSA:sta sekä apostolinen nuntius, arkkipiispa Peter B. Wells katolisesta kirkosta. Lounaalla keskusteltiin muun muassa eteläafrikkalaisista kirkkoista ja niiden välisistä ekumeenisista suhteista sekä Venäjän hyökkäyssodasta Ukraina.

Etelä-Afrikassa on useita kooltaan jotakuinkin yhtä suuria kirkkokuntia. Suurimpaan kirkkokuntaan, *Zion Christian Churchiin*, kuuluu noin 11 % maan väestöstä. Kyseessä on jatkuvasti kasvava karismaattinen kirkko, joka on ammentanut vaikutteita amerikkalaisesta karismaattisesta kristillisyydestä sekä synkretistisiä elementtejä perinteisistä afrikkalaisista uskonnoista.

Toiseksi suurimman kirkkokunnan muodostavat perinteiset helluntailaiset (8 %). Maassa on myös jonkin verran karismaattisia itsenäisiä kirkkoja (*indigenous churches, megachurches*). Osa karismaattisten kirkkojen vetovoimasta on kytköksissä niiden tarjoamaan menestysteologiaan. Perinteisten kirkkokuntien huolenaiheena on, millainen tulevaisuus eteläafrikkalaisella, ja ylipäätään afrikkalaisella, kristinuskolla on, jos niiden valtavirraksi muodostuu karismaattinen, menestysteologian varaan rakentuva kristillisuus, joka on synkretististä ja jolta puuttuu opillinen perusta.

Kolmanneksi suurin kirkkokunta Etelä-Afrikassa on katolinen kirkko (7 %). Sillä on noin 400 yksityistä lääkäriklinikkaa eteläisen Afrikan alueella. HIV/AIDS-työ on katolisten klinikoiden yksi keskeisistä painopistealueista. Katolisen kirkon ilona on apostolisen nuntiuksen mukaan afrikkalaisen kristinuskon dynaamisuus. Monet nuoret afrikkalaiset ovat hengellisiä, mutta

tästä huolimatta kirkot joutuvat kilpailemaan heidän ajastaan sekulaarisen maailman tarjoamien mahdollisuuksien kanssa.

Afrikaanereiden perinnettä jatkaviin reformoituihin ja metodistisiin kirkkoihin kuuluu jokseenkin saman verran jäseniä kuin katoliseen kirkkoon. Anglikaaneja on vajaat 4 % ja muslimeja noin 2 %. Luterilaisia kirkkoja maassa on ainakin neljä, ja ylivoimaisesti suurin niistä on ELCSA. Luterilaiset muodostavat yhteenlaskettuinkin varsin pienen vähemmistön.

Ortodoksisen maailman sisäinen kanoninen kriisi on apostolisen nuntiuksen mukaan heijastunut ortodoksien välisiin suhteisiin eteläisessä Afrikassa. Aleksandrian patriarkaatin ja Moskovon kanssa läheisessä yhteydessä olevan Serbian patriarkaatin välinen suhde on tällä hetkellä poikki.

Uskonnottomia ja perinteisten uskontojen kannattajia on yhteensä noin 15 % maan väestöstä. Perinteisten uskontojen kannattajien määrästä on vaikea saada tarkkaa käsitystä, koska niiden jäsenmääriä ei tilastoida ja niihin on usein sekoittunut kristillisiä piirteitä. Patriarkalismilla on vahva sija perinteisissä uskonnoissa, mutta niiden vaikutus heijastuu myös muihin uskontoihin ja yhteiskuntaan.

Ekumeeninen *South African Council of Churches* (SACC) on merkittävä voima Etelä-Afrikan uskonnollisessa kentässä, ja myös katolinen kirkko on aktiivinen osa sitä. Ekumeeninen yhteistyö kirkkojen välillä vaikuttaa aktiiviselta.

Suurlähettiläs huomioi vierailumme myös jakamalla siitä kuvan ja kiitoksen Twitterissä.

Vierailu Suomen suurlähetystöön Windhoekissa, Namibiassa, 24.11.2022

Suurlähettiläs Leena Viljanen ja edustuston päällikön sijainen Matti Karvanen tarjosivat Windhoekin suurlähetystössä tilannekatsauksen Namibian nykytilanteeseen ja tulevaisuudennäkymiin.

Yhteiskunnallinen ja poliittinen tilanne Namibiassa on varsin samankaltainen kuin Etelä-Afrikassa, osin yhteisestä historiasta johtuen. Etelä-Afrikasta peräisin olevia yhteiskuntarakenteita kuten maaomistuksen epätasaista jakautumista on vaikea purkaa ilman pakkolunastuksia, joihin Zimbabwe turvautui tuhoisin seurauksin. Tuloerot Namibiassa ovat toiseksi

suurimpia koko maailmassa, Etelä-Afrikan jälkeen. Noin 60 % kansalaisista elää köyhydessä, ja sosiaalinen liikkuvuus on vähäistä.

Nuorisotyöttömyys on joissakin osin maata peräti 50 %, eli lähes yhtä korkea kuin Etelä-Afrikassa. Merkittävällä osalla nuorista on koulutusta, mutta työllistymismahdollisuudet ovat heikot. Yhteiskunnallista tyytymättömyyttä esiintyy, mutta se ei ole johtanut väkivaltaisiin levottomuuksiin kuten monissa muissa osissa mannerta. Tämä selittyy osin sillä, että väkivaltaisuuksien ovat Afrikassa usein heimopohjaisia, mutta namibialainen puoluepolitiikka ei perustu heimoihin.

Rotujen välinen rinnakkaiselo Namibiassa sujuu rauhanomaisesti. Taus-talla lienee se, että siinä missä Etelä-Afrikassa mustat ja valkoiset näkivät toisensa vihollisina, namibialaisille yhteinen vihollinen oli maan ulkopuolella, Etelä-Afrikan apartheidhallinnossa. Yhteinen vihollinen yhdisti Namibian väestöryhmiä.

Namibian ylivoimaisesti suurin kauppakumppani sekä merkittävin kehitysyhteistyörahoittaja on Saksa. Saksalaisten merkitys on keskeinen myös Namibian turismille. Suhteet Saksaan ovat tiiviit mutta myös kompleksiset johtuen siitä, että Namibia oli 1800- ja 1900-lukujen taitteessa reilun 30 vuoden ajan Saksan siirtomaa. Namibiassa on yhä paljon saksalaisia maanomistajia. Saksassa käydään parhaillaan keskustelua siitä, tulisiko sen maksaa Namibialle miljardiluokan hyvitykset menneestä. Mahdolliset korvaukset eivät ole ongelmaton kysymys niitä toivovalle Namibialle, koska sekä hallitus että heimot pitävät itseään oikeutettuina korvausten vastaanottajina. Saksa on investoinut 10 miljardia euroa tuuli- ja aurinkovoiman avulla tuotettavaan vihreään vetyyn, joka on Namibian taloudellinen ykkösprioriteetti.

Toinen taloudellisesti merkittävä mutta myös ristiriitainen kumppani Namibialle on Etelä-Afrikka. Maiden suhteet ovat historiallisista syistä monimutkaiset. Namibia on taloudellisesti riippuvainen Etelä-Afrikasta, mutta se haluaisi irti tästä asetelmasta.

Kansainvälisessä politiikassa Namibia katsoo edelleen kylmän sodan aikaisiin ystäviinsä, Neuvostoliittoon, Pohjois-Koreaan, Kuubaan ja Kiinaan. Tämä näkyy myös siinä, miten Namibia on suhtautunut Venäjän hyökkäyssotaan Ukrainassa. Neuvostoliitto myös tuki Namibian itsenäistymistä, mitä ei ole maassa unohdettu. Länsimaat ovat pyrkineet muistuttamaan Namibiaa siitä, että Venäjä ei muodostanut yksin Neuvostoliittoa, saati

kylmän sodan aikaista itäblokkia. Myös Ukraina, Puola ja Suomi lukeutuivat historiallisesti Namibian ystäviin.

Suomen kahdenkeskiset välit Namibiaan ovat edelleen lämpimät, mutta Suomen entistä vahvempi sitoutuminen länteen on tuonut suhteisiin uusia ulottuvuuksia ja sävyjä. Suomi-tuntemus Namibiassa on myös vähentynyt lukuun ottamatta maan pohjoisosia.

Luterilaisuus on ylivoimaisesti suurin uskonnollinen ryhmä Namibiassa (n. 44 %). Maassa on kolme luterilaista kirkkoa, joista suurin on suomalaisen lähetystyön pohjalta syntynyt *Evangelical Lutheran Church in Namibia* (ELCIN). Noin 850 000 jäsenen ELCIN:in vahvinta kannatusaluetta on pohjoinen, kun taas saksalaistaustaisen ELCRN:n reilut 400 000 jäsentä ovat pääsääntöisesti etelämpänä. Maantieteellisen jakauman taustalla on se, että saksalaiset lähetystyöntekijät eivät aikoinaan päässeet pohjoisten heimojen pariin, koska he näyttäytyivät valloittajina. Kolmas luterilainen kirkko on marginaalisen pieni. Katolilaisia on yli 20 % väestöstä, ja heidän vahvimpia kannatusalueitaan ovat pääkaupunki Windhoek sekä maan koillisosat. Anglikaaneja on noin 17 %.

Luterilainen kirkko ei ole poliittisesti aktiivinen tai näkyvä toimija. Yhteiskunnalliseen keskusteluun se on osallistunut ainakin muutamilla seksuaalivähemmistöihin kriittisesti suhtautuvilla kannanotoillaan.

Lounas varapresidentti Nangolo Mbumban kanssa 24.11.2022

Namibian varapresidentti Nangolo Mbumba otti arkkipiispan delegaation sekä Suomen suurlähettilään vastaan Old State Housessa, Windhoekissa, ja tarjosi tämän jälkeen vierailleen lounaan. Mbumba on suomalaisen lähetyskoulun kasvatti, joka kastettiin ja konfirmoitiin luterilaisessa kirkossa.

Mbumban mukaan Namibialla on monia pahoja tarinoita saksalaisista ja eteläafrikkalaisista mutta hyviä tarinoita suomalaisista. Varapresidentin mukaan maa saattoi kiittää Suomea kolmesta asiasta: evankelioinnista, koulutuksesta sekä itsenäisyydestä.

Varapresidentti Mbumba ei ole asettumassa enää ehdolle tulevissa vaaleissa, sillä hän on päättänyt jättäytyä eläkkeelle.

Vierailu pappisseminaari Paulinumiin

Windhoekissa 25.11.2022

Arkkipiispa Luoman delegaatio vieraili Windhoekissa sijaitsevassa pappisseminaarissa, vuonna 1963 perustetussa *United Lutheran Theological Seminary Paulinumissa*. Koska Namibiassa on lomakausi, seminaarissa ei ollut läsnä opiskelijoita. Tiloihin ja toimintaan vieraat perehdytti seminaarin entinen opettaja, emerituspiispa Thomas Shivute, sekä yksi nykyisistä opettajista.

Paulinum palvelee ensisijaisesti kahta luterilaista kirkkoa, ELCF:n kump-panikirkko ELCIN:ia sekä saksalaistaustaista ELCRN:ää. Seminaarilla on neljä päätoimista opettajaa, joista yksi on nainen, sekä muutamia osa-aikaisia opettajia. Tällä hetkellä kaikki opettajat ovat namibialaisia, mutta Paulinumissa on ollut myös vierailevia opettajia Yhdysvalloista, Saksasta ja Suomesta. Lukukauden alussa opettajat sopivat keskenään opetettavista aineistaan. Oppilaitoksen rehtorina toimii professori Paul John Isaak.

Maisteriopinnnot kestävät neljä vuotta, minkä jälkeen on mahdollista jatkaa opintoja tohtorin tutkintoon asti. Tutkintorakenne ja niiden kesto kertovat, ettei Paulinumin tutkintoja voi suoraan verrata eurooppalaisten yliopistojen myöntämiin tutkintoihin.

Ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoita on tällä hetkellä 25, ylemmillä vuosikursseilla selvästi vähemmän. Osasyynä ylempien kurssien opiskelijoiden vähäisyyteen ovat ilmeisesti talousvaikeudet ja Covid-pandemia, joiden johdosta oppilaitos on ollut tilapäisesti suljettuna. Useimmat opiskelijat aloittavat opintonsa parikymppisinä, mutta joukossa on myös varttuneempia opiskelijoita. Noin 30 % opiskelijoista on naisia.

Paulinum on ekumeeninen oppilaitos. Vaikka valtaosa opiskelijoista on luterilaisia, joukossa on ollut myös muiden kirkkokuntien edustajia, esimerkiksi anglikaaneja. Silloin tällöin seminaarissa on ollut myös yksittäisiä ulkomaisia opiskelijoita Angolasta ja Etelä-Afrikasta, mutta tällä hetkellä kaikki opiskelijat ovat namibialaisia.

Seminaari ilmoittaa vuosittain kirkkoille, kuinka paljon se voi ottaa sisälle opiskelijoita tulevaksi lukuvuodeksi. Kiinnostuneet voivat hakea opiskelijaksi, ja seminaari valitsee heistä sopivimmat. Opiskelijat koulutetaan papeiksi, ja ainakin ELCIN:in opiskelijoiden kohdalla heille osoitetaan valmiiksi tuleva työpaikka seurakunnassa. Säännöllinen yhteinen hengellinen elämä juma-lanpalveluksineen muodostaa osan Paulinumin opinnoista.

Tänä päivänä ELCIN ja sen paikallisseurakunnat tukevat taloudellisesti opiskelijoita. Paulinum rahoitus ja opiskelustipendit eivät kuitenkaan ole riittäviä, ja vaikuttaa siltä, että opiskeluun liittyvät taloudelliset velvollisuudet heijastuvat negatiivisesti hakijoiden määrään. Tällä hetkellä Paulinum ei pysty tuottamaan riittävästi opiskelijoita voidakseen vastata ELCIN:in akuuttiin pappispulaan, ainakaan ilman viivettä. Seminaari toivoo siksi sekä opettajia että taloudellista tukea kansainvälisiltä kumppaneiltaan.

Tutustuminen ELCIN:in historiaan ja nykytilanteeseen 27.–28.11.2022

Vuonna 1954 itsenäistynyt Namibian evankelisluterilainen kirkko (ELCIN) on maan suurin luterilainen kirkko, jonka juuret ulottuvat 1870-luvulla alkaneeseen Suomen Lähetysseuran työhön Ambomaalla. ELCIN:in toimisto sijaitsee Oniipassa, Pohjois-Namibiassa. Kirkolla on kaksi hiippakuntaa, läntinen ja itäinen.

Tällä hetkellä ELCIN elää poikkeuksellisessa tilanteessa, sillä kummasakaan hiippakunnassa ei ole piispaa. Aiemmat piispat Shekutaamba V. V. Nambala ja Veikko Munyika eläköityivät samaan aikaan. Itäiseen hiippakuntaan valittiin piispa, mutta hän menehtyi koronaan ennen virkaan vihkimistä. Tällä hetkellä itäistä hiippakuntaa johtaa piispan ensimmäinen varahenkilö, lääninrovasti Hilja Nghaangulwa. Läntiseen hiippakuntaan ei saatu valittua piispaa, sillä valitseminen olisi edellyttänyt 2/3 äänten enemmistöä, eikä kukaan kandidaateista saanut vaadittavaa äänimäärää neljällä äänestyskierroksella, minkä säännöt mahdollistavat. Eniten ääniä saanut Gideon Niitenge nimitettiin moderaattoriksi, ja hän johtaa kirkkoa seuraavaan kirkolliskokoukseen vuonna 2024 saakka.

Ennen varsinaista kirkkojen välistä neuvottelua ELCIN:in johto tutustutti vieraitaan kirkon avainpaikkoihin, kuten keskustuomistoon sekä Oniipan katedraaliin, jossa arkkipiispa Luoma saarnasi sunnuntaiaamuna 27.11. Saarnan teemana oli kirkkovuoden mukaisesti ensimmäinen adventti. Kirkko oli lähes täynnä ihmisiä, eli paikalla oli satoja seurakuntalaista, jotka osallistuivat aktiivisesti kolme tuntia kestäneeseen jumalanpalvelukseen.

Lounaan jälkeen lähdimme tapaamaan Ondongan heimokuningas Filemon Shuumbwa Nangolo. Tapaamisen oli järjestänyt kuninkaan opiskelutoveri, ELCIN:in pääsihteeri, pastori Johannes Haufiku. Keväällä 2019

tehtäväänsä nimetty kuningas Fillemon on ensimmäiset FELM:in lähetit 1870-luvulla kohdanneen kuningas Shikongon perillinen ja Namibian armeijan entinen hävittäjälentäjä. Kuninkaan asunto eli palatsi sekä hänen maatilansa sijaitsevat Onambangon kylässä, lähellä Ondangwan kaupunkia. Vierailuun osallistuivat arkkipiispan delegaation lisäksi pääsihteeri Haufiku, moderaattori Niitenge sekä ELCIN:in talous- ja hallintojohtaja, pastori Eino Nangula.

Noin tunnin odottelun jälkeen kuningas otti vieraansa vastaan palatsin piha-alueella, suuren puun varjossa. Kuningas Fillemon, ELCIN:in edustajat ja arkkipiispa Luoma käyttivät kohteliaan avajaispuheenvuorot. Tervehdyksistä ja keskustelusta kävi ilmi, että Ondongan kuninkaan ja ELCIN:in johdon, erityisesti pääsihteeri Haufikun, suhteet olivat läheiset. Kuningas on itsekin ELCIN:in jäsen, ja hän tunsikin FELM:in lähetystyön alkuvaiheita Ambomaalla ja piti niitä arvossa. Myönteisen yhteistyön lähtökohtana ja mahdollistajana oli kuninkaan mukaan ollut se, että lähetit olivat tulleet pyytämään kuninkaalta lupaa toiminnalleen ja olivat suostuneet tämän alamaiseksi. Heillä oli siis kuninkaan kutsu.

Kuningas Fillemon kertoi uudistavansa esi-isiensä lupauksen ja antavansa suomalaisille läheteille oikeuden työskennellä sekä arkkipiispan delegaatiolle luvan vierailla kaikkialla hänen hallintoalueellaan. Kohtaaminen alkuperäiskansan johtajan kanssa ja häneltä saatu lupa toiminnalle ovat merkittäviä asioita paitsi symbolisesti myös vähemmistökansojen oikeuksien näkökulmasta. Esimerkiksi Pohjois-Amerikassa pyritään vastaavalla tavalla huomioimaan alkuperäiskansoja ja heidän oikeuksiaan niin julkisissa puheenvuoroissa kuin kokoontumisissakin.

Maanantaipäivä 28.11. alkoi kirkon keskustoimiston aamuhartaudella, jossa suomalainen delegaatio esiteltiin ja toivotettiin lämpimästi tervetulleeksi. Aamupäivän varhaisina tunteina kiersimme ELCIN:n ja oman kirkkomme yhteiseen historiaan keskeisesti kuuluvilla paikoilla Oniipan ja Ondagwan lähistöllä. Vierailimme paikalla, jolla suomalainen lähetystyöntekijä ensimmäisen kerran saarnasi, ja paikalla, jossa ensimmäiset kasteet toimitettiin. Tutustuimme Martti Rautasen kotikirkkoon sekä hänen taloonsa tehtyyn museoon.

Tapaaminen ELCIN:n johdon kanssa

28.11.2022

Kirkkojen väliseen viralliseen neuvotteluun osallistuivat ELCIN:istä moderaattori Niitenge, pääsihteeri Haufiku, viestinnästä ja seurakuntien tuesta vastaava pastori Justina Samwel sekä viestijänä toimiva pastori Thomas Uushona. Vierailumme kaikki päätapahtumat välitettiin suorana striiminä [kirkon Facebook-sivulle](#).

Avauspuheenvuorossaan moderaattori Niitenge kiitti Suomen Lähetysseuraa ja Espoon hiippakuntaa tervehdyksestä moderaattorin virkaan asettamisensa yhteydessä joulukuussa 2021. Hän kävi yksityiskohtaisesti läpi ELCIN:in ja FELM:in sekä ELCIN:in ja ELCF:n välisiä merkkipaaluja aina FELM:in työn aloittamisesta vuodesta 1870 nykypäivään saakka. Erityistä huomiota saivat vastavuoroiset osallistumiset piispanvihkimyksiin. Moderaattori mainitsi myös opiskelijavaihdon Helsingin yliopiston, Åbo Akademin ja Diakin kanssa.

Suurimpia tämänhetkisiä haasteita ovat moderaattorin mukaan yhteiskuntaa vaivaavat sekularisaatio ja työttömyys ja sekä kirkon pula työntekijöistä, erityisesti papeista. Pappisseminaari Paulinum on ollut pandemian ja puutteellisen rahoituksen vuoksi välillä suljettuna, mikä on osaltaan johtanut pappispulaan. *Evangelical Lutheran Church in America* (ELCA) on ollut yksi Paulinum rahoittajista, mutta enää tukea ei tule Yhdysvalloista.

Niitengen mukaan moni pappi on saavuttamassa eläkeiän, ja teologian opiskelijoita on liian vähän täyttämään vajetta, ainakaan ilman viivettä. Teologian opinnot seminaarissa kestävät neljä vuotta, mitä seuraa harjoitteluvuosi ennen pappisvihkimystä. Uusien pappien saaminen tulee siis kestämään. Koska opiskelu on maksullista, opiskelijat tarvitsevat myös apurahoja voidakseen jatkaa opintoja maisteri- ja tohtoritasolla. Taloudellista tukea tarvittaisiin siis paitsi oppilaitoksen toiminnan ylläpitämiseen myös opiskelijoille päätoimisten opintojen mahdollistamiseen.

ELCIN toivoisi rahoitusta Paulinum ohella myös ensimmäisen kasteen muistopaikan rakentamiseen. Lisäksi he kaipaisivat tukea papiston palkausjärjestelmän kehittämiseen. Toiveena on, että suomalainen taloushallinnon asiantuntija voisi tulla paikanpäälle auttamaan. Yksi projekti, johon ELCIN on saanut tukea Suomesta, Espoon hiippakunnalta, on Palveleva puhelin.

Moderaattori Niitenge esitti myös toiveen, että Namibian ja Suomen välisiä kirkollisia round table -keskusteluja jatkettaisiin. Aiemmin niihin on osallistunut edustajia ELCIN:istä, ELCF:stä ja FELM:istä sekä Helsingin, Espoon ja Tampereen hiippakunnista. Viimeisin keskustelu järjestettiin vuonna 2016. Round table -keskustelujen mahdollista yhdistämisestä Lähetyskumppanuusneuvotteluihin pohdittiin lyhyesti.

Espoon hiippakunta on Namibian läntisen hiippakunnan ystävyshiippakunta yhdessä Helsingin hiippakunnan kanssa. Tampereen hiippakunta on Namibian itäisen hiippakunnan ystävyshiippakunta.

Ystävyshiippakuntayhteyksien vahvistaminen Tampereen hiippakunnan ja ELCIN:in itäisen hiippakunnan sekä Helsingin ja Espoon hiippakuntien ja ELCIN:in läntisen hiippakunnan välillä olisi moderaattorin mukaan myös tärkeää. Yksi ilonaihe Niitengelle oli ystävyysseurakuntayhteys Vanda Svenska församlingenin ja Keski-Lahden seurakunnan kanssa. Hän toivoi myös kirkkojen välisen pappien vaihto-ohjelman jatkamista.

Arkkipiispa Luoma nosti esiin ELCF:n ajankohtaisina kysymyksinä nuorten työttömyyden ja syrjäytymisen, saamelaisväestön kanssa käynnistetyn sovintohankkeen, sukupuolittuneen väkivallan, samaa sukupuolta olevien parien kirkollisen vihkimisen sekä ilmastonmuutoksen.

Kansliapäällikkö Huokuna kertoi Covid-pandemian vaikutuksista kirkkoon, yhteiskunnallisesta polarisaatiosta ja vihapuheesta, taloudellisesta eriarvoisuudesta, maan sisäisestä muuttoliikkeestä sekä Ukrainan sodan erilaisista vaikutuksista Suomeen ja suomalaisiin.

Moderaattori Niitengen mukaan, toisin kuin Suomessa, kaikki seurakunnat eivät ole Namibiassa pystyneet striimaamaan jumalanpalveluksiaan. Perheväkivalta on ongelma myös Namibiassa. Monet opettajat ja muut akateemisen tutkinnon suorittaneet ovat Namibiassa työttömänä.

Toiminnanjohtaja Rolf Steffansson kertoi koronan vaikutuksista FELM:in lähettien työhön. Iso osa läheteistä jouduttiin kutsumaan kotiin, mutta nyt suurin osa palannut kentälle. Kolehtien puuttuminen on vaikeuttanut FELM:in työtä. Hän piti tärkeänä, että ELCIN:in edustajat nostivat esiin teologisen koulutuksen, jonka resurssoinnista on keskusteltu myös Luterilaisen maailmanliiton parissa. Tuleva LML:n yleiskokous syksyllä 2023 tulee olemaan tärkeä foorumi teologista koulutusta koskevalle keskustelulle, mutta keskustelua tarvitaan myös alueellisella tasolla.

Juha Meriläinen esitteli lyhyesti ELCF:ssä valmisteilla olevaa Afrikalinjausta.

Yksi avainkysymys ELCIN:in ja ELCF:n välillä on, miten päästä taloudellisesta avustussuhteesta tasaveroiseen kumppanuuteen. Säännöllisemmät keskustelut erilaisista teemoista etäyhteyksien avulla voisivat olla yksi vastaus tähän. Mahdollisiksi keskustelunaiheiksi edellä mainittujen teemojen ohella nostettiin varainhankinnan kehittäminen, vanhustenhoito sekä nuorten korkea itsemurha-aste. Delegationin sisäisissä keskusteluissa kumppanuutta pidettiin yhtenä tulevien lähetyskumppanuusneuvottelujen keskeisenä teemana.

Kenties virallista neuvotteluakin antoisampia olivat erinäiset ruokapöytä- ja autokeskustelut, joita kävimme kirkon johtajien kanssa. Keskustelut valottivat ELCIN:in hallinnollisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia haasteita sekä kirkon ulkosuhteita.

Vuoden 2024 piispanvaalit ovat kirkon tulevaisuuden näkökulmasta erityisen tärkeitä, jotta kirkko saa tauon jälkeen jälleen virallisen johdon ja uudet piispat. Töitä piispanvaalien suhteen tehdään jo, ja halukkaita kandidaatteja piispoiksi on ilmeisesti kymmenkunta, mukaan lukien kaikki tapaamamme kirkon nykyiset johtohenkilöt. Tiukka taloustilanne näkyy kaikkialla ja on heijastumassa muun muassa siihen, ettei ELCIN:illä ole välttämättä varaa lähettää edustajaansa Luterilaisen maailmanliiton vuoden 2023 yleiskokoukseen, Krakovaan.

Ulkosuhteiden osalta ELCIN:in tärkeimmät yhteistyökumppanit ovat ELCF, EKD:n maakirkot, yhdysvaltalainen ELCA sekä naapurimaa Angolan piskuinen *Evangelical Lutheran Church of Angola*. Sen sijaan suhteet ELCSA:an ja *Evangelical Lutheran Church in Botswanaan* vaikuttavat etäisemmiltä, ja yhteistyötä niiden kanssa tehdään lähinnä vain LML:n alueorganisaatio LUCSA:n kautta.

Etelä-Afrikan tavoin yksi namibialaisen yhteiskunnan merkittävistä haasteista on sukupuolittunut väkivalta. ELCIN:in tuore pääsihteeri Haufiku on väitöskirjassaan tutkinut vankilaan joutuneiden miesten ajatuksia vaimonsa tai tyttöystävänsä surmaamisesta ja pyrkinyt niiden pohjalta selvittämään väkivallan taustasyitä. Hän kertoi, että olisi kiinnostunut käynnistämään kirkossa projektin, jossa keskityttäisiin perheväkivallan torjuntaan ennaltaehkäisevän miestyön kautta. Vaikka sekä ELCSA:ssa että ELCIN:issä nähdään sukupuolittunut väkivalta merkittävänä yhteiskunnallisena ongelmana, jälkimmäisessä suhtautuminen sukupuolirooleihin ja patriarkaalisuuteen oli ehkä hieman perinteisempi ja konservatiivisempi.

Suomalaisen lähetystyön historian arvioinnin näkökulmasta on kiinnostavaa ja merkittävää, että ELCIN:in edustajat vaikuttivat suhtautuvan menneeseen lähes varauksettoman positiivisesti. Heille FELM:in lähetit olivat paikallista väestöä evankelioineita ja kouluttaneita sankareita, joiden rohkeudelle ja muistolle pystytetään patsaita ja perustetaan museoit. Suomalaisen lähetystyön historian suhdetta kolonialismiin pääsihteeri Haufiku avasi ruokavertauksella. Kalassa on pääsihteeri Haufikun mukaan pieniä ruotoja. Jos keskittyy valittamaan jokaisesta ruodosta, ei koskaan pysty nauttimaan kalasta. Kyse on siitä, katsooko pieniä yksityiskohtia vai suurta kokonaisuutta.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Arkkipiispa Tapio Luoman matka Etelä-Afrikkaan ja Namibiaan merkitsi ensimmäistä tapaamista ELCF:n, ELCSA:n ja ELCIN:in uusien johtajien välillä. Kasvokkaista tapaamista arvostetaan afrikkalaisissa kumppanikirkoissa, ja erityisen tärkeää se oli koronan jälkeisessä tilanteessa. Kummastakin kirkosta oli esitetty vierailukutsuja jo aiemmin, muun muassa suomalaisen Ambomaan-lähetystyön 150-vuotisjuhlallisuuksiin vuonna 2020.

Kirkkojen kanssa käydyt keskustelut avasivat niiden nykytilannetta ja tulevaisuudenhaasteita sekä antoivat hyvät edellytykset yhteyksien elvyttämiseksi ja kehittämiseksi.

Muutaman vuoden takaisen huolestuttavan taloustilanteen jälkeen ELCSA:n kehityssuunta uuden johdon alaisuudessa tuntuu toiveita herättävältä. Kirkon johto vaikuttaa tekevän aktiivisesti työtä ongelmien korjaamiseksi ja uuden luottamuksen rakentamiseksi. Keskustelut kirkkojen välillä olivat avoimia ja tasavertaisia, ja niissä nousi esiin yhteisiä kiinnostuksenkohteita ja haasteita.

Aktiivista keskusteluyhteyttä ELCSA:n ja ELCF:n välillä kannattaa jatkaa niin teologisten kuin käytännöllisten teemojen parissa. Kummastakin kirkosta löytyi kiinnostusta etäyhteyksillä järjestettävää seminaaria kohtaan, minkä lisäksi olisi mahdollista kutsua matalalla kynnyksellä ELCSA:n edustajia mukaan erilaisista teemoista käytäviin etäkokouksiin. Mahdollisia keskusteluteemoja voisivat olla esimerkiksi tasa-arvo ja naisten johtajuus kirkossa, sukupuolittunut väkivalta, nuorten asema kirkossa ja yhteiskunnassa sekä teologikoulutus. Seksuaalivähemmistöjen asema kirkossa sekä

samaa sukupuolta olevien kirkollinen avioliitto voisivat olla myös kiinnostavia keskustelunaiheita.

Siinä missä ELCSA:n kohdalla voidaan perustellusti puhua suhteiden elvyttämisestä, ELCIN:in kohdalla kysymys on siitä, millaisen suunnan kirkkojen välinen pitkäaikainen ja varsin aktiivinenkin yhteys tulee saamaan. Keskinäisen yhteistyön kannalta avainkysymys on, millä tavalla ELCIN:in ja ELCF:n välistä suhdetta voitaisiin kehittää kohti tasa-arvoisempaa kumppanuutta.

ELCIN:in johtajuuteen liittyy piispattoman ajanjakson yhä jatkuessa avoimia kysymyksiä. Olisi tärkeää, että kumpikin ELCIN:in hiippakunnista saisi uuden piispan vuoden 2024 vaaleissa, jonka jälkeen kirkon elämä voisi normalisoitua.

Mahdollisia tulevia keskustelunaiheita ELCIN:in kanssa voisivat meidän näkökulmastamme olla teologikoulutus ja sukupuolittunut väkivalta, samoin diakoniset kysymykset. Koska samat kysymykset nousivat esiin niin ELCSA:n kuin ELCIN:inkin kohdalla, olisi perusteltua harkita kirkkojen välisten keskustelujen muuttamista kolmikantaneuvotteluiksi. Voi olla, että ELCSA ja ELCIN eivät tälle lämpene, sillä niiden välillä vaikuttaa olevan etäisyyttä. Yhteyden rakentaminen voisi kuitenkin olla tavoite jo itsessään. Kumpikin kirkoista esimerkiksi kipuilee teologikoulutuksensa kanssa. ELCSA joutui lopettamaan seminaarinsa ja ELCIN:in seminaari kärsii rahoitus- ja työntekijäpulasta, ehkä opiskelijapulastakin. Yhteinen teologikoulutus näiden kahden kirkon välillä voisi olla tulevaisuuden ratkaisu.

Molemmat tapaamamme kirkot nostivat esiin teologikoulutuksen haasteet. Pienet seminaarit kamppailevat talousvaikeuksien ja vähäisten opiskelijamäärien kanssa. Teologikoulutuksen haasteista on käyty keskustelua Luterilaisen maailmanliiton piirissä. FELM on ollut aktiivisesti mukana näissä keskusteluissa, ja on muun muassa ohjannut omat stipendinsä LML:n kautta. LML:n stipendityötä ohjaavat periaatteet painottavat muun muassa sitä, että oikeus teologian opintoihin, työllistyminen kirkon virkaan ja sitä kautta pääsy kirkon johtotehtäviin ei ole sidottu tiettyyn sukupuoleen. LML:n stipendityötä ohjaavat periaatteet painottavat muun muassa eri sukupuolia edustavien opiskelijoiden yhtäläistä pääsyä teologian opintojen piiriin. Teologisen koulutuksen tukeminen on vahvasti myös muiden lähetysjärjestöjemme agendalla. Luterilaisen maailmanliiton ohella myös *International Lutheran Council* tukee luterilaisten kirkkojen teologista koulutusta. ILC:n tuki edellyttää kuitenkin opintojen rajaamista vain miehille. Kirkkomme ja

sen eri lähetysjärjestöjen tulisi pyrkiä edistämään ja tukemaan yhteistä, koordinoitua teologisen koulutuksen ja stipendijärjestelmän kehittämistä eteläisessä Afrikassa, erityisesti LML:n kautta.

Valmistuva Afrikka-linjaus kannattaa toimittaa kumpaankin kirkkoon sekä LUCSA:an. Tämän lisäksi sitä kannattaa mainostaa Namibian ja E-Afrikan suurlähetystöihin. Jälkimmäisen kanssa on ollut alustavaa puhetta kirkon Afrikka-linjausta koskevan seminaarin tai muun vastaavan tapahtuman järjestämisestä.

Keski- ja Itä-Euroopan työryhmän opintomatka Tšekin maalle 13.-16.10.2022

Ari Ojell ja työryhmä

Kirkkohallituksen ulkoasiain osaston kokoon kutsuma Itä-Euroopan työryhmä tekee kunkin kolmivuotisen toimikautensa aikana yhden opintomatkan toimialueensa piiriin kuuluvaan maahan tärkeimpänä tavoitteenaan rakentaa suhteita maassa toimivaan luterilaiseen kirkkoon. Lisäksi tavoitteena on tutustua yleisemmin maan ekumeeniseen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen.

Opintomatka Tšekin tasavaltaan ja sen tunnustukseltaan luterilaiseen Sleesian evankeliseen Augsburgin tunnustuksen kirkkoon tuotiin ehdotuksena pöydälle jo aiemman toimikauden aikana, kun kirkon piispa Tomáš Tyrlik oli Luterilaisen maailmanliiton tapaamisessa esittänyt ulkoasiain osaston ekumenian ja teologian johtavalle asiantuntijalle Tomi Karttuselle, että kirkostamme avattaisiin jälleen yhteyksiä heidän suuntaansa, kun arkkipiispa Jukka Paarmann vierailuista (vuosina 2001 ja 2006) on jo kulunut kauan aikaa. Kutsu otettiin vastaan ja vierailu oli alun perin tarkoitus järjestää jo vuoden 2020 syksyllä. Covid-19 kuitenkin sotki suunnitelman, joka oli lopulta mahdollista toteuttaa 13.-16.10.2022. Matkalle osallistuivat piispa Seppo Häkkinen (työryhmän puheenjohtaja), koulutuspäällikkö Kaarina Aitamurto, johtava asiantuntija Tomi Karttunen, pastori Pia Korpijaakko, kirkkoneuvos Kimmo Kääriäinen, viestintä- ja markkinointipäällikkö Kai Lappalainen, kirkkoherra Niilo Pesonen, asiantuntija Riikka Porkola, ulkoasiainneuvos Laura Reinilä, toimittaja Jussi Rytkönen, kappalainen Hilveliisa Ukkonen ja asiantuntija Ari Ojell (työryhmän sihteeri).

Seuraavassa matkaraportissa kuvataan ensin matkan ohjelma kronologisesti tapaamisineen ja vierailuineen. Tämän jälkeen esitetään sisältöjä matkalla kuullusta ja opitusta. Viimeinen osio koostuu työryhmäläisten opintomatkiaan liittyvistä huomioista, ajatuksista ja kommentteista, joita koottiin matkan jälkeen.

1. Matkaohjelma

Työryhmä matkusti torstaina 13.10. Helsingistä Prahaan Finnairin aamulennolla. Opintomatka käynnistyi lounastapaamisella Suomen Prahan suurlähettilään **Pasi Tuomisen** kanssa suurlähettilään residenssissä, jossa kuultiin katsaus ja keskusteltiin ajankohtaisista asioista Tšekin tasavallassa. Tapaamiseen osallistui myös edustuston päällikön sijainen **Riikka Seppälä**. Päivä jatkui tapaamisella **Tšekin tasavallan kirkkojen ekumeenisen neuvoston** edustajien kanssa Emmauksen luostarissa keskustan alueella Nové Městossa. Tapaamiseen osallistuivat neuvoston pääsihteeri, vanha-katolisen kirkon pastori ThDr. **Petr Jan Vinš**, Tšekin veljien evankelisen kirkon maallikkopuheenjohtaja **Jiří Schneider** sekä Tšekin tasavallan johtava vankilapastori ja roomalaiskatolisen kirkon diakoni **Otto Broch**. Tapaamisen jälkeen ohjelmassa oli hotelliin majoittuminen, vapaata tutustumista Prahaan ja yhteinen illallinen läheisessä ravintolassa.

Perjantaina 14.10. päivä aloitettiin Prahan vanhalla aukiolla Staré Městossa Jan Husin muistomerkillä, jossa tavattiin Tšekkoslovakian hussiittikirkon ulko- ja ekumeenisten asiain toimiston johtaja, pastori, Dr. **Hana Tonzarová**. Dr. Tonzarová kertoi muistomerkillä Jan Husin elämästä ja hänen historiallisesta vaikutuksestaan Tšekeissä. Muistomerkiltä siirryttiin aukion laidalla sijaitsevaan hussiittikirkon Pyhän Nikolaoksen katedraaliin, jossa Dr. Tonzarová jatkoi alustustaan keskittyen hussiittikirkkoon ja sen nykyisiin erityispiirteisiin. Puoliltapäivin aloitettiin matka pikkubussilla Prahasta kohti Český Těšínä Sleesiassa, jossa toimii ja vaikuttaa matkan luterilainen päävierailukohde, Sleesian Augsburgin tunnustuksen evankelinen kirkko. Matkaohjelmaan merkitty vierailu Moravian Brethren -lähetysmuseumissa Suchdol nad Odroussa jouduttiin jättämään väliin liikenneonnettomuudesta ja tietöistä johtuvan ruuhkan ja matkustusajan pitkittymisen vuoksi. Puolan puolella Cieszyssä sijaitsevaan hotelliin majoittumisen jälkeen ohjelmassa oli illallistapaaminen Sleesian evankelisen kirkon edustajien kanssa. Illallista isännöi Český Těšínin seurakunnan kirkkoherra ja apulaispiispa Dr. **Martin Piętak** sekä kirkon muuta papistoa ja luottamushenkilöitä, mm. Synodin maallikkopuheenjohtaja **Jan Fojcik** (yhteensä 6 henkilöä).

Lauantaina 15.10. oli vuorossa isäntien järjestämää ohjelmaa, joka sisälsi vierailuja seurakunnissa, diakonisissa keskuksissa ja kristillisellä koululla. Martin Piętakin edelleen isännöidessä ryhmää, päivä alkoi vierailulla Sleesian diakonia -järjestön päämajaan, kehitysvammaisten oppilaitokseen ja

asuntolaan sekä kirkon museoon Český Těšínissä. Aamupäivän vierailun aikana tavattiin Sleesian diakonian johtaja **Zuzana Filipková**, järjestön hengellisen palvelun koordinaattori, pastori **Miriam Szőkeovou**, kehitysvammaisten koulun ohjaaja ja muita henkilökunnan edustajia. Ensimmäisten tapaamisten jälkeen siirryttiin Třineciin, jossa nautittiin lounas ennen Třinecin kirkkokouluun tutustumista rehtori **Monika Kantorová** johdolla. Tämän jälkeen Třinecin seurakuntaa ja kirkkoa esitteli lyhyesti seurakunnan pastori **Jan Brtníček**. Třinecin vierailun päätti ”Mahdollisuus – Auttava käsi” (Šance podaná ruka) -järjestön esittely, jossa projektin johtaja **Rudolf Maroszin** ohella esiintyi päihderiippuvaisuuksista toipuneiden miesten yhte. Třinecistä siirryttiin pastori **Roman Brzezina** johdolla Karvinán seurakuntaan, jonka toimintaa ja tiloja esitteli kirkkoherra **Emil Macura**. Karvinassa vierailtiin myös kuuluisalla, vuonna 1736 rakennetulla Dolyn Pyhän Pietari Alcantaran kirkolla, joka on alueen kaivostoiminnan vuoksi vuosisatojen aikana vajonnut kukkulalta yhteensä 37 metriä notkelmaan ja jäänyt seisomaan 6,8 astetta vinoon kohti etelää. Viimeiseksi siirryttiin Bohumín seurakuntaan. Seurakuntaa esitteli kirkkoherra **Roman Brzezina** tulkkinaan **Miriam Paszová**, joka toimii evankelisen lähetysliikkeen Tšekin JOSHIAN VENTUREn koulutusjohtajana ja luennoitsijana Christian Heritage -ohjelmassa. Päivän päätteksi nautittiin illallinen Bohumissa.

Sunnuntaina 16.10. klo 9.00 alkaen työryhmä osallistui sanajumalanpalvelukseen Český Těšínin seurakunnassa. Jumalanpalveluksessa liturgina toimi piispa emeritus **Stanislav Piętak**, työryhmän puheenjohtaja ja samalla opintomatkadelegaation johtaja piispa **Seppo Häkkinen** saarnasi. Liturgian keskivaiheilla ennen saarnaa koko työryhmä esittäytyi kirkkoväelle ja lauloi sleesialaiseen sävelmään sanoitetun kirkkomme virsikirjan virren nro 30, *Maa on niin kaunis*. Palveluksen jälkeen nautittiin kirkkokahvit seurakuntasalissa piispa emeritus Stanislav Piętakin seurassa. Tämän jälkeen alkoi pikkubussilla taitettu matka takaisin kohti Prahaa ja lentoasemaa, josta palattiin Finnairin iltalennolla Suomeen.

2. Tapaamiset Prahassa

2.1 Yleiskatsaus Tšekin tasavallan yhteiskunnalliseen tilanteeseen

Lounastapaamisella suurlähettilään virka-asunnolla yleiskatsauksen Tšekin tasavallan yhteiskunnalliseen tilanteeseen tarjosivat suurlähettiläs **Pasi Tuominen** ja edustuston päällikön sijainen **Riikka Seppälä**. Tuominen aloitti toteamalla, että Tšekki – samoin kuin Slovakia – ovat tähän asti suotta jääneet hieman Suomen katseen reuna-alueelle. Nyt kun Venäjän markkinat ovat poissa kuvioista vielä pitkään, uusia vakaita oikeusvaltioita kannattaa katsella toisin silmin. Tšekki on tällä hetkellä hyvin vakaa oikeusvaltio ja monissa asioissa samanmielinen Suomen kanssa. Seppälä totesi Suomen maakuvan Tšekeissä, puolestaan, olevan hyvin positiivinen. Suomi tunnetaan paitsi jääkiekosta myös koulutuksesta, saunasta ja esimerkiksi sienestyksestä. Myönteiset mielikuvat luovat hyvät lähtökohdat syvemmän yhteistyön kehittämiseksi.

Tšekin tasavallassa on käytännössä täystyöllisyys ja työvoimapula. Työtömyysaste on vain 2,3 prosenttia. Vierailuhetkellä inflaatio oli 18 prosenttia ja korkotaso 7 prosenttia, valtionvelka bruttokansantuotteesta 38 prosenttia. Maa asemoi itsensä vakaasti läntisten demokratioiden joukkoon, mutta on perinteisesti ollut verrattain EU-skeptinen, jopa EU-kriittinen. Esimerkiksi euroa ei ole otettu käyttöön. Juuri alkaneella EU-puheenjohtajakaudellaan maa kuitenkin ajaa ohjelmassaan voimakkaasti EU:n yhtenäisyyttä ja myös kansalaisten käsitys unionista on hieman kohentunut. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ja energiapolitiikkaan liittyvät kysymykset ovat vahvistaneet Tšekeissä tahtotilaa ja tavoitteita EU:n yhtenäisyyden edistämiseksi.

Maassa tikittää eläkepommi, jota vastaan korkea työllisyys on myönteinen asia, mutta jota esimerkiksi maan yleinen maahanmuuttovastaisuus ei helpota. Osaratkaisuna työperäinen maahanmuutto lyhytaikaisiin, vuoden mittaisiin työsuhteisiin (ilman perhettä ja pysyvää oleskelua) varsinkin Ukrainasta on tehty joustavaksi ja helpoksi. Tämä on helpottanut myös nyt pakolaisina maahan tulleiden ukrainalaisten työllistymistä. Ukrainalaisten kohdalla kielitaito ei muodostu samanlaiseksi ongelmaksi kuin esimerkiksi Suomessa. Ukrainalaiset voivat auttavasti ymmärtää tšekkiä, vaikka kieliopintoja toki tarvitaan integraation syventämiseksi. Tšekkien ja ukrainalaisten suhteet ovat perinteisesti olleet hyvät.

Tšekkeihin on tullut sodan alkamisen jälkeen 430 000 ukrainalaispakolaista, joka on eniten per asukas koko Euroopassa. Pakolaiset on otettu maassa vastaan tähän saakka erittäin hyvin. Suhteessa Ukrainan sotilaalliseen ja muuhun avustamiseen maan voidaan ilmaista olleen ”etunojainen” ja radikaalimpi kuin esimerkiksi Suomi. Natojäsenyys on maalle tärkeä ja kansalaisten kannattama erityisesti Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Suomen jäsenyyshakemus puolustusliittoon on otettu tyytyväisyydellä vastaan.

Lähihistorian muistikuvat ja kokemukset Varsovan liiton – käytännössä Neuvostoliiton – Tšekkoslovakian miehityksestä vuonna -68 ”Prahan kevään” jälkeen vaikuttavat edelleen maan kansalaisten Venäjäkuvaan ja asenteisiin Venäjää kohtaan myös Ukrainan sotaa ja pakolaisia koskevissa kysymyksissä. Verrattuna Unkariin mutta myös Slovakiaan, Tšekeissä Venäjän tavoitteiden kannalta myönteistä populistista liikehdintää Ukrainan tukemista ja pakolaisuutta vastaan on paljon vaikeampaa synnyttää. Venäläinen propaganda ja disinformaatio löytää Tšekeissä huomattavasti vaikeammin otollista maaperää kuin Slovakiassa. Vastoin yleisilmapiiriä Tšekin tasavallan presidentti **Miloš Zeman** oli aiemmin hyvin Venäjämyönteinen, mutta on hyökkäyssodan myötä tunnustanut olleensa Venäjän suhteen väärässä. Nyt presidentin katse on suunnattu korostuneemmin kohti Kiinaa kauppa- ja kumppanuussuhteiden luomisessa – missä siinäkin on omat sudenkuoppansa.

Eräs merkittävä, Tšekin tasavallan luonnetta määrittävä asia verrannossa esimerkiksi Unkariin on se, että Tšekki ei koskaan ole ollut suurvalta kuten Unkari. Habsburgien valtakunnassa se edusti aluetta, joka oli auktoritaativinen mutta liberaali. Unkari – ja sen tavoin myös Slovakia – on ollut yhtä auktoritaativinen mutta samalla konservatiivinen. Tämän jaon, joka erottaa Tšekin niin Unkarista kuin Slovakiasta, jonka kanssa Tšekillä on hyvin merkittävä erityissuhde, voidaan nähdä pätevän edelleenkin. Verrannossa Slovakiaan eroja voidaan nähdä esimerkiksi naisten asemassa ja suhtautumisessa seksuaalivähemmistöihin. Verrattuna Pohjoismaihin maa edustaa vielä konservatiivisempaa, mutta Slovakiaa liberaalimpaa todellisuutta tasa-arvoon ja seksuaalivähemmistöjen asemaa ja oikeuksia koskevissa kysymyksissä.

Maassa on hyvin paljon valmistavaa teollisuutta. Teollisella tuotannolla on Tšekeissä pitkät juuret: aikoinaan Itävalta-Unkarin teollistaminen alkoi nimenomaan Tšekinmaan alueelta. Maalle on tärkeää, että teollisuuden kilpailukyky säilyy hyvänä. Tästä syystä energiaan, sen saantiin ja hintaan

sekä kilpailevien maiden kuten Puolan ja erityisesti Saksan hintakompensaatioihin ja niiden markkinoita vääristäviin vaikutuksiin liittyvät huolet ovat tällä hetkellä poliittisen keskustelun keskiössä. Energiariippuvuus Venäjästä on korkealla tasolla ja kysymys on hyvin vaikea. Talvella kotitaloudet tulevat joutumaan ahtaalle ja tällä voi olla vaikutusta moniin yhteiskunnallisiin asioihin, mukaan lukien suhtautuminen ukrainalaispakolaisiin. On vaarana, että pakolaiskysymyksestä tehdään poliittinen ase keskustelussa kotitalouksien selviämiseen ja yleisesti valtion varainkäyttöön liittyvissä kysymyksissä.

Tšekin tasavalta on hyvin maallistunut. Verrattuna Suomeen kirkkoilla ja uskonnoilla ei ole erityisen näkyvää roolia osapuolena yhteiskunnallisessa ja poliittisessa keskustelussa. Sota Ukrainassa ja ukrainalaispakolaisten vastaanottamien on hiukan vaikuttanut kirkkojen näkyvyyteen mediassa.

2.2 Tšekin tasavallan kirkkojen ekumeeninen neuvosto

Tšekin tasavallan kirkkojen ekumeenisen neuvoston edustajia tavattiin Emmauksen luostarissa Prahassa. Neuvoston pääsihteeri **Petr Jan Vinš** aloitti katsauksensa toteamalla, että neuvosto kokoaa yhteen suurimman osan maan kristillisistä kirkkoista. Sen yksi tärkeimmistä tehtävistä on koordinoida yhteistyötä kirkkojen ja valtion välillä. Joissain tapauksissa neuvosto jopa edustaa Tšekin tasavallan kaikkia kirkkoja yhdessä – mukaanlukien roomalaiskatolinen kirkko, joka on mukana neuvoston toiminnassa, joskaan ei täysjäsenenä. Kaikista yleisemmin ekumeeninen neuvosto toimii yhdessä roomalaiskatolisen piispanikokouksen kanssa tasaveroisena kumppanina valtion kanssa toteutettavassa yhteistyössä ja suhteiden hoidossa. Neuvoston toiminta on varsin laajaa ja sen vaikutusvalta on kansallisesti merkittävä suhteessa maan hallintoon. Se nähdään roomalaiskatolisen piispainkokouksen ja juutalaisen neuvoston rinnalla julkisoikeudellisena toimijana erilaisissa uskonnollisissa ja sosiaalisissa asioissa.

Tšekin tasavalta on hyvin sekularisoitunut maa. Maan suurin kirkk kunta on roomalaiskatolinen kirkko, joka sekään ei yksin omaa riittävää vaikutusvaltaa eikä myöskään yksityistä erityisasemaa suhteessa valtioon vaan tarvitsee ekumeenista neuvostoa yhteistyöhön kanssaan. Suhteet ovat hyvät ja toimivat, yhteistapaamisia järjestetään säännöllisesti. Neuvoston jäsenkirkkoista suurin on Tšekin veljien evankelinen kirkko, toiseksi suurin on tällä hetkellä ortodoksinen kirkko, joka on kasvanut erityisesti

siirtolaisuuden myötä. Ainoastaan Tšekinmaalla toimiva Tšekkoslovakien hussiittinen kirkko on kolmanneksi suurin. Hussiittikirkolla on maan kirkoista ainoana edustaja KMN:n keskuskomiteassa (**Martina Viktorie Ko-pecká**). Ekumeeniseen neuvostoon kuuluu kolme luterilaista kirkkoa: Slesian evankelinen Augsburgin tunnustuksen kirkko, edellisestä erkaantunut Luterilainen evankelinen Augsburgin tunnustuksen kirkko ja Augsburgin tunnustuksen evankelinen kirkko, joka on identiteetiltään slovakialainen ja Tšekeissä kooltaan hyvin pieni. Jäsenkirkkoja on yhteensä 13, mukana ovat myös baptistit, metodistit ja helluntalaiset sekä vanha katolinen kirkko, pelastusarmeija ja pienempiä veljeskirkkoja. Ekumeenisella neuvostolla on presidentti ja kaksi varapresidenttiä: presidentti tällä hetkellä on Slesian evankelisen kirkon piispa **Tomáš Tyrlík**. Ensimmäisenä varapresidenttinä toimii metodistikirkon superintendentti **Ivana Procházková** ja toisena varapresidenttinä slovakialaispohjaisen luterilainen kirkon piispa **Marián Čop**.

Iso osa siitä, mitä ekumeeninen neuvosto tekee, liittyy hengellisen sairaala-, vankila- ja sotilaspappi- sekä viimeisimpänä myös poliisipappitoiminnan valtakunnalliseen järjestämiseen. Tšekin tasavaltassa on ominaista, että tämä toiminta on luotu ja organisoitu ekumeeniselle perustalle – toisin kuin esimerkiksi Saksassa, jossa roomalais-katolisilla ja evankelisilla on erilliset hengellisen palvelun järjestelyt. Tšekeissä kukin kirkko delegoi joukon pastoreita selektiiviyöhön ja ekumeeninen neuvosto huolehtii heidän sijoittelustaan tehtäviin eri puolille. Kukin pastoreista edustaa tehtävässä kaikkia kirkkoja, ei vain omaansa. Lisäksi tehtävään olennaisesti kuuluu, että palvelut eivät ole tarkoitettu ja suunnattu vain kirkkojen jäsenille vaan aivan kaikille mukaan lukien uskontoihin kuulumattomat tai eriuskoiset. Tämä on tarkoituksellista ja selektiivipapisto koulutetaan toimimaan siten – ja toiminta on hyvin arvostettua maassa.

Tšekin veljien evankelisen kirkon maallikkopuheenjohtaja **Jiří Schneider** – entinen suurlähettiläs Tšekin Tel Avivin suurlähetystöstä – jatkoi alustusta kertaamalla, että ekumeenisesti järjestetty papiston julkinen palvelu lukuisilla yhteiskunnan osa-alueilla on jotain hyvin tyypillistä Tšekeissä ja usko sen osittain johtuvan siitä, että maa on hyvin sekularisoitunut. Kirkoista ollaan hyvin pitkälle vieraannuttu instituutioina. Hengelliset tarpeet eivät kuitenkaan ole kadonneet, ja palvelemaan sitoutuneille papeille on kysyntää vastaamaan näihin tarpeisiin erilaisissa valtion ylläpitämissä laitoksissa.

Järjestelmän syntyymiseen alun perin 1990-luvulla vaikutti merkittävästi henkilökohtaisella panoksellaan kaksi vaikuttavaa persoonaa, roomalaiska-

tolinen kardinaali **Miloslav Vlk** ja silloinen Ekumeenisen neuvoston presidentti ja Tšekin veljien evankelisen kirkon synodin vanhin Dr **Pavlo Smetana**, jotka solmivat hyvin tiiviin keskinäisen yhteyden ja luottamuksen. He vaikuttivat ekumeenisen yhteistyön mallin syntymiseen, joka myöhemmin johti valtion puolelta erityiseen tunnustukseen taloudellisen tuen ja palkkojen muodossa kirkkojen yhdessä järjestämälle selektiiviyölle. Toiminta alkoi vankilatyöstä ja laajeni ensin puolustusvoimiin ja lopulta sairaaloihin sekä viimeisimmäksi poliisitoimeen. Tällä hetkellä on syntymässä joitain uusia sosiaalipalvelujen yhteishankkeita.

Yli sata pappia työskentelee tänä päivänä erilaisissa laitoksissa. Määrät eivät siis ole valtavia, mutta työ on merkittävää ja arvostettua. Papiston ohella toiminnassa on mukana vapaaehtoisverkosto. Kirkot ovat aktiivisia myös koulutuslalla. Maassa toimii kristillisten koulujen kouluverkosto osana valtiollista systeemiä ja julkista rahoitusta. Myös valtiollisissa kouluissa kirkoilla on oikeus tarjota uskonnonopetusta edellyttäen, että tietty oppilasmäärä täyttyy. Selektiiviyön ja koulutoimen osalta kirkot eivät ole siis valtiosta erillään vaan toimivat yhteistyössä osana julkista systeemiä. Vaikka valtio on perustuslaillisesti sekulaari, se huomioi, että kirkoilla voi olla oma roolinsa tietyillä julkisilla osa-alueilla. Kirkoille puolestaan on tärkeää olla relevantti myös omien yhteisörajojensa ulkopuolella.

Tematiikkaan liittyen pääsihteeri Petr Jan Vinš huomautti, että jopa hie-man paradoksaalisesti, kun Tškeissä valtio on niin läpikotaisin sekulaari, sen on jollain tavalla helpompi sallia kirkkojen työmuodoille mahdollisuus tehdä ”oma asiansa” eri yhteyksissä – siinä missä monissa uskonnollisemmissa maissa kirkkojen toiminnan salliminen julkisissa palveluissa näyttää olevan valtiolle paljon ongelmallisempaa.

Viimeisen alustuksen puheenvuoron piti Tšekin tasavallan johtava vankilapastori **Otto Broch**, joka on taustaltaan roomalaiskatolisen kirkon diakoni. Vankilatyössä on kaksi sektoria: vapaaehtoiset, jotka edustavat kukin omaa kirkkoaan ja ammattimaiset kirkkojen yhteiset vankilapastorit, jotka saavat palkan vankilapalveluilta itseltään. Vankilatyö alkoi vapaaehtois pohjalta 90-luvun alussa. Sopimus kirkkojen ja vankilapalvelujen välillä solmittiin vuonna 1998, jonka jälkeen ammattimainen toiminta alkoi. Tällä hetkellä maan vankiloissa työskentelee 59 vankilapastoria ja noin 100 vapaaehtoista, toimipisteitä on yhteensä 39. Vankilapapit tulevat yhteensä 13 eri kirkosta mutta edustavat kukin kaikkia kirkkoja yhdessä. Ammatillinen ja vapaaehtoinen sektori toimivat tiiviissä yhteistyössä: johtavan vankilapas-

tori ja vapaaehtoistoimintaa johtavan yhdistyksen johtaja jakavat yhteisen toimiston vankilapalvelujen päämajassa, jossa toimistoaan pitää myös vankilapalvelujen johtaja. Tšekin tasavallan vankiloissa on n. 20 000 vankia, joista 2000–3000 tapaa säännöllisesti vankilapastoria tai vapaaehtoisia. Juhlapyhien yms. yhteydessä toiminta koskettaa 30 prosenttia kaikista vangeista. Toimintamuotoja ovat yksityiset ja ryhmäkeskustelut ja muu ryhmätoiminta, hengelliset tilaisuudet ja toimitukset sekä sielunhoito. Toiminta vankiloissa on täysin integroitunut osaksi julkisia vankilapalveluita.

Ehtoollispalvelukset vankiloissa ovat luonteeltaan ekumeenisen toiminnan vaikein osa. Joskus palveluksia järjestetään yhdessä joskus erikseen. Ehtoollispalvelus toimitetaan kunkin pastorin oman kirkkokunnan mukaisesti. Ekumeenisessa jumalanpalveluksessa voi joskus olla pappeja eri kirkkoista, mutta useimmiten ekumeeniset jumalanpalvelukset vietetään ilman ehtoollista.

Keskustelussa selektiivitehtäviä koskien tarkentui, että sotilaspastorit eivät ole vain ”pastoreita, jotka toimivat armeijassa”, vaan armeijan tehtäviin koulutettuja sotilasupseereita ja osa armeijaa: he saavat myös palkkansa kokonaan armeijalta. Vankilapastoreista osa on päätoimisia, mutta enimmäkseen he ovat osa-aikaisia, jolloin myös palkkaus tulee vain osittain vankilapalvelujen piiristä. Sairaaloiden käytännöt vaihtelevat. Suurimmissa sairaaloissa on päätoimisia palkattuja pastoreita. Ekumeeninen neuvosto pyrkii vaikuttamaan, että kuhunkin sairaalaan palkattaisiin päätoiminen sairaalapastori. Poliisipastoritoiminnan sopimus allekirjoitettiin kaksi vuotta sitten. Poliisipastorina toimiminen edellyttää poliisivoimiin työllistymistä ja ensisijaisesti normaalia poliisityötä, jonka ohella tehdään hengellistä työtä.

Ekumeeninen neuvosto on ollut aktiivinen Venäjän aloitettua hyökkäyssodan Ukrainaan, jonka seurauksena maahan saapui runsaasti pakolaisia Ukrainasta. Tšekeissä on ukrainalaispakolaisia yli 400 000, toisin sanoen eniten maan asukaslukuun suhteutettuna koko Euroopassa. Heti kriisin alettua Ekumeeninen neuvosto järjesti vastaanottokeskukseen kappelin ja hengellisen tuen keskuksen yhteistyössä paitsi ortodoksisen ja kreikkalaiskatolisen kirkon, myös baptistien ja metodistien ynnä muiden kirkkojen välillä. Paikalle järjestettiin myös ukrainankielistä palvelua. Kullakin kirkolla on ollut seurakunnissaan lukuisia palvelun eri muotoja, diakonisen avun ohella mm. kielen opetusta. Esimerkiksi Tšekin veljien evankelisessa kirkossa noin puolet kaikista seurakunnista edelleen isännöi ukrainalaispakolaisia tarjoamalla asutusta tiloissaan sekä päivä- ja ryhmäkerhoja. Sadassa

Tšekin veljien seurakunnassa on asutettuna yhteensä 2000 ukrainalaista – myös muiden kirkkojen seurakunnissa on ollut samanlaista sitoutunutta osallistumista inhimilliseen hätään vastaamiseen. Erityisen vaikuttavaa on ollut, kuinka nopeasti seurakunnat saivat organisoitua erilaisia palveluja ja rakenteita vastaamaan hätätilanteeseen.

Tšekin tasavallassa toimii niin Moskovan (1951) kuin Konstantinopolin (1998) tunnustama autokefaalinen Tšekin ja Slovakian ortodoksinen kirkko, joka muodostuu vain murto-osaltaan etnisyydeltään tšekkiläisistä ja koostuu monista eri kansallisuuksista kuten Venäjä, Ukraina, Romania, Bulgaria jne. Kirkon seurakunnat ovatkin pääsääntöisesti järjestäytyneet kansallisuuksien mukaan, mutta ovat integroituneet osaksi autokefaalista Tšekin ja Slovakian ortodoksista kirkkoa eivätkä siis kuulu ulkomaisiin kansallisiin autokefaalisiin kirkkoihin. Tähän on kaksi poikkeusta: Venäjän ortodoksisella kirkolla on maassa kaksi seurakuntaa. Tšekin ja Slovakian ortodoksinen kirkko ei ole toistaiseksi tunnustanut uuden Ukrainan ortodoksien kirkon Konstantinopolilta saamaa autokefaalia – muttei myöskään ole luonteeltaan huomiota herättävän Moskova-mielinen, johtuen esim. ukrainalaisten suuresta osuudesta jäsenistössä. Ukrainalaisten osuus on ollut kasvussa ja luonnollisesti vahvasti edelleen kasvaa maahan pakolaisina tulleiden ukrainalaisten myötä. Tšekin ja Slovakian ortodoksien kirkon Prahan arkkipiispa, metropoliitta Kryštof on patriarkka Kirillin opiskelutoveri nuoruusvuosilta, joten linkki Moskovaan on kyllä olemassa.

Kommunistivallan aikana 50-luvulla erityisesti roomalaiskatolinen kirkko, mutta myös muut kirkot olivat valtiollisen vainon kohteena. Roomalaiskatoliset luostarit suljettiin ja papisto laajalti pidätettiin, eräät aina 60-luvulle asti. Jiří Schneiderin oma isä oli protestanttipastori ja hän oli vangittuna 50-luvulla kolme vuotta nuorten kesäleirien järjestämisestä ja erään saarnansa takia. Nykyään vankiloissa ei ole interkommuuniota, mutta vainojen aikana roomalaiskatolisten ja protestanttisten pappien ja uskovien välillä oli: vaino yhdisti kristittyjä. Tuolta ajalta kerrotaan vankiloiden ”sanan ja sakramenttien” työnjaosta: katoliset papit olivat taitavia tekemään viiniä rusinoista ehtoollista varten ja protestanttiset papit olivat parempia muistamaan ulkoa otteita Raamatusta. 60-luvulla kirkkojen tilanne asteittain helpottui ja vuonna -68 kirkot vapautuivat harjoittamaan uskontoa suljetusti käytössään olevissa tiloissaan, kuitenkin tiukassa valtion kontrollissa. Kommunistisen puolueen arvostelu oli kiellettyä, saarnoja valvottiin, pappeja värvättiin salaisen poliisin palvelukseen eivätkä kristityt saaneet

esimerkiksi toimia kouluissa opettajina. Kommunistisen ajan historia ja yhteistyö salaisen poliisin kanssa on hyvin kompleksinen kokonaisuus, jota on ollut vaikea käsitellä ja joka on aiheuttanut myös jakautumista kirkoissa – esimerkiksi luterilaisten parissa: Luterilaisen evankelisen Augsburgin tunnustuksen kirkon erkaantuminen Sleesian evankelisesta Augsburgin tunnustuksen kirkosta juontaa juurensa erimielisyyksistä kommunistisen ja heti sen jälkeisen ajan kysymyksissä suhteessa valtiolliseen valtaan.

Tulevaisuuden näkymät kirkoilla Tšekin tasavallassa lähes läpikotiansa sekulaarissa yhteiskunnassa ovat haastavat mutta eivät toivottomat. Nuorilla on hengellisiä tarpeita ja tässä asiassa he ovat etsijöitä, jotka elävät aiempiin sukupolviin verrattuna hyvin erilaisessa virtuaalistenkin suhteiden ja digitaalisen tiedonvälityksen maailmassa. Tässäkin elämäntodellisuudessa on havaittu, että yhteisö yksilön tukena ja viitekehyksenä on tärkeä.

Pääsihteeri Vins totesi, että eräänlainen pohjakosketus on Tšekeissä saavutettu ja voidaan sanoa, että traditionaalinen uskonnollisuus ja kirkon jäsenyys on kuollut. Toisille se on katastrofi – toisille se edustaa mahdollisuutta. Esimerkiksi Puolassa, jossa kirkko asettaa painetta jäsenyyden traditionaalisille muodoille, toiminta synnyttää vastavoiman ja suuren vastarinnan. Sekularisaatiota voidaan jossain mielessä pitää jopa siunauksena, koska silloin kirkon on aloitettava alusta ilman institutionaalisuuden nykyään uhkaavana tai painostavana pidettyä painolastia. Tällä hetkellä 50–60-vuotiaat kantavat vielä vanhan regiimin painolastia suhteessa kirkkoihin ja kipuilevat sen kanssa, mutta jo kolmi-nelikymppisten sukupolvi puhumattakaan vielä nuoremmista on jo avoimempaa etsimään ennakkoluulottomammin uudennlaisia hengellisen elämän muotoja kirkkojenkin piirissä.

90-luvulla maan teologiset tiedekunnat täyttyivät opiskelijoista, mutta buumi ei ollut pitkäikäinen. Maassa toimii edelleen viisi teologista tiedekuntaa, mutta opiskelijamäärät ovat 90-lukuun verrattuna romahtaneet. Useimmat eivät myöskään opiskele teologiaa työllistyäkseen papeiksi seurakuntiin. Koulutus on pitkä ja vaativa, ja se antaa edellytyksiä toimia monilla aloilla, jotka ovat paremmin palkattuja ja joissa työ ja vapaa-aika ovat paremmin tasapainossa. Seurakuntaelämä, sen järjestäminen ja muodot ovatkin väistämättömässä murroksessa. Nuoret pastorit toimivat internetissä ja keräävät seuraajia riippumatta perinteisistä seurakuntarajoista. Kirkkojen tehtävä on rakentua uudelleen oman sanomansa pohjalta tavalla, joka huomioi yhteiskunnan ja ihmisten elämäntodellisuuden muutokset ja

kohtaa ihmisten muuttumattoman hengellisen kaipuun, etsinnän ja tarpeen yhteisöllisyyteen.

2.3 Tšekkoslovakian hussiittikirkko

Perjantain aamutapaaminen Tšekkoslovakian hussiittikirkon ulko- ja eku-meenisten asiain toimiston johtajan, pastori, Dr. **Hana Tonzarován** kanssa oli hyvin valaiseva ja antoisa. Tapaaminen alkoi Prahan vanhalla aukiolla Staré Městossa Jan Husin muistomerkillä, jossa Tonzarová kertasi Jan Husin elämänkerran ja tšekkiläisen ”esireformaation” vaiheet silloiseen katoliseen kirkkoon juurtuneita vääristymiä ja valtarakenteita vastaan 100 vuotta ennen Lutheria ja Saksan reformaatiota.

Tonzarován eläytyvä ja lennokka tyylillä teki niin historian kuin monumentin monet viitaukset siihen eläväksi kuulijoilleen historiallisella aukiolla. On monia lähteitä, joista kyseiseen historiaan voi tutustua eikä sitä ole mielekäästä kerrata tässä matkaraportissa. Kootusti voidaan todeta Jan Husin korostaneen Kristuksen perimmäistä ja absoluuttista valtaa kirkossaan yli kirkon hierarkioiden, joiden autoritaarinen mielivalta väärinkäytöksineen ja papiston maallisine pyyteinen oli vääristänyt kirkollisen elämän. Hus puolusti kaikkien Kristuksen ruumiinjäsenten osallisuutta kirkossa, jonka pää oli yksin Kristus. Kansankielinen saarna ja ehtoollisen jakaminen paitsi papeille myös maallikoille molemmissa muodoissaan (paitsi leipä myös viini) kuuluivat hänen uudistuksiinsa. Husin julistuksessa korostui myös totuuden etsintä ja sen kuunteleminen, opettaminen ja rakastaminen, siihen kiinnittyminen ja totuuden puolustaminen aina kuolemaan asti.

Konstanzin kirkolliskokouksessa 1415 hereetikoksi tuomitsemisen ja roviolla polttamisen jälkeen Jan Husin perintö jäi elämään ja synnytti Tšekinmaahan hussilaisen liikkeen: 1400- ja 1500-luvuilla suurin osa tšekeistä oli hussilaisuuden kannattajia. Tunnettuja tuolta ajalta ns. ”Hussilaissodat” 1419–1436, jossa Böömin kuningaskunnassa ja lähialueilla olivat vastakkain katolista kirkkoa vastustaneet tšekit (hussilaiset) ja alueen valtaa tavoitelleet saksalaiset. Vuonna 1457 synnytetyn böömiläis-määriläisen veljeskirkon (Tšekin veljet) perustajat olivat Husin seuraajia. Habsburgien katolinen valtakausi Böömissä (1526–1918) ja erityisesti vastareformaatio näennäisesti heikensi hussilaisuutta Tšekinmaalla, jossa kansalaiset pakotettiin katolisen kirkon jäseniksi vuonna 1620, kun Böömistä virallisesti tuli katolisen kirkon aluetta periaatteen cuius regio, eius religio mukaisesti.

Käytännössä hussilainen perinne jäi vahvana elämään, mistä osaltaan todistaa hussilaisuuden nopea julkinen elpyminen ensimmäisen tasavallan aikaan ja kansallisen Tšekkoslovakian hussiittikirkon synty vuonna 1920: tästä ja kirkon tämänhetkisestä elämästä kuultiin Dr. Tonzoroválta lisää, kun Jan Husin muistomerkiltä siirryttiin sisätiloihin vanhan aukion laidalla sijaitsevaan hussiittikirkon Pyhän Nikolaoksen katedraaliin.

Tšekkoslovakian hussiittikirkko (*Církev československá husitská*) erkani roomalaiskatolisesta kirkosta ensimmäisen maailmansodan jälkeen itsenäistyneessä Tšekkoslovakiassa. Kirkko syntyi modernistisen liikkeen siivittämänä ja perustettiin 8. tammikuuta 1920. Hussiittinen kirkko ilmaisee noudattavansa Raamatun ja kristillisen perinteen mukaista opetusta ja tunnustavansa alkukirkon, Kyrilloksen ja Metodiuksen sekä reformaation perinnettä. Se on liturginen kirkko, jolla on seitsemän sakramenttia – ja se on presbyteerinen kirkko, jossa on episkopaalisia elementtejä. Kirkon hallinto koostuu sekä maallikoista (vanhimmat) että vihityistä viranhaltijoista (saarnaajat, diakonit, papit ja piispat). Papisto koostuu sekä miehistä että naisista (vuodesta 1947 alkaen). Kirkko painottaa uskovansa omantunnonvapauteen, olevansa avoin kaikille etsijöille ja julistavansa evankeliumia nykyaikaisessa, ajankohtaisessa muodossa.

Tšekkoslovakian hussiittikirkko määrittelee koostuvansa kristityistä, jotka pyrkivät täyttämään nykyiset moraaliset ja tieteelliset pyrkimykset seuraten Kristuksen henkeä, joka on säilynyt Raamatun pyhissä kirjoituksissa ja vanhassa kristillisessä traditiossa, josta hussilaiset, Tšekin veljet ja muut reformaattorit ovat todistaneet. Papisto ja maallikot ovat tasa-arvoisesti edustettuina kaikilla hallintotasoilla. Kirkkoa johtaa patriarkka ja keskusneuvosto. Hiippakuntatasoa hallinnoi piispa yhdessä hiippakuntaneuvoston kanssa. Seurakuntaa johtaa pastori tai hallintovirkamies yhdessä vanhimmiston neuvoston kanssa. Tšekkoslovakian hussiittikirkossa on 283 seurakuntaa ja kuusi hiippakuntaa, joiden toimipaikat ovat Prahassa, Hradecissa, Královessa, Brnossa, Olomoucissa, Plzeňissä ja Bratislavassa. Jäseniä kirkossa on vuoden 2021 väestönlaskennan mukaan vajaat 25 000 – mutta kirkko itse puhuu n. 40 000 jäsenestä. Kirkon nykyinen, tehtävään vuonna 2006 valittu ja järjestyksessä kahdeksas patriarkka on vuonna 1958 syntynyt ja vuonna 1984 papiksi vihitty teologian tohtori **Tomáš Butta**.

Valtiollisissa suhteissa hussiittikirkko korostaa kirkon oman perinteensä sivistyksellistä merkitystä ja sen kansallista luonnetta Tšekinmaalla. Kirkon 100-vuotisjuhlien yhteydessä korostettiin, kuinka Jan Husin ohella kirkossa

arvostetaan erityisesti **Johan Amos Comeniuksen** (1592–1670), 1800–1900 taitteesta asti vaikuttaneen modernistisen liikkeen ja Tšekkoslovakian ensimmäisen presidentin **Tomáš Garrigue Masarykin** (1850–1937) panosta hengellisinä ja humanistisina uudistajina Jan Husin perinnön mukaisesti. Nykyään pedagogina parhaiten tunnettu Johan Amos Comenius – jonka mukaan Euroopan unionin vaihto- ja yhteistyöohjelma kouluille on saanut nimensä – oli paitsi teologi myös hussilaisen kirkollisen uudistusajattelun edustaja ja silloisen böömiläis-määriläisen veljesyhteisön (nyk. Tšekin veljet) piispa. Presidentti Tomáš Garrigue Masaryk puolestaan asetti Jan Husin esikuvakseen vastustukselle vallitsevaa ajallista auktoriteettia vastaan, joka Jan Husi tapauksessa oli katolinen kirkko ja 1900-luvun alkupuoliskon kontekstissa Itävalta-Unkarin suurvalta (jota katolinen kirkko tuki). Jan Hus oli merkittävä hahmo Masarykin näkemyksessä Tšekin historiasta, jossa kuvastui suurten aikakausien linja hussilaisuudesta asti aina kansalliseen heräämiseen ja itsenäistymiseen. Myös Jan Husin ihanteet Masaryk näki arvoina, joiden perustalle itsenäistä kansakuntaa ja sen identiteettiä voidaan rakentaa. Vuonna 1920 Masaryk – joka itse liittyi katolisuudesta (myöskin 1920 perustettuun) kansalliseen Tšekin veljien evankeliseen kirkkoon – tuki vahvasti Tšekkoslovakian hussiittikirkon perustamista. Vuoteen 1930 mennessä 10 prosenttia tšekeistä oli liittynyt hussiittikirkkoon, jonka jäsenmäärä oli parhaimmillaan yksi miljoona. Jäsenet olivat pääosin käännynnäisiä roomalaiskatolisesta kirkosta, josta hussiittinen kirkko oli erkaantunut.

Kirkon ja seurakuntien perustamisesta seurasi maan arkkitehtejä innostanut kirkkojen rakentamisen aika. Kansankielisen jumalanpalveluselämän järjestämisen ohella uudella kirkolla oli vahva sosiaalisen toiminnan korostus. Kussakin seurakunnassa oli sosiaalisen työn johtokunta, ja seurakunnat perustivat sosiaalisen palvelun keskuksia, joita oli 300 ennen toista maailmansotaa. Myös kulttuurielämään osallistuminen ja sellaisen järjestäminen oli kirkon erityispiirre. Kuorojen ja luentotilaisuuksien ohella kirkoissa ja seurakunnissa järjestettiin esimerkiksi teatteritoimintaa. Nat-saksan miehitys ja toinen maailmansodan todellisuus olivat kirkolle paitsi henkisesti painostavaa aikaa myös aikaa, kun merkittävä osa toimitiloista ja muista resursseista ja toiminnoista menetettiin.

Vain kolme vuotta sodan päättymisen jälkeen maassa tapahtui vuonna 1948 kommunistien vallankaappaus ja alkoi kommunistinen aika. Kommunistit yrittivät valjastaa hussilaisuuden, sen kansallisen luonteen ja hussiittikirkolle ominaisen sosiaalisen työn korostuksen ajamaan omia päämääri-

ään esittämällä historiantulkinnan, jonka mukaan 1400-luvun hussilainen reformiliike edusti ensimmäistä kommunistista vallankumousta – jonka paikan ja tehtävän kommunistipuolue nyt huipensi ja todellisti. Kaiken kaikkiaan kommunistiajat olivat kaikille kirkkoille traumaattista, hajottavaa ja tuhoisaa valtiollisen kontrollin ja pahimmillaan jopa suoranaisten vainon aikaa. Syntyi eräänlainen kirkkojen ”ghetto-kulttuuri” jossa kirkollinen elämä oli eristetty kaikesta julkisesta elämästä. Kirkkoilla ei voinut lopulta olla mitään ulospäin suuntautuvaa omaa toimintaa (kuten sosiaalinen työ tai nuorisotoiminta) ja kirkon jäsenyys samalla rajoitti yksilön mahdollisuuksia sijoittua erityisesti julkisiin mutta myös muihin tehtäviin yhteiskunnassa. Näin sodanjälkeiset sukupolvet vieraannutettiin kirkosta ja seurakuntien jäsenistö muodostui vanhemmista ja koko ajan edelleen ikääntyvistä ikäluokista – vaikka hussilaiset lähteet pulpahtivat virkistävinä pintaan erityisesti 1968 Prahan keväänä mutta myös vuoden 1989 samettivallankumouksen yhteydessä.

Kun ennen kommunistista aikaa hussiittikirkolla oli jäseniä yksi miljoona, 40 vuosikymmentä myöhemmin, kommunistisen ajan jälkeen 1990-luvun alussa jäseniä oli jäljellä 200 000. Edelleen kymmenen vuotta myöhemmin 2000-luvun alussa jäseniä oli enää 100 000. Tämä selittyy yksikertaisesti ikääntyneiden seurakuntalaisten luonnollisella poistumalla, kun seurakunnista puuttuivat nuoret sukupolvet. Tänä päivänä ollaan tilanteessa, jossa koko 10 miljoonaisesta Tšekin tasavallan väestöstä vain reilut yksi miljoona kuuluu kristillisiin kirkkoihin ylipäätään. Eri tilastot antavat erilaisia tietoja, mutta Tonzorovan mukaan Tšekkoslovakian hussiittiseen kirkkoon kuuluu nykyään n. 40 000 jäsentä ja Tšekin veljien evankeliseen kirkkoon reilut 50 000 jäsentä. 2021 vuoden virallisen väestölaskennan mukaan luvut ovat alhaisemmat, hussiittikirkolla 24 000 ja Tšekin veljillä 33 000 jäsentä.

Kaikki maan kirkot kärsivät pastoripulasta. Nykyisen papiston keski-ikä on hyvin korkea, teologian opiskelijoita ei ole paljon eikä uusien vihkimysten määrä ole vastannut eläköitymisten tai kuolemien määrää palvelevan papiston keskuudessa. Teologisessa tiedekunnassa opettajana toimiva Dr. Tonzorova oli kuitenkin toiveikas uuden opiskelijasukupolven suhteen: viimeisimpinä vuosina nuorissa on herännyt uusi avoimuus ja ennakkoluuloton uteliaisuus kirkkoa kohtaan. Heillä ei ole *a priori* -oletuksia kirkosta vaan ovat vapaita oppimaan asioita Raamatusta, teologiasta ja kirkosta – ja innostumaan niistä ”puhtaalta pöydältä”.

Seurakunnissa tarvitaan uutta papiston ja maallikoiden aktiivisuutta hyödyntämään uudenlaisen avoimuuden syntymistä uuden sukupolven keskuudessa. Kommunistisen ajan jäljiltä turmeltuneita rakennuksia on kunnostettu eri puolilla maata yhteistyössä kirkon, paikallisten viranomais-ten ja asukkaiden kanssa tavoitteena aktiivisten toiminta- ja kulttuurikeskus-ten perustaminen yhteisöjen palvelukseen. Tonzorovan mukaan tällaisesta työstä on saatu myönteisiä tuloksia eri puolilla maata ja se on istunut hyvin hussiittikirkon itseymmärrykseen, jolle kulttuuriarvot ovat aina olleet tärkeitä. Toinen ajankohtainen ja tällä hetkellä tärkein korostus puhuteltaessa nykyihmistä on pitää esillä ja korostaa elämän spirituaalista ulottuvuutta, jota ihmiset nykyään kaipaavat ja etsivät. Tärkeää on samalla vuoropuhelu tieteen kanssa. Tonzorovan näkemyksen mukaan kirkon tulevaisuuden kannalta tämä vuoropuhelu on jopa tärkeämpää kuin ekumeeninen dialogi, sillä se vetoaa ja tuo uskottavuutta kirkon hahmoon sekulaareissa yhteiskunnissa, joissa kirkkojen relevanssi tai edes niiden yhteisvaikutus itsessään ei ole itsestään selvä.

3. Tutustuminen Sleesian Augsburgin tunnustuksen evankeliseen kirkkoon

3.1 Sleesian Augsburgin tunnustuksen evankelinen kirkko: yleisesittely

Kuten nimi kertoo, Sleesian Augsburgin tunnustuksen evankelinen kirkko toimii pääosin Sleesiassa, erityisesti Těšínin alueella Tšekin ja Puolan rajalla. Yleisesittelyn kirkosta perjantaina illallistapaamisella antanut apulaispiispa ja Český Těšínin kirkkoherra Dr. **Martin Piętak** kertoi, että historiallisesti voittopuolisesti puolankielisellä, nykyisen Tšekin tasavallan ja Puolan raja-alueella on Tšekin puolella edelleen merkittävä määrä puolankielisiä seurakuntalaisia, joskin heidän lukumääränsä on laskeva. Käytännössä kirkko on kuitenkin kaksikielinen. Kirkon keskuskaupungissa Český Těšínissä aivan Puolan rajalla seurakunta on alun perin ollut kokonaan puolankielinen ja sunnuntain messun pääkieli on edelleenkin puola. Tšekinkielistä messua Český Těšínissä vietetään kerran kuussa. Useimmissa muissa seurakunnissa kuitenkin pääkieli on nykyään tšekki samalla kun myös puolankielisiä tai molempia kieliä käyttäviä messuja järjestetään. Esimerkiksi Třinecin

seurakunnassa järjestetään sunnuntaisin pääsääntöisesti kaksi jumalanpalvelusta, toinen tšekiksi ja toinen puolaksi.

Sleesian evankelisessa kirkossa on 21 seurakuntaa ja jäseniä ilmoitetaan olevan n. 15 000 – tosin vuoden 2021 väestönlaskennan mukaan luku olisi lähempänä kymmentä tuhatta. Kirkkoa palvelee 30 pastoria ja heidän lisäksi joitain diakoneja papillisissa tehtävissä. Kaksi Sleesian evankeliseen kirkkoon kuuluvaa pastoria palvelee armeijassa armeijapastoreina. Kirkko on presbyteeris-synodaalinen. Sen ylin päättävä elin on kirkolliskokous ja operatiivisesti kirkkoa johtaa piispa ja yhdeksänjäseninen kirkkohallitus. Seurakunnat ovat hallinnollisesti itsenäisiä yksiköitä. Niitä johtavat vanhempien neuvostot, jotka valitsevat edustajansa kirkolliskokoukseen, johon kuuluvat myös kirkon papit, kuraattorit ja hallintovirkailijat sekä kaksi edustajaa Sleesian diakonia -järjestöstä. Kirkon nykyinen piispa on vuonna 1969 syntynyt, vuonna 1994 pappisvihkimyksen saanut ja vuonna 2017 piispaksi vihitty **Tomáš Tyrlik**, joka tällä hetkellä toimii myös Tšekin tasavallan kirkkojen ekumeenisen neuvoston puheenjohtajana. Harmillisesti piispa ei pystynyt henkilökohtaisesti isännöimään työryhmän vierailua Israelin matkansa vuoksi, mutta hänen sijaisenaan vierailua isännöinyt Martin Piętak välitti piispan lämpimät terveiset ja tervetuloivotukset työryhmälle.

Nyky muodossaan kirkko järjestäytyi ensimmäisen maailmansodan ja Tšekkoslovakian itsenäistymisen jälkeen ja perustettiin muodollisesti nykyisellä nimellään vuonna 1950. Kirkon historia juontaa juurensa aina 1500-luvulle, kun luterilaisuus levisi Sleesiaan jo Lutherin elinaikana. Silloiseen herttuakuntaan luotiin vuonna 1563 luterilainen kirkkojärjestys, mutta Habsburgien otettua herttuakunnassa hallinnan 1600-luvulla alueella alkoi voimakas vastareformaatio. Vainotusta luterilaisuudesta tuli tuolloin salaista vuoristossa sijaitsevina metsäkirkkoineen, joihin kokoonnuttiin jumalanpalveluksiin. 1700-luvun alussa Ruotsin kuningas armeijoihin pakotti Habsburgit rakentamaan alueelle kuusi luterilaista kirkkoa, joita kutsuttiin "Armon kirkoiksi". Yksi näistä kirkoista sijaitsee Český Těšínin kupeessa Puolan puolella joessa kulkevaa rajaa, ja tästä Jeesuskirkoksi (Kościół Jezusowy) nimetystä kirkosta tuli merkittävä pietismin keskus alueella. Sleesian evankelisessa kirkossa ja sen seurakunnissa vaikuttaakin vahva pietismin perintö.

Sleesia on Tšekin tasavallan protestanttisinta ja samalla uskonnollisinta aluetta. Český Těšínin kaupungissa, jossa on n. 23 000 asukasta, on kuusi protestanttista kirkkoa, joista Sleesian evankelinen kirkko ja Tšekin veljien

evankelinen kirkko ovat suurimmat. Kirkkojen väliset suhteet ovat hyvät ja yhteistyö toimivaa. Historiallisesti välit roomalaiskatoliseen kirkkoon alueella ovat olleet jännitteiset ja joskus vihamieliset. Nykyään tilanne on rauhallinen ja sopuisa. Käytännöllinen yhteistyö on sidonnaista kulloistenkin kirkonjohtajien ja paikallisten pastoreiden persoonallisesta panoksesta. Nykyinen roomalaiskatolisen kirkon pastori on uskonnollisesti karismaatikko. Hän on hyvin avoin yhteistyölle, vierailee mielellään muiden kirkkojen tilaisuuksissa ja on jopa ”enemmän ekumeeninen” kuin mihin luterilaisilla seurakunnilla on vetoa.

Helluntalaisia seurakuntia Český Těšínissä on kaksi. Niiden molempien juuret ovat Sleesian evankelisessa kirkossa, josta ne irtaantuivat kommunistiajan jälkeen, kun pitkien, kommunistisen ajan painolasteista juontuvien riitojen jälkeen syntyi uusi Augsburgin tunnustuksen luterilainen kirkko. Tuolloin osa seurakuntalaisista pettyi ja väsyi riitoihin kahden luterilaisen ryhmän välillä ja halusi lähteä kokonaan omille teilleen. Nämä luterilaisen kirkon jättäneet muodostuivat lopulta kahdeksi helluntalaiseksi seurakunnaksi. Nykyään Sleesian evankelinen kirkko ja kooltaan paljon pienempi Augsburgin tunnustuksen luterilainen kirkko tekevät sujuvaa yhteistyötä esimerkiksi uuden yhteisen virsikirjan ja liturgisen uudistuksen saralla, vaikka kahden luterilaisen kirkon seurakuntien vanhimpien jäsenien välillä vallitsee vielä jännitteitä.

Kommunistiajasta aina vuoteen 2013 Sleesian evankelinen kirkko oli valtion kokonaan rahoittama, nykyään enää vain osittain. Valtion rahoitus kirkoille alkoi kommunistihallinnon aikana, sen keinona hallita kirkkoja. Valtion rahoitus oli pitkään kirkoille välttämättömyys, koska kommunistiaikana kirkkojen varat ja omistukset siirrettiin valtiolle. Valtion rahoituksen purkamisesta on ollut yhteinen tahtotila sekä valtion että kirkkojen taholta. Vuonna 2013 tehtiin sopimus, jonka mukaan valtion rahoitus kirkoille vähenee 5 prosenttia vuosittain. Samalla sovittiin hyvityksistä, joita valtio maksaa kirkolle 30 vuoden ajan korvauksena valtion aikanaan haltuunsa ottamasta kirkon omaisuudesta. Tällä hetkellä kirkoissa on käynnissä toimet varainhankinnan muotojen kehittämisestä, jotta 30-vuotisjakson päättyessä ne eivät jää taloudellisesti tyhjän päälle. Myös Sleesian evankelinen kirkko tarvitsee taloustaitajia ja sijoitusneuvontaa tulojen riittämiseksi menojen kattamiseen valtion tuen vuosittain vähentyessä. Tällä hetkellä Sleesian evankelinen kirkko kustantaa 57 prosenttia omista kuluistaan omalla varainhankinnallaan.

Apulaispiispa Martin Piętakin mukaan kirkon taloustilanne on tiukka mutta kirkon itsenäisyyden ja vastuun näkökulmasta terve. Esimerkiksi keskushallintoa ei ole syytä – eikä varsinkaan varaa – kasvattaa vaan pitää se mahdollisimman keveänä. Kirkossa on paljon keskustelua solidaarisuudesta pienien ja vähävaraisten seurakuntien tukemisesta. Seurakuntien omat varat tulevat suurelta osin seurakuntalaisten lahjoituksista ja kolehdeista. Sleesian evankelisella kirkolla ei ollut paljon kommunistiaikana valtion omistukseen joutuneita maita tai rakennuksia, joita nyt kompensoitaisiin valtion toimesta, eikä myöskään nykyään sellaisia rakennuksia, joilla voisi hankkia vuokratuloja. Seurakuntalaisia suositellaan lahjoittamaan viisi prosenttia tuloistaan seurakunnalle, mutta useimmat eivät noudata tätä suositusta. Toisaalta on joitain ihmisiä, jotka antavat jopa kymmenen prosenttia. Suurin osa tällä hetkellä työskentelevistä pastoreista on päätoimisia, mutta tähän tilanteeseen on odotettavissa väistämätön muutos, sillä seurakuntien omat varat eivät tule riittämään nykyisen tilanteen ylläpitämiseen. Seurakuntien toiminnan järjestämisessä ja ylläpitämisessä korostuu ennestäänkin seurakuntalaisten oma panos ja osallisuus.

3.2 Sleesian diakonia

Lauantain ohjelman aloitti vierailu Sleesia diakonia -järjestön Český Těšínin kirkon vieressä sijaitsevassa keskustoimistossa, jonka kanssa samassa rakennuksessa sijaitsee myös kehitysvammaisten koulu ja tuetun asumisen viikkoasuntola koulun oppilaille sekä Sleesian evankelisen kirkon museo.

Sleesian diakonia (*Slezská diakonie*) on Sleesian evankelisen kirkon vuonna 1990 perustama voittoa tavoittelematon kansalaisjärjestö, joka tarjoaa palvelujaan sosiaalialalla. Kohderyhmänä ovat vammaiset, vanhuksset, kodittomat ja kaikki ne, jotka ovat joutuneet erilaisiin vaikeisiin elämäntilanteisiin. Johtaja **Zuzana Filipková** kertoi palvelujen käyttäjiä olevan järjestöllä vuosittain 8500, työntekijöitä 1200, palvelumuotoja 112, yli 70 palvelukeskusta, 250 vapaaehtoista ja 200 sijaisperhettä. Kyseessä on Tšekin katolisen *Caritas* -organisaation jälkeen toiseksi suurin sosiaalisten palvelujen järjestäjä koko Tšekin tasavallassa. Järjestön missiona on tarjota laadukkaita sosiaalipalveluja, jotka perustuvat kristillisiin arvoihin. Visiona on olla kristillinen järjestö, joka toimii korkealla kulttuuritasolla ja jolla on laadukkaat ja innovatiiviset sosiaalipalvelut sekä koulutus- ja humanitääristä toimintaa Tšekin tasavallassa ja ulkomailla. Sleesian diakonia haluaa

kuulua merkittäviin kansallisiin voittoa tavoittelemattomiin organisaatioihin syvällisellä vaikutuksella maan sosiaalipalvelualaan.

Järjestö saa merkittäviä valtion avustuksia ja tästäkin syystä palvelujen ja työntekijöiden tulee edustavaa korkeaa ammatillista tasoa. Tšekin tasavallassa valtio on määritellyt tietyt sosiaalisten palvelujen laadulliset kriteerit ja standardit, jotka tulee täyttää tuen saamiseksi. Järjestelmä toimii hyvin, koska laadulliset kriteerit ovat keskeiset myös järjestön omaehtoisten tavoitteiden näkökulmasta. Koska Tšekin tasavalta on hyvin sekulaari ja ateistinen, Slesian diakoniassa pidetään tärkeänä selkeästi ilmaista järjestön kristillinen luonne, samalla kun järjestössä toimii paitsi kristittyjä myös ei-kristittyjä työntekijöitä ja vapaaehtoisia eikä palvelunsaajia jaotella uskonnollisin perustein.

Järjestö on määritellyt itselleen kristillisen lähtökohdan tunnustavat yhdeksän arvoa, joiden johtaja Filipková painotti olevan tärkeä osa sen strategista ajattelua jokapäiväisessä työssä. Näissä arvoissa korostuu selvästi *persoonan* käsite. Arvoista ensimmäinen ja toiminnan lähtökohta on Jeesuksen Kristuksen persoona uskon lähteenä ja esimerkkinä palvelussa ja elämässä. Toiseksi jokainen persoona nähdään ainutkertaisena Jumalan luomuksena – mikä kolmantena johtaa persoonalliseen lähestymistapaan ja neljäntenä aitoa kiintymystä ja viidentenä kunnioitusta ilmentäviin suhteisiin palvelutyössä. Kuudentena arvona mainitaan persoonallinen kasvu toiminnan tavoitteena. Seitsemäs arvo on vastuullisuus ja kahdeksas ryhmässä työskentely. Yhdeksäntenä arvona on toiminnan läpinäkyvyys.

Järjestön toiminnan painoalueita ovat vammaisten ja heidän koulutuksensa, vanhusten, kodittomien sekä lapsiperheiden ja äitien diakoniseen auttamisen eteen tehtävä työ. Tämän lisäksi Karvinassa tehdään erityisesti työtä romanien parissa. Ukrainalaispakolaisten auttaminen on kuluvana vuonna noussut edellä mainittujen rinnalle järjestön keskeisissä toiminnoissa.

Järjestön toiminnan suurin rahoittaja on valtio, lisäksi se saa vaihtelevaa alueellista tukea ja myös kunnallista rahoitusta paikkakunnilla, joissa sillä on sosiaalisen palvelun laitoksia. Myös EU:lta haettavat tuet ja muu varainhankinta on hyvin tärkeässä roolissa toiminnan ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi, henkilöstön palkkojen maksamiseksi ja kouluttamiseksi sekä myös toimintaan käytettävistä rakennuksista huolehtimiseksi. Järjestön johtajisto, henkilöstö ja koordinaattorit ovat kaikki aktiivisia varainhankinnassa niin kansallisilta kuin kansainvälisiltä rahoittajilta kuten EU. Järjestön perustajan,

Sleesian evankelisen kirkon tuki liittyy kokonaisuudessa enemmän toiminnallisiin resursseihin kuin rahoitukseen. Kirkolla, jolla on reilut 50 omaa palkallista työntekijää, on hyvin rajalliset taloudelliset resurssit suhteessa järjestöön, jonka nykyinen henkilöstölukumäärä on 1200.

Järjestön kansainvälinen yhteistyö on vilkasta. Keski- ja Itä-Euroopan työryhmän vierailun aikaan oli käynnissä samanaikaisesti italialaisen yhteistyökumppanin, sikäläisen vanhusten palvelujärjestön vierailu. Eurodiaconian ja Interdiakin puitteissa jopa erityisen tärkeitä yhteistyökumppaneita löytyy Suomesta: Helsingin diakonissalaitos ja DIAK, jotka yhdessä Sleesian diakonian kanssa perustivat Interdiakin vuonna 2008 koulutusorganisaatioksi, jonka tavoitteena on edistää oppimista, verkostoitumista sekä diakonian ja sosiaalisen toiminnan tutkimusta ja kehittämistä Keski- ja Itä-Euroopan maissa. Vapaaehtoisten panos on järjestön toiminnalle tärkeä ja myös tällä alueella tehdään merkittävää kansainvälistäkin yhteistyötä. Vuosittain järjestön palveluksessa toimii useita vapaaehtoisia lukuisista eri maista. Muun muassa vammaispalvelun, henkilöstön koulutuksen ja tutkimuksen alueella kansainvälisellä yhteistyöllä on järjestön korkeatasoiselle toiminnalle ja sen tarjoamille laadukkaille palveluille suuri rikastuttava vaikutus.

Sleesian diakonia tarjoaa myös hengellisiä palveluja, joista kertoi hengellisen palvelun koordinaattori, pastori **Miriam Szőkeovou**. Niihin kuuluvat hengelliset palvelut palvelukeskuksissa (esim. aamuhartaudet), erilaiset yhteiset tilaisuudet, seminaarit ja diakoniset jumalanpalvelukset seurakunnissa sekä diakonisen rukouspalvelun koordinoiminen, mihin luulua yhteinen rukous diakoniatyön puolesta. Palveluja järjestetään yhteistyössä eri kirkkojen ja seurakuntien pastorien kanssa ekumeenisesti. Ekumeeninen sairaalapappitoiminta on kirkkojen, ei diakoniajärjestön vastuulla – kuten myös vankila-, sotilas-, ja poliisipappitoiminta, ja neuvotteluja on käyty valtion kanssa kirkkojen tarjoamista palveluista myös sosiaali- ja hyvinvointipalveluiden yhteydessä. Käytännössä kuitenkin samat henkilöt usein tekevät työtä molemmilla sektoreilla, osan ajasta kirkon, osan järjestön tarjoamissa palveluissa. Sleesian diakonia -järjestön piirissä työskentelee 25 pastoria eri kirkoista.

Kukin toimikausi alkaa Český Těšínin kirkossa uuden vuoden jumalanpalveluksella, jossa siunataan työntekijät tehtäviinsä. Tolloin kirkko täyttyy ihmisistä. Joka vuodeksi valitaan jokin erityisteema, jota työssä korostetaan. Kuluva vuosi 2022 on ollut kasvatuksen teemavuosi. Vuosittain järjestetään kaksi hengelliseen työhön keskittyvää hengellistä seminaaria (keväällä ja

syksyllä), jossa kaikki yhteistyössä mukana olevat, kristityt ja ei-kristityt, kokoontuvat. Seminaarit koostuvat paitsi luennoista ja keskusteluista myös yhteisistä lauluista ja rukouksista – ja ne ovat hyvin suosittuja ja odotettuja tapahtumia keräten säännöllisesti yhteen sata osallistujaa.

Eri palvelukeskuksissa järjestetään aamurukouksia ja muita rukoushetkiä paitsi asiakkaille myös työntekijöille. Diakoniatyön keskuksessa järjestetään aamurukous työntekijöille säännöllisesti kerran viikossa. Sleesian evankelisen kirkon 21:stä seurakunnasta 10 toimii erityisen tiiviissä yhteistyössä Sleesian diakonian kanssa paikkakunnalla toimivan diakonisen laitoksen yhteydessä. Jokaisessa seurakunnassa vietetään kerran vuodessa diakonian sunnuntaita, jolloin kerätään kolehti diakoniatyölle ja jokin erityisryhmä kutsutaan jumalanpalvelukseen ja keskustelutilaisuuteen. Ihmisiä ei painosteta liittymään seurakuntiin tai kristinuskoon ylipäänsä, mutta mahdollisuus tähän on heille luonnollisesti kirkon tilaisuuksissa tarjolla. Rukouspalvelut, messut ja tilaisuudet ovat avoimia kaikille. Yleensä ihmiset osallistuvat mielellään erilaisiin tilaisuuksiin riippumatta taustastaan.

Korona-aikana vanhuspalvelussa aloitettiin aamu- ja iltarukouskäytäntö, joka aamurukouksen kohdalla oli päivittäinen. Rukouspalvelu lievitti pandemian aiheuttamaa hätää ja pelkoa sekä antoi tukea hyvin konkreettisissa tilanteissa esimerkiksi kuolemantapausten yhteydessä. Vielä nykyäänkin kaksi kertaa viikossa toteutettavan rukouspalvelun käyttäjiä on edelleen 500. Kaikki halukkaat saavat maanantaina ja torstaina sähköpostiinsa yhteisen iltarukousmateriaalin ja rukousaiheita, jonka pohjalla kodeissa voidaan rukoilla yhdeksän aikaan illalla yhteisesti palvelun käyttäjien pyytämien asioiden ja diakoniatyön puolesta. Korona-ajan jälkeen sota Ukrainassa on herättänyt ihmisissä tarpeen rukoilla ja näin osallistua hengellisesti myös diakoniapalvelujen piirissä toteutettavaan Ukrainan ja ukrainalaispakolaisten auttamiseen aineellisen auttamisen ohella.

Valtio panostaa Ukrainan ja ukrainalaispakolaisten auttamiseen merkittävästi, mutta ei tee sitä järjestöjen kuten Sleesian diakonia kautta. Siksi oma varainhankinta on ollut välttämätöntä ukrainalaisten auttamiseksi tehtävässä työssä, jota Sleesian evankelisen kirkon piispa Tomáš Tyrlik on voimakkaasti tukenut. Sleesian diakonia ja Sleesian evankelisen kirkon seurakunnat ovat järjestäneet keräyksiä ja kolehteja, joiden tuottoja Sleesian diakonia on välittänyt Ukrainaan ruoka- ja rahallisina avustuksina. Tšekeissä järjestö on osallistunut sijoitusperheiden järjestämiseen pakolaisille Sleesian alueella ja on omissa tiloissaan – mukaan lukien järjestön päämajan

tilat – järjestänyt päiväkahvilatoimintaa, johon äidit lapsineen ovat voineet osallistua ja viettää aikaa yhdessä ja jakaa tarinoitaan. Tarjolla on ollut myös hengellistä ja sielunhoidollista tukea. Kesän aikana lapsille on järjestetty leirejä – ja erityisesti lapsille on pyritty järjestämään kieliopetusta niin, että he voisivat aloittaa koulunkäynnin paikallisissa kouluissa. Pakolaisissa on myös vammaisia ihmisiä, joille Sleesian diakonia pyrkii järjestämään heille kuuluvia palveluja. Viimeisimmäksi on voitu hankkia jaettavaksi ukrainan ja myös venäjänkielisiä Raamattuja, mukaan lukien sarjakuvaraamattu ukrainan kielellä.

Sleesian diakonia on palkannut palvelukseensa 20 Ukrainasta pakolaisina saapunutta henkilöä – mukaan lukien yksi psykologi – auttamaan järjestöä järjestämään ukrainankielistä palvelua järjestön piirissä. Johtaja Filipkován mukaan ukrainalaiset haluavat itse tehdä kaikkensa integroitukseen tšekkiläiseen yhteiskuntaan ja elämäntapaan samalla kun useimmat ovat toivoneet voivansa mahdollisimman pian palata Ukrainaan. Sodan pitkittyessä yhä useampiin kuitenkin pätee, että heillä ei käytännössä enää ole Ukrainassa kotia, johon palata, ja johtaja Filipková arvioi useiden lopulta jäävän Tšekkeihin.

Sleesian diakonia -järjestön yleisesittelyn jälkeen työryhmälle esiteltiin vammaisten tuetun asumisen tiloja ja tarjottiin esittely järjestön ylläpitämien vammaisten koulujen monipuolisesta ja aktiivista kansainvälistäkin yhteistyötä sisältävästä toiminnasta, jonka korkea taso ja työntekijöiden omistautuminen tekivät suuren vaikutuksen. Vierailu toimitiloissa päättyi samassa rakennuksessa sijaitsevassa Sleesian evankelisen kirkon museossa, jossa työryhmäläisillä oli mahdollisuus syventää ymmärrystään kirkon historiasta ja ominaispiirteistä, joista oli kuultu Martin Piętakilta edellisiltana ja museossa vielä hieman lisää.

3.3 Třinecin kirkkokoulu

Třinecin laitamilla vuoristoalueen upeissa maisemissa sijaitsevaa kirkkokoulua esitteli koulun rehtori **Monika Kantorová**. Koulu on Sleesian evankelisen kirkon vuonna 2005 perustama peruskoulu luokka-asteille 1–9. Oppilaita maksimissaan 180 oppilaan koulussa on tällä hetkellä 156 ja opettajia 21. Yli yhdeksänkymmentä prosenttia oppilaista tulee eri kirkkokuntia edustavista kristityistä perheistä. Opettajista kaikki ovat uskovia kristittyjä eri kirkkokunnista. Koulu on siis luonteeltaan ekumeeninen tai

yhteiskristillinen. Koulun yhteydessä toimii myös lastentarha, jossa on 75 lasta ikäluokassa 2–6 vuotta ja kahdeksan opettajaa.

Koulu korostaa koulutuksessaan kristillisiä arvoja. ”Kristillinen kasvatus” eli suomalaisittain uskonto on koulussa yhtenä oppiaineena, joka ei ole valinnainen vaan kuuluu kaikkien koulun oppilaiden opetussuunnitelmaan. Koulupäivä kussakin luokassa alkaa aamurukouksella ja raamatunluvulla, ja kerran kuussa koko koulu kokoontuu yhteiseen aamupalvelukseen. Kerran kuussa järjestetään myös yhteinen rukoushetki tai jumalanpalvelus illalla kello kuusi vanhempien, lasten ja opettajien kanssa, ja ruokaillaan yhdessä. Rehtorin mukaan kouluyhteisöä voidaan luonnehtia isoksi perheeksi.

Koulussa on erikoistuttu myös kielten opetukseen: koulussa opetetaan englantia, saksaa, puolaa ja venäjää. Oppilaille järjestetään monia aktiviteetteja ja projekteja urheilussa, musiikissa ja muussa kulttuurissa. Vanhemmat ovat hyvin sitoutuneita yhteistyöhön aktiviteeteissa oppilaiden kanssa. Kristillisten arvojen korostus, kristillisen kasvatuksen oppiaine ja koulun hartauselämä ovat kristillisen koulun erityispiirteitä, mutta muilta osin opetussuunnitelma ja opetuksen sisällöt noudattavat julkisten koulujen vastaavia. Tämä on myös valtion rahoituksen edellytys. Kouluviranomaiset hyväksyvät koulun opetussuunnitelman ja tekevät tarkastuksia sen noudattamisesta. Koulun oppimistulokset ja oppilaiden sijoittuminen toisen asteen opintoihin eivät poikkea muiden koulujen vastaavista. Valtio vastaa opettajien palkoista mutta koulurakennusten kustannuksista vastaa kirkko omalla varainhankinnallaan. Koulu on mukana Erasmus+ -yhteistyössä ja juuri edellisellä viikolla koulussa oli oppilasvieraita Unkarista ja Puolasta. Koulussa on äskettäin ollut Erasmus-oppilas myös Suomesta Jyväskylästä, jossa Třinecin koulun oppilasryhmä on aiemmin vierailut.

Koulu on jäsenenä Kansainvälisessä kristillisten koulujen järjestössä (ACSI). Sen Euroopan päämaja on Budapestissa, jonne kokoonnutaan konferenssiin kerran vuodessa. Myös Tšekin tasavallassa eri kirkkokoulujen edustajat kokoontuvat yhteiseen kolmipäiväiseen seminaariin kerran vuodessa. Tšekeissä on yhteensä noin 250 kirkkokoulua, joista suurin osa on katolisen kirkon ylläpitämiä. Vuorovaikutus ja yhteistyö katolisten kirkkokoulujen kanssa on ongelmatonta.

3.4 Třinecin seurakunta

Třinecin seurakunta kuuluu Sleesian evankelisen kirkon jäsenmäärältään suurimpiin ja samalla vauraimpiin seurakuntiin. Työryhmän vierailun yhteydessä ei käynyt ilmi seurakunnan tarkempi jäsenmäärä, mutta hyvin lyhyen seurakuntaesittelyn kirkossa antanut seurakunnan nuorisopastori ja kirkon nuorisotyön osaston johtaja **Jan Brtníček** kertoi tavalliseen sunnuntaimesuun osallistuvan viikoittain noin 150 seurakuntalaista ja juhlapyhinä paljon enemmän. Seurakunnan koosta ja suhteellisesta varakkuudesta kertoo, että seurakunnassa työskentelee tällä hetkellä kolme pastoria kaupungissa, jossa on 32 000 asukasta: esimerkiksi 55 000 asukkaan Karvinassa on vain yksi pappi – mutta seurakuntalaisiakaan ei ole kuin 80.

Třinecin seurakunnassa vietetään sunnuntaisin jumalanpalvelus tšekiksi ja puolaksi. Seurakunnan nuoret hoitavat vapaaehtoisina joka sunnuntai jumalanpalveluksen striimaamisen etäosallistujille tai myöhempää katsoamista varten. Jumalanpalvelusten aikana lapsille järjestetään pyhäkoulu tšekiksi, puolaksi ja ukrainaksi. Lapsia on viikoittain pyhäkouluissa noin 40. 12-vuotiaita rippikoululaisia, joiden opettajana pastori Brtníček itse toimii, on esimerkiksi juuri tällä hetkellä 18. Konfirmaation jälkeisessä 13-19-vuotiaille tarkoitetussa nuorisotoiminnassa on mukana 25 nuorta ja vanhempia, 19+ -ikäisiä nuoria on mukana 15. Raamatturyhmiä järjestetään nuorille kaksi kertaa viikossa. Seurakunnan verrattain suuresta koosta kertoo myös se, että Třinecissä nuoria on mukana toiminnassa suurin piirtein yhtä paljon kuin esimerkiksi edellä mainitussa Karvinán seurakunnassa on jäseniä yhteensä.

Třinecin seurakunnan toiminnan esittely jäi suhteellisen niukaksi, koska Třinecin vierailun ohjelmassa oli päiväkahvit kirkon vieressä sijaitsevassa Sleesian evankelisen kirkon ylläpitämässä Pamoja-kahvilassa, jossa samalla esiteltiin sosiaalista päihderiippuvaisten auttamiseksi toimivaa ”Mahdollisuus –Auttava käsi” -järjestöä. Kahvila liittyy Sleesian evankelisen kirkon Tansanian missioon. Kahvilan nimi ”Pamoja” on swahilia ja se tarkoittaa ”Yhdessä”. Kahvilan idea on tarjota Třinecin ja sen lähialueen ihmisille viihtyisä paikka, jossa he voivat tavata, rentoutua, syödä jotain hyvää yhdessä ja samalla osallistua hyvään tarkoitukseen, afrikkalaisten lasten auttamiseen. Kahvilan tuotoilla tuetaan kirkon Afrikan lapset -hanketta. Hanke keskittyy erityisesti Mbulan alueella Tansaniassa tuen tarjoamiseen orvoille ja lapsille, joiden perheissä on vaikeuksia esimerkiksi alkoholismien tai HIV:n vuoksi. Tuen ansiosta lapset pääsevät kouluun ja saavat peruselintarpeensa tyy-

dytettyä. Lapsille etsitään kummeja sponsoroimaan heitä ja Tansaniaan lähetetään myös vapaaehtoisia paikallisiin kouluihin avustajiksi. Vierailutoiminta on vastavuoroista: juuri vähän ennen työryhmän vierailua syyslokakuun vaihteessa Sleesiassa vieraili neljän ylioppilaan ryhmä koulunsa rehtorin kanssa kirkon vieraana.

3.5 “Mahdollisuus – Auttava käsi” -järjestö

Sleesian evankelisen kirkon perustama ja Sleesian diakonian tukeman järjestön toimintaa esitteli sen johtaja **Rudolf Marosz** mukanaan riippuvuukista toipuvien miesten bändi, joka esiintyi tilaisuuden aluksi; yksi ryhmän jäsenistä myös kertoi oman tarinansa vapautteen päihderiippuvuudesta ja asunnottomuudesta.

Järjestö toteuttaa ohjelmia, joiden tarkoituksena on auttaa riippuvuusriskissä olevia, riippuvuudesta eroon pyrkiviä ja myös läheisen riippuvuudesta kärsiviä, vaikeissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä, jotka etsivät apua ja neuvoja. Riippuvuudesta vapautumiseen pyrkiviä autetaan vastuullisuuteen ja terveeseen kasvuun koko ihmisenä, rakentamalla heidän uskoaan ja tervettä itsetuntoa. Eräs kohderyhmä ovat vankilasta vapautuneet, joilla ei ole paikkaa, minne palata laitoksesta lähdettyään, tai joille paluu alkuperäiseen ympäristöön merkitsisi paluuta epäterveelliseen elämäntapaan. Palvelu on tarkoitettu niille, jotka haluavat työskennellä muutoksen puolesta ja palata terveeseen yhteiskuntaan. Eri puolilla Sleesiaa on palvelukeskuksia, joissa järjestetään neuvontaa, yksityis- ja tukiryhmätapaamisia, työpajoja ja muuta kuntouttavaa tai työelämään harjaannuttavaa toimintaa. Lisäksi on yömajatoimintaa ja avustustoimintaa pysyvän asunnon järjestämiseksi.

Järjestö ei ole valtion rahoittama rekisteröity julkinen sosiaalipalvelu, vaan yksityinen palvelu, mikä mahdollistaa auttamisen kristilliseen uskoon perustuvien raamatullisten periaatteiden mukaisesti. Toimintaa luonnehtii avoin ja vahva hengellisyys. Toimintaa rahoittavat yksittäiset lahjoittajat sekä erilaiset yritykset, yhdistykset ja järjestöt.

Kuten tapaamisessa ekumeenisen neuvoston edustajien kanssa kuultiin, kirkkojen tavoitteena olisi voida liittää omia sosiaalipalvelujaan myös osaksi valtionrahoitteisia julkisia sosiaalipalveluja. Jälkihoito vankeinhoitolaitoksista vapautuville henkilöille sekä asumiseen, velkaantumiseen, koulutukseen ym. liittyvä neuvonta voisivat “Mahdollisuus – Auttava käsi” -järjestön toiminnassa olla tällaiselle yhteistyölle otollisia toiminnan muotoja.

3.6. Karvinán seurakunta ja Karviná-Dolyn kirkko

Třinecistä työryhmä siirtyi Karvináan, jossa toimii yksi Sleesian evankelisen kirkon pienistä seurakunnista. Karvinán seurakunnan kirkkoa ja toimintaa, jossa vapaaehtoisilla seurakuntalaisilla on tärkeä rooli, esitteli pastori **Emil Macura**. Karviná on noin 55 000 asukkaan vanha kaivostoiminnan keskuskaupunki alueella, jossa kivihiilentuotanto on vähitellen hiipumassa. Kaupunki on myös alueen koulutuskeskus, jossa on laaja valikoima erikoistuneita toisen asteen oppilaitoksia sekä kauppakorkeakoulu (The School of Business Administration), joka on yksi Sleesian yliopiston koulutusyksiköistä. Kaupungissa on huomattava ja koko ajan kasvava romaniyhteisö.

Sleesian evankelisen kirkon Karvinán seurakunta on perustettu vuonna 1952 ja siinä on nykyisin jäseniä 80. Seurakunnan kirkko sijaitsee keskeisellä paikalla kaupungin historiallisen aukion laidalla entisessä puolalaisen pankin rakennuksessa. Pastori Macura kuvaili 80-jäsenistä seurakuntaansa värikkääksi ja monimuotoiseksi. Seurakunnan jäseninä on eläköityneitä kaivostyöläisiä, useita romaneja, nuoria perheitä, opiskelijoita, yliopisto-opettajia, liikemiehiä ja myös kodittomia ihmisiä. Seurakuntalaiset ovat monista etnisistä taustoista.

Suurina juhlapäihinä kirkossa saattaa olla parhaimmillaan 120 ihmistä – siis myös muita kuin seurakunnan varsinaisia jäseniä. Jumalanpalvelus on joka sunnuntai klo 9. Raamattupiirit ovat joka sunnuntaina ja torstaina. Nuorille on oma raamatturyhmänsä ja viikoittainen nuortenilta perjantaina kirkon ”Autotalliksi” (Garáž) kutsutun lisärakennuksen kerhohuoneessa. Nuoret myös kehittelevät omia tapahtumia ja tempauksia. Konfirmoitavia on vuosittain noin viisi, korkeintaan 10 varhaisnuorta (12 v.). Lapsille on pyhäkoulu joka sunnuntai kirkonmenojen aikaan, lisäksi erityisesti loma-aikoina järjestettäviä toimintaryhmiä ja retkiä vapaaehtoisten avustuksella. Seurakunnassa vietetään myös naisten iltoja ja joskus esimerkiksi miehet lähtevät ”miesten viikonlopulle”, jossa heillä on lapsensa mukana. Sekä naisten että miesten toiminnassa seurakuntalaisten oma aloite ja aktiivisuus on keskeistä. Seurakunnalla on oma 20-jäseninen kuoro ja vapaaehtoisten soittokunta/bändi ja kirkon tiloissa järjestetään myös muiden ohjelman tarjoajien konsertteja.

Yksipappisessa seurakunnassa aktiivisia vapaaehtoisia vastuunkantajia toiminnan järjestämisessä ikäryhmissä 20–90 vuotta on noin 20 ja lisäksi nuoret järjestävät monenlaista toimintaa, esimerkiksi grilli-iltoja ”Autotallin” pihalla vanhan aukion laidassa. Sleesian diakonialla on Karvinássa

kehitysvammaisten koulu, naisten ja lasten turvakoti sekä toimintaa asunnottomien parissa katutoiminnan ja yömajapalvelun muodossa. Muista alueen kristityistä pastori Macura mainitsi helluntailaiset, adventistit – ja katolilaiset, joilla on suuri seurakunta ja katedraali luterilaisten naapurissa. Ekumeenisia suhteita pastori luonnehti hyväksi.

Karvinán seurakuntaan tutustumisen jälkeen vierailtiin läheisellä vuonna 1736 rakennetulla roomalais-katolisella Karviná-Dolyn Pyhän Pietari Alcantaran kirkolla, joka Pisan kaltevan tornin tavoin on kuuluisa rakennuksen kallistumisesta vinoon. Kirkko on alun perin seissyt kukkulalla, joka on alueen kaivostoiminnan vuoksi vuosisatojen saatossa vajonnut yhteensä 37 metriä. Kirkko on jäänyt seisomaan nykyiseen notkelmaan 6,8 astetta vinoon kohti etelää. Kirkko on edelleen toiminnassa ja se on erikoisuutensa vuoksi hyvin suosittu kirkko erilaisten tilaisuuksien järjestämiseen. Liekö kirkossa juuri vietetty jonkinlaista ”metsästäjien kirkkopyhää”, kun alttarin vieruksia ja edustaa koristivat havut, joista kurkisteli täytettyjä valkohäntäpeurojen päitä ja täysikasvuinen täytetty villisika koko komeudessaan.

3.7 Bohumínin seurakunta

Viimeiseksi siirryttiin Bohumínin seurakunnan kirkkoon, jossa kirkkoherra **Roman Brzezina** tulkkinaan Tšekin JOSHIAN VENTUREn koulutusjohtaja **Miriam Pászová** esitteli kirkkoa ja seurakunnan historiaa lyhyesti ennen siirtymistä illalliselle läheiseen ravintolaan.

Bohumínin seurakunnan goottilaistyyppinen punatiilinen kirkko on alun perin vihitty käyttöön vuonna 1901. Vuonna 1922 Bohumínin seurakunnasta tuli itsenäinen seurakunta, jolla oli oma pastori. Vuonna 1926 kirkon viereen rakennettiin pappila. Noihin aikoihin seurakunnassa on kirkonkirjojen ollut mukaan noin tuhat seurakuntalaista, joista kaksi kolmasosaa oli saksalaisia ja lähes kolmasosa puolalaisia.

Seurakunta on kokenut useita levottomuuden kausia. Tšekkoslovakiassa saksankielisten enemmistöalueeseen, eli niin sanottuun sudeettialueeseen kuuluva Bohumín oli pian Itävalta-Unkarin valtakunnan hajoamisen jälkeen uusien suurvalta- ja maa-aluekiistojen keskiössä. Münchenin sopimuksessa vuonna 1938 sudeettialueet määriteltiin Saksalle kuuluviksi. Samana vuonna Puola miehitti mm. Bohumínin alueen, jonka vuorostaan saksalaiset miehittivät ”takaisin” itselleen toisen maailmansodan alussa. Sodan jälkeen näytti pitkään siltä, seurakunta ei voisi enää käyttää kirkkoaan, joka

oli takavarikoitu saksalaisten haltuun sodan alkuvaiheissa. Pahoin vaurioitunut kirkko annettiin kuitenkin seurakunnalle takaisin vuonna 1970, jota seuraavina vuosina se remontoitiin perusteellisesti takaisin käyttökuntoon. Seurakuntarakennus kunnostettiin vasta myöhemmin, 1990-luvun alussa.

Kun toisen maailmansodan jälkeen sudeettialueet liitettiin uudelleen Tšekkoslovakiaan, saksalainen väestö karkotettiin alueelta länteen Potsdamin sopimuksen (1945) mukaisesti. Roman Brzezina mukaan tapahtuma oli traumaattinen tavalla, jonka vaikutukset tuntuvat Tšekin tasavallassa eikä vähiten Bohumínin alueella ja seurakunnassa edelleen: Brzezina uskoi, että sudeettisaksalaisten karkottaminen on omalta osaltaan lisännyt maassa koettua juurettomuutta, historiattomuutta ja tämän myötä myös sosiaalisia ja mielenterveyden ongelmia. Sielunhoidollisen ja hengellisen tuen tarve Tšেকেissä voi juontaa juurensa osaltaan näihin historiallisiin tapahtumiin.

Ennen siirtymistään evankelisen lähetysliikkeen Tšekin JOSHIAN VENTUREN koulutusjohtajan tehtävään, Miriam Paszová on työskennellyt Bohumínin seurakunnassa vapaaehtoisena nuorisotyöntekijänä. Seurakunnan nuorisotyössä, kuten seurakunnan toiminnassa yleisemminkin, pyritään evankelisella otteella kutsuvaan avoimuuteen, joka toivottaa kaikki tulijat tervetulleeksi uskonnolliseen tai muuhun taustaan katsomatta. Nuoret toteuttavat erilaisia tapahtumia ja retkiä vuoristoon – ja kokoontuvat säännöllisesti joka perjantai-ilta KeX Clubiksi nimettyyn nuorteniltaan seurakuntatalolla vanhassa pappilassa. Iloissa pidetään hauskaa ja viihdytään yhdessä, tutkitaan Raamattua ja käydään keskusteluja elämän suurista ja pienemmistäkin kysymyksistä. Nykyisessä työssään Paszová vierailee paitsi seurakunnissa – eli työskentelee edelleen myös Bohumínin seurakunnan nuorisotyön rinnalla ja tukena – myös julkisissa ensimmäisen ja toisen asteen kouluissa Christian Heritage -ohjelman luennoitsijana. Evankelisen JOSHIAN VENTURE lähetysliikkeen yleisempänä missiona on varustaa nuoria johtajia Keski- ja Itä-Euroopassa täyttämään Kristuksen antamaa tehtävä paikallisseurakunnan kautta, koko yhteiskunnan uudistumiseksi.

Nykpäivän seurakuntatyö ja evankeliointi Tšেকেissä vaatii luovaa ajattelua perinteisten tai totunnaisten tapojen ja toimintamuotojen ulkopuolelta. Päivän päätteeksi Bohumínissa nautitun illallisen ja vapaan keskustelun yhteydessä Roman Brzezina kertoi tästä hauskan esimerkin, anekdootin valtakunnallisen uutiskynnyksen ylittäneestä seurakuntansa palvelualttiudesta. Televisiokanava ja muuta mediaa oli paikalla kuvaamassa, kun pas-

tori Brzezina toimitti laitesukellusta harrastavan pariskunnan avioliittoon vihkimisen – joka tapahtui happipulloissa veden pinnan alla: tahdonilmaus avioliittoon tapahtui käsimerkein.

Seurakuntien ja niiden pastoreiden arkipäiväinen todellisuus ei kuitenkaan koostu vain ”hauskoista anekdooteista”. Vaikka kirkko on jo onnistuneesti tehostanut ja koko ajan kehittää varainhankintaansa, valtionrahoituksen asteittainen aleneminen vuosittain on todellinen haaste. Brzezina on itse siirtymässä osa-aikaiseksi pastoriksi, koska seurakunta ei pysty kattamaan kokoaikaisen pasturin palkkaa. Tilanne ei ole ainutkertainen ja Brzezina kertoi pastoreiden lisääntyvästä työtaakasta ja kasvavista odotuksista, mitä työssä tulisi ehtiä ja saavuttaa, ja oli huolissaan pastorien tilanteesta ja jaksamisesta. Brzezina on koettanut pitää pastorien taakkotunutta tilannetta esillä kirkon päättävissä elimissä.

3.8 Sanajumalanpalvelus Český Těšínin seurakunnassa ja kirkkokahvit

Sleesian vierailun päätteeksi työryhmä osallistui sunnuntaina Český Těšínin kirkossa vietettyyn, paikallisen tavan mukaan kello yhdeksältä alkaneeseen sanajumalanpalvelukseen, jossa liturgina toimi piispa emeritus **Stanislav Piřtak** – nykyisen apulaispiispan ja Český Těšínin kirkkoherran Martin Piřtakin isä. Työryhmän puheenjohtaja, piispa Seppo Häkkinen saarnasi isäntien antamasta tekstistä, joka oli ote Paavalin kirjeestä roomalaisille, Room. 14:17–19: *Jumalan valtakunta ei ole syömistä eikä juomista, vaan vanhurskautta, rauhaa ja iloa, jotka Pyhä Henki antaa. Joka tällä tavoin palvelee Kristusta, on Jumalalle mieleen ja saa ihmistenkin arvonannon. Pyrkikäämme siis rakentamaan rauhaa ja vahvistamaan toisiamme.*

Piispa Häkkinen saarnasi englanniksi ja vierellä oleva tulkki käänsi saarnan tšekiksi. Jo etukäteen isännille lähetetty saarna oli tietävästi saatavilla myös ukrainan ja venäjänkielisinä kirjallisina käännösinä palvelukseen osallistuneita ukrainalaispakolaisia varten. Kirkkoon oli saapunut väkeä ilahduttavan paljon, arviolta 150 henkeä. Ennen piispa Häkkisen saarnaa työryhmän jäsenet esittäytyivät kukin vuorollaan kirkkoväelle, jonka jälkeen työryhmän jäsenet lauloivat kirkkomme tervehdyksenä alkuperältään sleesialaiseen sävelmään sanoitetun virsikirjamme virren numero 30, *Maa on niin kaunis*. Hetki oli hyvin koskettava niin kuulijoille kuin työryhmän jäsenille ja sai kirkkoväeltä paljon kiitosta – samoin kuin piispan saarna.

Jumalanpalveluksen jälkeen nautittiin kirkkokahvit piispa emeritus Stanislav Piętakin seurassa. Hän muisteli lämmöllä arkkipiispa Jukka Paarmen vierailuja Sleesiassa, joista jälkimmäinen tapahtui hänen piispakaudellaan vuonna 2006. Emerituspiispaa kiinnosti kovasti kuulla Inkerin kirkon tilanteesta Venäjällä maan aloittaman hyökkäyssodan aiheuttamien jännitteiden keskellä. Piispa Aarre Kuukauppi oli hänelle virkavuosien ajalta hyvin tuttu ja hän kuvasi suhteita Inkerin kirkkoon, jossa oli myös vieraillut, lämpimiksi. Sunnuntaiaamu Český Těšínin seurakunnassa oli kaiken kaikkiaan hyvin miellyttävä ja jumalanpalvelus kirkkokahveineen yhtä aikaa juhlava ja herkkä päätös vierailulle Sleesian evankelisessa kirkossa. Vaikka lähtöä Český Těšínistä Prahan lentoasemalle jouduttiin aikaistamaan lennolle ennättämisen varmistamiseksi, kiireen tuntua ei lähtöön liittynyt ja myös pitkä matka Prahaan taittui bussilla kommelluksitta ennen moottoritien suurempaa ruuhkautumista sunnuntain paluuliikenteen vuoksi.

4. Huomioita ja johtopäätöksiä

Matkan jälkeen työryhmän jäseniltä pyydettiin huomioita, ajatuksia ja kommentteja matkan keskeisistä sisällöistä ja kokemuksista. Raportin viimeisessä osassa kootaan yhteen näitä havaintoja.

Työryhmän opintomatkat kohdemaihin on tavan mukaisesti aloitettu vierailulla maassa toimivaan suurlähetystöön tai konsulaattiin. Näin tehtiin myös tällä kertaa. Käytäntöä on pidetty hyvänä ja myös nyt se sai myönteisen palautteen. Suomenkielinen yleiskatsaus ja perehdytys maan yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja ominaispiirteisiin suomalaisesta näkökulmasta tarjoaa kokonaiskuvan, joka antaa yhtä aikaa lempeän ja lentävän lähdön yksityiskohtaisempaan perehtymiseen ja oppimiseen matkan aikana. Yhteys ja vuorovaikutus ulkoministeriön kanssa on arvokas asia. Eräs kirkon edustajien anti tässä vuorovaikutuksessa on nostaa esiin myös uskonnon, etenkin kristinuskon ja kirkkojen joskus katveeseen ja usein pinnan alle jäävää ajankohtaista ja historiallista merkitystä. Tällä voidaan vahvistaa ymmärrystä uskontojen ja uskontolukutaidon merkityksestä maallistuneissakin eurooppalaisissa yhteiskunnissa – kuten Tšekin tasavalta, joka Euroopan ”maallistuneimpana kansakuntana” kuitenkin edelleen kantaa monissa kansallisissa DNA-säikeissään ja ominaispiirteissään maan uskonnollisen taustan aate- ja mentaliteettihistoriallista vaikutusta aina

Jan Husista alkaen. Hussilaisen liikkeen suuresta merkityksestä työryhmä saikin myöhemmin matkansa aikana vahvan kokemuksen vakuuttavilla historiallisilla perusteluilla.

Läpi kaikkien matkan aikana toteutuneiden kirkollisten tapaamisten, yksikään eri kirkkojen edustajista ei pyrkinyt peittelemään tai selittämään parhain päin tosiasiaa tšekkiläisen yhteiskunnan maallistuneisuudesta. Sitä pidettiin vallitsevan todellisuutena, jota ei kaikilta osin esitetty pelkästään masentavassa valossa – ja lähtökohtana työssä kohti tulevaisuutta, jossa toiveikkaasti nähtiin myös uusia mahdollisuuksia.

Eräs työryhmäläisille parhaiten mieleen jäänyt ajatus kuultiin heti matkan alussa ekumeenisen neuvoston pääsihteeri Petr Jan Vinšiltä, kun hän sanoi: ”Perinteinen uskonnollisuus ja kirkon jäsenyys on kuollut. Joillekin se on katastrofi, toisille se on mahdollisuus. Löysimme pohjan, josta voi vain nousta ylöspäin.” Pohjalla käynti on pakottanut kirkkoja uudistumaan ja etsimään tapoja elää kirkkona maallistuneessa yhteiskunnassa. Kaksi vanhaa kivijalkaa näytti yhdistävän uudistumiseen tähtääviä kirkkoja: vahva kristillinen ydin ja hengellinen elämä, jolla vastataan ihmisten hengelliseen kaipuuseen osana yhteisöä – mikä ei ole ”perinteisen kirkon jäsenyyden” lailla kuollut – ja vahva diakonia, joka heijastaa kirkolle olennaista palvelutehtävää maailmassa, institutionaalisen vallan ja hallitsemisen sijaan.

Maallistuneessa toimintaympäristössä kirkkoille on yllättävästi avautunut uutta tilaa olla omaleimainen, avoimesti hengellinen yhteisö – ja pitää sitä erityisenä vahvuutenaan, joka on alkanut uudelleen kiinnostaa ennakkokäsityksistä vapaata kolme-nelikymppisten ikäryhmää: saman ikäryhmän liikehdintä uudelleen kohti kirkkoa on havaittu myös esimerkiksi Hollannissa. Myös sekulaari Tšekin valtio näkee kirkkoilla arvokasta merkitystä pastoraalisen tuen antajana eri sielunhoitotehtävissä vankiloissa armeijassa, sairaaloissa ja viimeisimmäksi poliisien parissa. Jos vielä kaavailut sosiaali- ja hyvinvointipalveluiden yhteydessä palvelevista papeista toteutuvat, tällä alueella Tšekki ajaa kirkkoille annettavassa julkisessa roolissa ohi Suomen, jossa suunta on ollut pikemminkin päinvastainen. Palautteissa pohdittiin, kuinka Tšekin tilanne eroaa Suomen tilanteesta: ”Tšেকেissä on kommunismin takia menetetyt ikäpolvet ja toimintaa lähdetään rakentamaan ikään kuin puhtaalta pöydältä, kun Suomessa luterilainen kirkko vielä sinnittelee kulttuurikristillisyyden voimalla pääkirkkona.” Oli pantu merkille myös selkeä yhtymäkohta Euroopan toiseksi maallistuneimpaan maahan eli Viroon: ”Molemmissa maissa on onnistuttu yhdessä valtion kanssa rakentamaan

yllättävän monipuolisesti toimiva yhteistyö vähemmistökirkon ja rikoslaitoksen, poliisin ja armeijan välille.”

Tapaamisessa maan kirkkojen ekumeenisen neuvoston edustajien kanssa eräs tärkeä havainto oli, kuinka sekulaari yhteiskunta on tuonut kirkkoja – protestanttisia, roomalaiskatolista, ortodoksista ja vapaita suuntia – yhteen ja lähemmäs toisiaan kiinteään keskinäiseen yhteistyöhön, jossa kirkon koko ei ratkaise sen asemaa tai vaikutusvaltaa kokonaisuudessa. Kuten toisessa maallistumisesta kuuluisassa eurooppalaisessa maassa Virossa, kirkkojen ekumeenisella neuvostolla on Tšekeissä poikkeuksellisen merkittävä rooli kirkkojen yhteisenä edustajana valtiosuhteissa. Nykyiselle ekumeeniselle yhteistyölle relevanttia esihistoriaa maassa, jossa katolilaisten ja protestanttien väliset suhteet ovat olleet vuosisatoja erittäin tulehtuneet, on luonut paradoksaalisesti kommunistiaika ajanjaksolla, jolla voidaan asianmukaisesti puhua kristittyjen vainosta, marttyyriudesta ja ”marttyyreiden ekumeniasta”: protestanttien ja katolilaisten lähentyminen tapahtui papiston keskuudessa vankeudessa. Ajallisen etäisyyden myötä kristillinen ymmärrys näkee tässä Jumalan salatun työn ihmiskunnan vaikeimpinakin aikoina – mikä tarjoaa toivon pilkahduksen aikaan, jota elämme juuri nyt Euroopassa kauhistuneina ”sodan kylmistä kasvoista”.

Miinuspuolena opintomatkan ekumeenisessa annissa oli se, että ohjelma-aikataulu, joka sisälsi paljon aikaa vievän edestakaisen siirtymisen Prahasta Sleesiaan, ei sallinut sovittaa ohjelmaan erillistä tapaamista maan jäsenmäärältään suurimman, roomalaiskatolisen kirkon edustajien kanssa. Näin ei päästy kuulemaan heidän muotoilujaan ja arvioitaan nykyisistä ekumeenisista suhteista. Tämä olisi täydentänyt merkittävästi kokonaiskuvaa protestanttisten ja katolilaisten välisistä suhteista silloin, kun ei puhuta pelkästään laitosten ekumeenisesta pastoraalisesta työstä, jota ekumeenisen neuvosto eräänä päätehtävänäään koordinoi, johtavan vankilapastorin ollessa roomalaiskatolisen kirkon diakoni (Otto Broch, joka tavattiin neuvoston edustajien tapaamisessa). Tšekin ja Slovakian ortodoksisen kirkon edustajia ei tavattu matkan aikana lainkaan, mikä sekin olisi ollut vallitsevassa tilanteessa monestakin syystä – ukrainalaiset pakolaiset, sota Ukrainassa ja ortodoksisen maailman moniulotteiset ongelmalliset suhteet – hyvin kiinnostavaa.

Vierailukohteiden osalta matkasuunnitelmassa priorisoitiin Tšekin kohdalla Tšekkoslovakian hussittikirkko, johon ei voi tutustua muualla kuin Tšekeissä. Valinta oli siis hyvin perusteltu – mutta myös ilmeisen onnistu-

nut. Vaikka vauhdikkaaksi, mielenkiintoiseksi ja inspiroivaksi palautteissa luonnehdittua Dr. Hana Tonzarován perehdytystä kirkkonsa historiaan ja nykypäivään tuskin kukaan onnistui omaksumaan kokonaisuudessaan, se onnistui ”tamppaamaan pölyt pois” vanhoista mielikuvista liittyen hussilaisuuteen. Tonzarová onnistui myös kuvaamaan pääosin uskottavasti, kuinka hussilaisuuden merkitys kulkee punaisena lankana läpi tšekkiläisen historian alkaen 1400-luvulta, alkuvoimana kaikille maan protestanttisille kirkkoille (mukaan lukien luterilaiset) ja terveenä vastavoimana roomalaiskatolisen kirkon valta-asemalle ajallisine väärinkäytöksineen, aina pisteeseen, kun Tšekkoslovakia ensimmäistä kertaa synnytetään suurvaltojen alamaisuudesta omaan itsenäisyyteen korostaen hussilaisia ihanteita – jotka kommunistiaikana edelleen omalta osaltaan inspiroivat Prahan kevättä vuonna 1968 ja samettivallankumousta vuonna 1989. Nykyisen hussiitikirkon ajanmukainen ja aikaansa seuraava yleisilme yllätti useimmat samalla kun kirkko itse katsoo vain noudattavansa Jan Husin ajattomia, Raamatusta nousevia ja alkukirkon sekä Slaavien apostolien Kyrilloksen ja Metodioksen noudattamia ihanteita etsiessään ja pyrkiessään seuraamaan totuutta ja arvostaessaan tieteellistä tietoa Kristuksen Hengen seuraamisessa.

Hussiittisen kirkon kaikkien eri ominaispiirteiden muodostama kombinaatio on hyvin omintakeinen ja tuo yllättävää, jopa hieman hämmentävää moniulotteisuutta käsitykseen protestanttisuudesta: ”Protestanttisen maailman kuvakaan ei ole niin yksiulotteinen kuin joskus esitetään, kun tämänkin kirkon johtaja on patriarkka ja käytössä seitsemän sakramenttia, vaikka se kuuluu Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisöön. Mielenkiintoista on se, miten katolisen perinnön ja sen modernin tulkinnan lisäksi on halittu vaalia niin Kyrilloksen ja Metodioksen kuin Jan Hussin perintöä.” Samalla Tonzarován alustus synnytti ei vain kriittistä vaan itsekriittistä pohdintaa reformaatioiden (*Englanti, Tšekki, Saksa, Sveitsi*) synnyttämien kirkkojen luonteesta: ”Mielenkiintoinen oli diskurssi tšekkiläisestä reformaatiosta ja sata vuotta myöhemmin seuranneesta Euroopan reformaatiosta. Vaan miksi on tämä esireformaation maa väitetyksi Euroopan maallistunein? Onko sekularisaatio erityisen voimakas juuri reformaation maissa? Kumpi oli ensin, muna vai kana?”

Hyvä kiteytys työryhmän jäsenten keskinäisistä pohdinnoista hussiitikirkkoon tehdyn vierailun jälkeen on seuraava: ”Tšekin historiaa ja nykyistä tilannetta tuskin voi ymmärtää tuntematta Jan Husia ja hussilaisuutta. Kirkon jäsenmäärän lasku kommunistiaikana oli todella dramaattinen ja

kertoo siitä, miten paljon sosialismin aikana tuhottiin uskonnollisuutta. Seuraavat kysymykset tietenkin ovat, miksi muutos oli niin suuri ja pysyvä Tšekissä ja kuinka pitkään uskonnollisuus tulee pysymään näin matalalla tasolla?” Jää nähtäväksi johtaako uusien sukupolvien hengellinen etsintä ja uusi ennakkoluuloton avoimuus myös kirkkoja ja kristillistä sanomaa kohtaan, johon myös Tonzarová viittasi, käänteeseen asiassa.

Sleesian evankelisessa kirkossa oli vaikuttavaa kirkon vahva diakoninen panos Sleesian diakonia -järjestön kautta, merkittävä sosiaalinen työ ”Mahdollisuus – Auttava käsi” -järjestön kautta sekä huomattava panostus kasvatukseen kristillisen koulun ja kehitysvammaisten koulujen kautta. Vaikuttavia niin ikään olivat kirkon, sen järjestöjen ja kristillisen koulun vahvat ja laajat kansalliset ja kansainväliset verkostot sekä niihin liittyvät ekumeeniset ulottuvuudet. Niin työntekijöiden kuin vapaaehtoisten sitoutuminen kirkon työhön oli huomiota herättävää – ja erityisen ilahduttavaa oli vapaaehtoisten merkittävä panos ja suuri merkitys kokonaisuudessa. Seurakuntalaisten osallisuuden ja vapaaehtoisten merkitys seurakuntien työssä ja niiden tulevaisuuden turvaamisessa ei tule lähitulevaisuudessa vähenemään vaan entisestään korostumaan. Samalla erityisenä haasteena tulee olemaan riittävien pappis- ja muiden henkilöstöresurssien turvaaminen, kun kirkon vuosittain alenevat valtion tuet uhkaavat supistaa nimenomaan palkatun henkilöstön määrää ja paineet palkata pappeja vain osa-aikaisiin työsuhteisiin lisääntyvät. Osa-aikaisuus ei ole omiaan houkuttelemaan uusia paimenia seurakuntiin. Toisaalta seurakunnissa nuorisotyö näytti olevan arvostettua ja myös verrattain vireää, missä voidaan nähdä valon pilkahduksia tulevaisuuteen. Olemassa olevista tai tulevista haasteista huolimatta missään vaiheessa matkaa ei kuultu valitusta kirkon pienistä resursseista tai kirkon pienestä koosta, vaan työryhmälle esiteltiin, mitä tehdään. Tämä teki vaikutuksen.

Erityisen vaikuttuneita työryhmän jäsenet olivat Sleesian diakoniasta, joka valtion, EU:n ja muiden rahoituslähteiden kautta on saanut laajennettua toimintaansa, niin että sillä on tätä nykyä 1200 työntekijää, kun emäkirkolla eli Sleesian luterilaisella kirkolla on vain 50 työntekijää. Huomautettiin, että ”asetelma vertautuu Maailmanpalvelun asemaan Luterilaisessa maailmanliitossa, jossa se muodostaa 90 % budjetista sekä [Suomessa] tietyllä tapaa myös Kirkon ulkomaanapuun, joka on merkittävästi kasvanut erillisenä säätiönä.” Yhteisenä nimittäjänä ilmiön taustalla voidaan nähdä se, että valtiot, EU ja muut kansainväliset toimijat nykyään tukevat helpommin

myös ei-valtiollisia uskopohjaisia (faith-based) järjestöjä, "joiden uskopohjaisuus on viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana entistä enemmän tulkittu myönteisenä arvopohjaisena voimavarana." Sleesian diakonian palveluiden monipuolisuus ja suuruus yllättivät positiivisesti samoin kuin toiminnan korkea ammatillinen laatu. Huomionarvoista oli osaaminen myös varainhankinnassa, johon kaikki työntekijät osallistuivat, ja josta Suomessa kirkollisessa toiminnassa olisi opittavaa esimerkiksi EU-hankerahoitusten osaamisessa. Huomautettiin, että kirkko tarvitsee tehtäviinsä muitakin kuin teologeja: Sleesian diakonian "menestys nojaa onnistuneeseen varainhankintaan ja sen toteuttamiseksi tarvitaan niin hallinto-, projekti- kuin talousihmisiäkin. Sleesiassa varainhankinnan vastuutehtävien jaossa on selkeästi onnistuttu ja työ tuottaa positiivista kassavirtaa."

Vahvan diakonian ja diakonisen osaamisen katsottiin sinänsä olevan jotain luterilaisuudelle hyvin tyypillistä: "monipuolinen toiminta eri väestöryhmien parissa ekumeenisesti ja kaikkien hyvän tahdon luotettavien ihmisten kanssa (vrt. työntekijäpohja) ilmentää omalla tavallaan myös diakoniaa luterilaisuuden yhtenä keskeisenä tavaramerkkinä." Kaiken kaikkiaan pidettiin kuitenkin hämmästyttävänä, että kirkko, jonka jäsenmäärä on vain murto-osa Suomen suurimpien seurakuntien jäsenmäärästä, tekee näin laajaa ja vaikuttavaa diakoniatyötä ja on verkostoitunut kiitettävällä tavalla paitsi Eurooppaan myös esimerkiksi Tansaniaan: "Yhteyksiä näyttää olevan aivan yhtä paljon kuin suurimmilla suomalaisilla toimijoilla." Erittäin mielenkiintoiseksi ja hyödylliseksi mainittu tutustuminen Sleesian diakoniaan kiteytyi palautteeseen, jonka mukaan vierailu "osoitti, miten pienikin kirkko voi olla aktiivinen ja saada paljon aikaan", josta "meillä on paljon oppimista omassa kirkossamme ja tulevaisuuden suunnitelmissa."

Seurakuntavierailuilla "kaikesta huokui aito innostus ja halu tehdä asioita. Ylipäättään matkalla tuli esiin se, mikä mainittiinkin jo ekumeenisessa neuvostossa, eli että koska kirkot ovat pieniä ja mukana ei ole tapajäseniä, toimintaa leimaa aito sitoutuneisuus." Vierailut seurakunnissa "antoivat kuvan kokoaan suuremmista seurakunnista, joissa on luovia, rohkeita ja hyvin verkostoituneita työntekijöitä ja vapaaehtoisia." Esimerkkinä tästä usean työryhmän jäsenen mieleen oli jäänyt erityisesti piskuinen kahdeksankymmenen jäsenen Karvinán seurakunta, joka "tekee niin paljon työtä heikommassa asemassa olevien parissa niin pienillä resursseilla. Pieni kirkko näytti olevan kohtaamispaikka ihmisille ja paikka, jossa he haluavat todella viettää aikaa. Vaikka seurakunnalla ei selvästi ole paljon rahaa, kaikki

näytti suunnitellun ihmisten tarpeista lähtien.” Nuorilla oli seurakunnassa oma ”olohuone” ja mahdollisuus itse suunnitella mielekästä toimintaa, ja Sleesian evankeliselle kirkolle tyypillisellä tavalla raamattupiirit olivat nuorisotoiminnan ytimessä. ”Yleisesti ottaen seurakuntavierailuista jäi mieleen työntekijöiden ja seurakuntalaisten sitoutuminen omaan seurakuntaan, sen tarpeisiin ja alueen tilanteeseen. Vaikka resurssit varmasti ovat tiukassa, he yrittävät eri tavoin saavuttaa ihmisiä, pääosin ilmeisesti diakonisen työn kautta.”

”Ja vastaanotto oli joka paikassa hyvä ja lämmin.”

Arkkipiispa Jukka Paarma vieraili virkakautensa aikana Sleesian evankelisessa kirkossa kaksi kertaa, vuosina 2001 ja 2006. Itä-Euroopan työryhmän vierailu oli ensimmäinen kirkkomme virallisempi vierailu tšekkiläisessä sisarkirkossamme 16 vuoteen. Matkan aikana saatiin havaita, että Sleesian evankelisella kirkolla on kuitenkin ollut merkittäviä yhteyksiä Suomeen kuluneiden vuosien aikana diakoniyhteistyössä Sleesian diakonian kautta ja Erasmus-yhteistyössä Třinecin kirkkokoulun kautta. 2000-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä aina nykyhetkeen saakka on siis jo paljon valmista pohjaa, jolta aloittaa yhteyksien tiivistäminen ja kehittäminen, jos tahtoa siihen löytyy.

Viro ja Tšekki mainitaan Euroopan sekularisoituneimpina maina ja niiden kirkkojen asema ja keskinäinen ekumeeninen yhteistyö muistuttavat paljon toisiaan. Viron arkkipiispa Urmas Viilma esitti kirkkomme kirkolliskokouksen avajaispuheessa toukokuussa vuonna 2015 kuinka kuva Viron nykyajasta on rehellinen kuva Euroopan tulevaisuudesta – suorastaan ilmoitus Euroopan tulevaisuudesta – ja kuinka Euroopan vanhojen valtioiden kirkot ovat Viron tilanteesta vielä melko kaukana, mutta hänen mielestään kulkemassa samaan suuntaan. Tämä näkökulma tekee paitsi Virosta myös Tšekeistä – ja niiden kirkkojen elämästä, toiminnasta ja ratkaisuista maisaan – erityisen kiinnostavan, kenties sellaisenkin ennakoivan toiminnan hahmottamiseksi, jolla suuntaa voidaan korjata tai vääjäämättömältä näyttävä kehitys pysäyttää.

Työryhmä löysi Tšekeistä vierailuillaan ekumeeniseen neuvostoon ja hussiittiseen kirkkoon kiinnostavia näkökulmia maallistumisen syihin ja vaikutuksiin – ja Sleesiasta sisarkirkon, joka on sekulaarissa yhteiskunnassa

toiminnaltaan vakuuttava ja ”kokoaan suurempi”. Olisi hyvin mielekästä jatkaa Tšekin kirkollisen tilanteen kehittymisen seuraamista ja edelleen ylläpitää ja tiivistää suhdetta maan luterilaiseen sisarkirkkoon. Suomen vahvistaessa valtiona ja liike-elämän kautta yhteyksiä Tšekkiin Venäjän yhteyksien jäädyttyä on jo tästä syystä paikallaan vahvistaa myös kirkollista verkostoa tähän suuntaan – ja jatkaa samalla vuorovaikutusta myös ulko-ministeriön ja maan suurlähetystön kanssa.

Tämän numeron kirjoittajat

Tomi Karttunen
johtava asiantuntija

Anni Maria Laato
dosentti

Pauli Annala
dosentti

Juha Merilinen
teologinen erityisavustaja

Elina Hellqvist
kansliapäällikön erityisavustaja

Ari Ojell
asiantuntija

Keski- ja Itä-Euroopan työryhmä

